

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Eva Vaňková

Historie Reálného gymnázia v Jilemnici
History of the Grammar school in Jilemnice

Praha 2015

Vedoucí práce: doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc.

Poděkování

Mé poděkování patří doc. PhDr. Růženě Váňové, CSc., za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 15. prosince 2015

.....

Jméno a příjmení

Abstrakt

Diplomová práce popisuje okolnosti vzniku, vývoj a transformaci Reálného gymnázia v Jilemnici v letech 1913-1948 v kontextu politických, hospodářských a společenských změn a měnící se státní vzdělávací politiky. Práce sestává ze dvou hlavních částí, z nichž první se věnuje historickému vývoji reálného gymnázia jako typu školy, a představuje proto teoretické východisko pro část druhou, zaměřenou na vlastní historii jilemnického Reálného gymnázia. Ta zachycuje každodenní život instituce založené po mnoha letech úsilí českého obyvatelstva na podporu českého jazyka a národní identity v převážně německé jazykové oblasti. Představuje rovněž problémy, s nimiž se škola potýkala v dobách klidu a v průběhu světových válečných konfliktů včetně přechodného uzavření ústavu v letech 1941-1945. Horní časovou hranicí práce je rok 1948, kdy na základě zákona o základní úpravě jednotného školství došlo k zásadní změně charakteru reálného gymnázia. V přílohách je zachycena rovněž osobní historie vybraných osobností profesorského sboru v období, kdy působili v reálném gymnáziu, a vzpomínky několika pamětníků na tento ústav.

Abstract

The thesis describes the circumstances of founding, development and transformation of the Grammar school in Jilemnice in 1913-1948 in the context of the political, economic and social changes and, also, changes of the national education policy. The paper consists of two major parts: the first one describes the historical development of the grammar school as a type, and thus forms a theoretical basis for the second part focused on the history of the Grammar school in Jilemnice itself. The latter part puts forward a picture of a daily life of the institution, established by Czech citizens to support the Czech language and the national identity in a predominantly German-speaking area. It also presents problems the school faced during the peace time as well as during the global war conflicts, including the temporary closure of the school in 1941 - 1945. The paper finishes in 1948 when the character of the Grammar school changed significantly due to Act no. 95/1948 Sb. The appendices provide also personal history of selected professors and memories of several period witnesses.

Klíčová slova

gymnázium, historie školství v českých zemích, střední škola

Key words

grammar school, history of the Czech education system, secondary school

OBSAH

ÚVOD	8
1 VÝVOJ GYMNÁZIÍ V ČECHÁCH	11
2 HISTORIE REÁLNÉHO GYMNÁZIA V JILEMNICI	15
2.1 Období do roku 1918	15
2.1.1 Otevření ústavu	17
2.1.2 Výuka a zájmová činnost	18
2.1.3 Sociální poměry žáků.....	18
2.1.4 První světová válka	19
2.1.5 Junobrana.....	19
2.2 Vznik Československé republiky	20
2.2.1 Situace ve školství	20
2.2.2 Příhodovská reforma	23
2.2.3 Jilemnické RG v nových poměrech	25
2.2.4 Sportovní činnost	27
2.2.5 Aféry ve sboru	28
2.2.6 Pokles počtu studentů.....	28
2.2.7 Otvírání školy veřejnosti.....	29
2.2.8 Spory ve sboru a s veřejností.....	30
2.2.9 Konsolidace poměrů ve sboru	30
2.2.10 Vybavení a dílčí úpravy školy.....	31
2.2.11 Mimoškolní aktivity	31
2.2.12 Nový školský řád a učební osnovy	32
2.2.13 Technika ve výuce	32
2.2.14 Branná výchova	33
2.3 Druhá světová válka	33
2.3.1 Politické poměry.....	33
2.3.2 Školství za Protektorátu	34
2.3.3 Reálné gymnázium po záboru pohraničí	35
2.3.4 Přejít na „úsporný režim“	38
2.3.5 Revize knihoven a sbírek	39
2.3.6 Uzavření školy	39
2.4 Období 1945 – 1948	42
2.4.1 Stav budovy	43

2.4.2	Znovuotevření ústavu.....	44
2.4.3	Chod školy	46
2.4.4	Zdravotní stav žactva	46
2.4.5	Nový politický kurz	46
2.4.6	Žákovská samospráva	47
2.4.7	„Očista“ školy	47
2.4.8	Dobrovolnictví	49
2.4.9	Psychotechnická vyšetření	50
2.4.10	Reorganizace školy	51
ZÁVĚR		53
SEZNAM ARCHIVNÍCH PRAMENŮ		58
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		65
SEZNAM OBRÁZKŮ		68
SEZNAM PŘÍLOH		69
PŘÍLOHA I MEDAILONKY VYBRANÝCH PROFESORŮ		70
PŘÍLOHA II OSNOVY ROZHOVORŮ S PAMĚTNÍKY.....		81
PŘÍLOHA III ROZHOVORY S PAMĚTNÍKY		84
PŘÍLOHA IV PŘEHLED VYUČUJÍCÍCH 1913-1948.....		92
PŘÍLOHA V PŘEHLED ŘEDITELŮ ŠKOLY 1913-1948.....		96
PŘÍLOHA VI UKÁZKA Z POEZIE JOSEFA MACHAČE		97
PŘÍLOHA VII VYSVĚDČENÍ PANA VLADIMÍRA ROUČKY		98
PŘÍLOHA VIII PŘIHLÁŠKA K PSYCHOTECHNICKÉMU VYŠETŘENÍ		99

SEZNAM ZKRATEK

AV	Akční výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
MAV NF	Místní akční výbor národní fronty
MKV	Ministerstvo kultu a vyučování
MNV	Místní národní výbor
MŠ	Měšťanská škola
MŠANO	Ministerstvo školství a národní osvěty
MŠO	Ministerstvo školství a osvěty
MVV	Ministerstvo veřejného vyučování
OAV NF	Okresní akční výbor národní fronty
ONV	Okresní národní výbor
RG	Reálné gymnázium
RG-A	Reálné gymnázium typu A
RRG	Reformní reálné gymnázium
RU	Rückkehr unerwünscht (návrat nežádoucí)
SOkA	Státní okresní archiv
SÚR	Studentská ústavní rada
UK	Univerzita Karlova
ÚLP	Ústav lidské práce
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ZŠR	Zemská školní rada

ÚVOD

„Žijeme obklopeni trojím školstvím. První je to, kterým jsme jako žáci prošli. ... Druhým školstvím je škola našich představ. ... Tím třetím je školství dnešního dne. A nad tímto trojím školstvím se pak v éterickém oparu vznáší školství předmnichovské republiky.“¹

Za téma diplomové práce jsem si zvolila historii jednoho z typů všeobecných středních škol, k jejichž rozkvětu došlo právě za první republiky – reálné gymnázium typu A. Na Jilemnici padla volba především z praktických důvodů, protože posledních osm let je tato obec mým působištěm.

Ke zmapování minulosti zdejšího gymnázia jsem se dostala v minulém roce shodou okolností, když jsme s manželem hledali vhodnou školu pro našeho jedenáctiletého syna. Setrvání ve stávající základní škole pro něj nebylo z nejrůznějších důvodů možné, a proto jsme se zaměřili na dostupné alternativy. Jednou z nich bylo právě jilemnické osmileté gymnázium.

Naše závěrečné hodnocení nakonec vyznělo ve prospěch jiného, vzdálenějšího ústavu – také proto, že několikrát opakovaná kola přijímacího řízení podle našeho mínění vypovídala o neschopnosti této školy prosadit se v konkurenci ostatních osmiletých gymnázií zajímavým programem.

Na základě těchto zkušeností a pod dojmem výše uvedeného citátu jsem se rozhodla prozkoumat údobí, kdy jilemnické gymnázium naopak přitahovalo žáky ze širokého okolí, časově ohraničené založením ústavu a jeho transformací na jedenáctiletou střední školu.

Pro pochopení širších souvislostí historického vývoje tohoto typu školy bylo třeba analyzovat a stručně představit také vývoj českého všeobecného středního školství. Toto období je vymezeno rokem předložení Exner-Bonitzova *Nástinu organizace* (1849) a Marchetovou reformou (1908).

Horní časovou hranicí práce je rok 1948, kdy se uzavřela výrazná kapitola českých dějin a zároveň etapa úsilí o reformu československého školství. Tehdy došlo na základě zákona o jednotném školství k úpravě učebního plánu reálného gymnázia, zkrácení studia z osmi na čtyři roky a redukci názvu školy na gymnázium.

¹ Morkes, F. Gymnázia v letech předmnichovské republiky, 2000. s. 80.

Hlavním cílem diplomové práce je **přiblížit a popsat okolnosti vzniku, vývoj a zánik jilemnického reálného gymnázia v letech 1913-1948** v kontextu politických, hospodářských a společenských změn a měnící se státní vzdělávací politiky.

Prostředkem k dosažení tohoto cíle je v první řadě studium relevantní odborné literatury, školské legislativy a historických pramenů, dále charakteristika vzdělávací politiky v historických souvislostech a popis historického vývoje konkrétní vzdělávací instituce.

Diplomová práce je členěna do dvou oddílů. Nestrukturovaný první oddíl, který následuje po úvodu, postupně představuje vývoj gymnázií na našem území, a představuje proto teoretickou základnu pro oddíl druhý.

Druhý oddíl podrobně popisuje historii Státního reálného gymnázia v Jilemnici ve vymezeném časovém úseku. V něm obsažené kapitoly a podkapitoly reflektují události, témata nebo tendence charakteristické pro dané období v celospolečenském měřítku resp. v měřítku jilemnického reálného gymnázia (RG).

Součástí práce je také osm příloh obsahujících doplňkové informace: medailonky vybraných profesorů ústavu (Příloha I), osnovy rozhovorů a rozhovory s pamětníky (Přílohy II a III) a přehledy vyučujících a ředitelů školy (Přílohy IV a V) v daném časovém rozmezí. Další přílohy přinášejí ukázkou literární činnosti členů sboru a osobní materiály pamětníků (Příloha VI resp. VII a VIII).

Text práce je členěn chronologicky, přičemž analýza a popis jednotlivých fází historického vývoje se odehrává ve třech rovinách. Analýza velkého dosahu se týká především výrazných politických a společenských mezníků, jež předurčují a ovlivňují celkovou podobu školského systému. Střední úroveň představují proměny školské politiky a vzdělávací tendence na našem území v rámci jednotlivých historických etap. Na střední rovinu analýzy pak navazuje mikroanalýza zaměřená na vývoj zvolené střední školy ve vymezeném období.

Vzhledem k tematickému zaměření práce byla při získávání informací a jejich zpracování použita převážně **analyticko-popisná metoda** založená na studiu primárních pramenů eventuálně rozšířeném o data shromážděná v rámci **narativních rozhovorů** s pamětníky a absolventy jilemnického reálného gymnázia a dostupné literatury. Pro narativní rozhovor hovořil fakt, že umožňuje snáze navázat a udržet kontakt s respondenty. Jeho hlavní nevýhodou je časová náročnost, riziko získání velkého množství irelevantních informací a s tím spojená náročnost pozdějšího třídění a kódování informací. K zaznamenání orálního svědectví pamětníků materiálu jsme použili nahrávací zařízení Philips DVT 2000.

Nejbohatším zdrojem primárních dokumentů byl Státní okresní archiv Semily (SOkA Semily), především pak fond *Reálné gymnázium Jilemnice (RG Jilemnice)*.

Fond RG Jilemnice zahrnuje školní kroniku, jejíž zápisy zachycují bezmála čtyři desítky let od vzniku školy až do roku 1950, osobní složky jednotlivých pedagogů, protokoly z porad a soubor tištěných výročních zpráv z let 1921-1939.

Svědectví o publikační činnosti profesorů reálného gymnázia podávají populárně naučné tiskoviny, jako jsou vlastivědný sborník *Krkonoše* a odborné časopisy *Střední škola* a *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky*. Cenným dokladem o širokém záběru jsou rovněž učebnice, sbírky básní nebo prozaické spisy z per jilemnických profesorů.

Okrajově informace o dění ve škole a o profesorech doplňují dobová periodika *Národní zájmy* či *Obrana lidu*.

Dokumenty o politickém vývoji po druhé světové válce a jeho dopadu na jilemnické reálné gymnázium obsahuje fond *Národní fronta – Okresní výbor Jilemnice*.

Fond *Okresní národní výbor Jilemnice* pojímá doklady o plánovaných a realizovaných stavebních úpravách včetně dokladů o směnách pozemků z poválečného období.

Významným zdrojem údajů o historii středního školství na našem území v 19. a v první třetině 20. století byl první a druhý díl monografie *Vývoj a dnešní soustava školská* Otakara Kádnera, *Československé školství ve 30. letech 20. století* Růženy Váňové věnovaná meziválečným příhodovským reformám a *Naše středoškolská reforma* Bohumila Bydžovského.

Z další literatury tematizující historii středních škol nelze pominout práce *Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích* Marie Králíkové a kolektivu, *Česká škola v době nacistického útlaku* Františka Bosáka a *Dokumenty z vývoje české střední školy 1849-1939* Zdenky Veselé. Posledně jmenovaná kniha obsahuje mj. studijní materiál známý jako *Nástin organizace gymnázií a reálek v Rakousku z roku 1849* a reformní legislativu z let 1908-1909.

Přínos diplomové práce spočívá v podrobné rekonstrukci málo zmapovaného období historie jilemnického reálného gymnázia v době, kdy na našem území probíhaly pokusy o výraznou změnu vzdělávacího systému.

Další pozitivum je možné vidět v přiblížení výrazných osobností z řad zdejších profesorů včetně informací o přesahu jejich činnosti do politického, společenského a kulturního života města.

1 VÝVOJ GYMNÁZIÍ V ČECHÁCH

Z vývojového hlediska je reálné gymnázium typu A jedním z nejmladších typů středních škol s existencí omezenou na tři desetiletí. Vývojově bezprostředně navazuje na původní reálná gymnázia z druhé poloviny 19. století, počátky jeho evoluce však sahají od klášterních a katedrálních škol, přes světské a konfesijní školy latinské až po gymnázia a reálky. Reálné gymnázium bylo výsledkem reformních snah o jednotnou střední školu a vzniklo „kombinací“ obou posledně jmenovaných institucí.

Za jeden z prvních zlomových okamžiků v historii rakouského středního školství lze považovat rok 1848, kdy došlo k obratu k pruskému modelu novohumanistického vzdělávání s důrazem na studium klasických jazyků.

Nově vzniklé ministerstvo veřejného vyučování (MVV) uveřejnilo *Nástin zásad pro veřejné vyučování*, z něž vyšel i pozdější *Nástin organizace gymnázií a reálek* (*Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich*), základní dokument, podle něhož se rakouské střední školy řídily až do konce monarchie.

Autorem *Nástinu organizace* byl pražský univerzitní profesor Franz Exner a jeho berlínský kolega Hans Bonitz. Vyhlášen byl vynesemím MVV č. 6467/122 dne 15. září 1849 a schválen 24. listopadu 1849. Exner-Bonitzův *Nástin* měl status návrhu zákona, proto bylo možné se k němu dále vyjadřovat a případně navrhnout jeho úpravy. K jeho definitivnímu schválení došlo až 9. prosince 1854.

Podle *Nástinu* bylo účelem gymnázií „poskytnout vyšší všeobecné vzdělání za podstatného užití starých klasických jazyků a literatury“ a tím „zároveň připravit ke studiu na univerzitě“.² V důsledku toho byla dosavadní gymnázia spojena se dvěma filosofickými ročníky. Ze čtyř původně gramatických tříd vznikl nižší (latinská škola) a ze dvou dříve humanitních ročníků a filosofického lycea vyšší stupeň osmiletých gymnázií (lyceum). Vyšší gymnázium sice navazovalo na nižší, každá úroveň ale představovala samostatný a učebně nezávislý blok.

Studium bylo zakončeno maturitní zkouškou, která byla nezbytnou podmínkou pro vstup na univerzitu.

Jazyky byly ve výuce zastoupeny cca 58 % (z toho klasické více než 40 %) přírodní vědy cca 22 % a společenské vědy 16 %.³

² Veselá, Z., ed. Dokumenty z vývoje české střední školy 1849-1939, 1973. s. 7.

³ Králíková, M. et al. Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích, 1977. s. 34.

Nástin organizace označil za povinné gymnaziální předměty náboženství, latinu, řečtinu, mateřský jazyk, zeměpis a dějepis, přírodopis, fyziku, matematiku a filozofickou propedeutiku. Mezi nepovinné předměty zahrnul zemský jazyk (pokud byl vedle mateřštiny v zemi běžný), němčinu (nebyla-li jazykem mateřským) a jiné živé jazyky, krasopis, kreslení, zpěv a tělocvik.⁴

Vyučovacím jazykem mohl být každý zemský jazyk dle zájmů a potřeb místního obyvatelstva.⁵ Pozitivním důsledkem tohoto opatření bylo zrušení výuky v latině, negativem pak prostor k zápolení mezi češtinou a němčinou.

Exner-Bonitzova koncepce nejen zasáhla do organizace a osnov stávajících gymnázií, ale zavedla také zcela nový typ všeobecné střední školy – **reálku** (*Realschule*). Tato škola byla koncipována zpočátku jako šestiletý, všeobecně vzdělávací ústav, rozdělený do dvou tříletých cyklů. Na rozdíl od gymnázií se soustředila na přírodovědně-technické obory a jejím úkolem bylo připravovat ke studiu na technice (jako např. stavovská reálka v Praze) nebo na odchod do praxe (jako tomu bylo v případě zemědělsko-lesnické reálky v Rakovníku nebo obchodní a průmyslové školy v Liberci). Ve skutečnosti však až do zavedení maturit převážila odborná orientace reálných škol, zejména proto, že jejich absolventi dobře nacházeli uplatnění.⁶

Všeobecné vzdělání s důrazem na matematicko-přírodovědné disciplíny začaly reálky poskytovat až od roku 1867. V rozvrhu figurovalo náboženství, mateřský a druhý živý jazyk, němčina, dějepis a zeměpis, matematika, aritmetika, přírodní vědy, fyzika, technologie, zbožíznalství, kreslení a krasopis.

O rok později byla délka studia na reálkách prodloužena na sedm let (čtyři nižší a tři vyšší ročníky) a zavedena maturita. Ta absolventy opravňovala ke vstupu na přírodovědné univerzitní obory, pokud chtěli studovat jiný obor, museli složit doplňkovou zkoušku na gymnáziu.⁷

Významným mezníkem ve vývoji českého středního školství se stal rok 1866, kdy byl přijat zákon o jazykové rovnoprávnosti. Dalším impulzem pro rozvoj středních škol s vyučovacím jazykem českým pak bylo bezpochyby rozdělení pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou část (1882).

⁴ Veselá, Z., ed. Dokumenty z vývoje české střední školy 1849-1939, 1973. s. 13.

⁵ Tamtéž, s. 11.

⁶ Havránek, J. Role gymnázií při vytváření kulturní elity českého národa v 2. polovině 19. století, 2000. s. 63.

⁷ Tamtéž.

Od 60. let 19. století začala vznikat reálná gymnázia,⁸ která přišla s novou organizací studia a kombinací předmětů. Jejich zrod byl vyústěním snah o reformu dosavadního středního školství, jemuž byla vytýkána především časná specializace studentů a rozevírající se nůžky mezi studenty reálek a gymnázií.⁹

Cílem navrhovaných změn bylo oddálení diferenciací a vytvoření jednotné střední školy se společným základem. První dva ročníky a poslední, osmý, byly všem studentům společné, ve třetím ročníku docházelo k tzv. bifurkaci (rozdělení) na gymnaziální (s klasickými jazyky a filosofickou propedeutikou, logikou a psychologí) a reálnou větev (bez latiny a řečtiny, zato s francouzštinou a přírodovědně-technickými předměty). Studenti obou větví společně navštěvovali hodiny češtiny, němčiny, zeměpisu a dějepisu, matematiky, fyziky, přírodopisu a náboženství.

V souvislosti s úsilím části odborné veřejnosti o reformu středního školství cestou sjednocení nižšího stupně středních škol a výraznější diferenciací stupně vyššího vyhlásil ministr kultu a vyučování Gustav Marchet v lednu 1908 k dané problematice tzv. anketu (diskusi o návrhu). Otázky se týkaly mj. odstranění monopolu klasických gymnázií na univerzitní studia a zrovnoprávnění gymnázií a reálek, modernizace škol ve smyslu jejich přiblížení reálnému životu, národnostního charakteru a správy škol (znárodnění školství) či decentralizace školské správy podle stupně vývoje a sociálních poměrů.¹⁰

Na základě výsledků ankety došlo k reorganizaci středního školství známé pod názvem **Marchetova reforma**. Vedle klasických gymnázií, která se i přes nové osnovy nadále soustředila na klasická studia, a reálek zaměřených na moderní vědy, vznikla osmiletá **reálná gymnázia typu A (RG-A)** a **reálná gymnázia typu B** neboli reformní reálná gymnázia (RRG). Jimi se reforma snažila vyjít vstříc jak zastáncům jednotné střední školy, tak propagátorům třetího typu střední školy.

Svým názvem vycházely nové typy škol z pokusných reálných gymnázií, lišily se však organizací studia a vyučovými předměty. V RG-A nedocházelo k dělení studentů, všechny ročníky měly identické předměty, mezi něž patřila čeština, latina a francouzština (nahradila řečtinu), matematika, deskriptiva, dějepis a zeměpis, přírodopis a geologie, chemie, fyzika, krasopis, kreslení, tělocvik, základy filozofie, náboženství a nepovinná němčina. Z hlediska obsahu mělo tedy RG-A blíže ke klasickému gymnáziu než k reálce, přičemž rozdíl spočíval hlavně v hodinové dotaci jednotlivých předmětů. Lišily se také osnovy pro přírodopis: na

⁸ První reálné gymnázium u nás bylo na obecní náklady otevřeno v Táboře v roce 1862.

⁹ Veselá, Z., ed. Dokumenty z vývoje české střední školy 1849-1939, 1973. s. 33-34.

¹⁰ Drtina, F. Spisy Františka Drtiny, 1931. s. 481.

vyšším stupni RG-A se vyučovalo mineralogii a geologii, botanice a zoologii. Fyzika byla spojena s astronomií, chemie měla svébytné postavení a navíc se vyučovalo deskriptivě. Osnovy pro další povinné předměty - vyučovací jazyk, matematiku, krasopis, kreslení, tělocvik, latinu a náboženství – byly v podstatě shodné.¹¹

Reformní reálná gymnázia sestávala z nižšího stupně, který odpovídal 1. - 4. třídě nižší reálky, a vyššího stupně. Na něm podobně jako v RG-A nahradil řečtinu živý jazyk, avšak s menší časovou dotací. Nižší počet hodin byl věnován rovněž náboženství, kreslení a latině. Té se navíc vyučovalo až od kvinty. Chemie a deskriptiva však nebyly samostatnými předměty¹² a počet hodin byl rovněž omezen. Odvrácenou stranou pozdější diferenciací představovala vyšší studijní zátěž, protože výuka na RRG probíhala podle plánů pro RG-A: studenti tak museli zvládnout stejné učivo při nižší časové dotaci.¹³

Nesporným plusem všech čtyř typů středních škol byla možnost ucházet se po absolvování závěrečné maturitní zkoušky o studium jak na univerzitě, tak na technice. Nicméně i zde platilo pravidlo o doplňujících zkouškách, pokud chtěl student „odbočit“ ze směru, kterým se ubíralo jeho dosavadní studium.

Ministerská nařízení z let 1908-1910 podobu maturit upravila: na klasických gymnáziích zkouška sestávala z ústní a písemné části, přičemž písemná část zahrnovala práci z českého jazyka a překlad z latiny a řečtiny za eventuálního použití slovníku, na reálných gymnáziích nahrazoval řečtinu moderní jazyk. Zrušena byla písemná zkouška z matematiky. Obsah ústní zkoušky vycházel z typu střední školy.

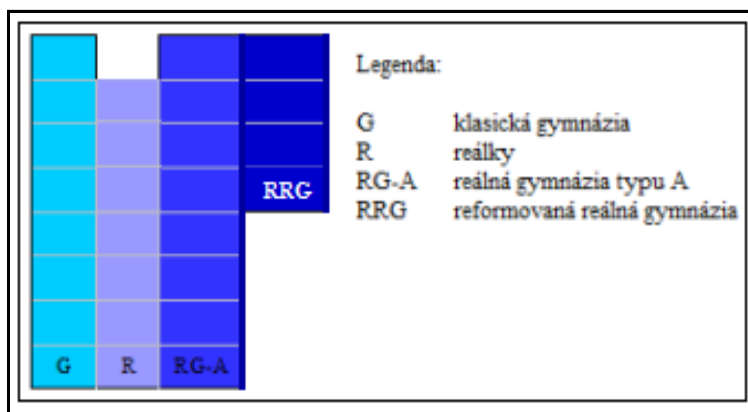
Poněkud nešťastná byla změna způsobu hodnocení maturit, dosavadní známky byly nahrazeny konstatováním, že je absolvent dospělý s vyznamenáním (všemi hlasy nebo většinou hlasů). Maturitu tak získal i student, který z některého předmětu neuspěl.

Jak je patrné z předchozího textu, v období po roce 1908 do zrodu Československé republiky, v němž bylo zřízeno jilemnické reálné gymnázium, vedle sebe existovalo několik navzájem prostupných institucí všeobecného vzdělávání druhého stupně. Jejich názvy a délku studia zachycuje obrázek 1.

¹¹ Králíková, M. et al. Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích, 1977. s. 127 a 129.

¹² Chemie byla spojena s fyzikou.

¹³ Veselá, Z., ed. Dokumenty z vývoje české střední školy 1849-1939, 1973. s. 39.

Obrázek 1 Všeobecné střední školy v Rakousku-Uhersku. Situace po roce 1908.

2 HISTORIE REÁLNÉHO GYMNÁZIA V JILEMNICI

2.1 Období do roku 1918

Počátky úsilí o založení gymnázia v Jilemnici se datují již do 60. let 19. století, kdy v zápisu v pamětní knize z 27. března 1860 vyjadřuje ochotnický divadelní spolek Kolár přání zřídit zde nižší reálku: „*Drahý čas již žije a zdejších osadníků přání, zříditi městské divadlo, tak jako i touha založiti podreálnou školu.*“¹⁴ O šest let později věnoval Kolár školnímu fondu na její výstavbu 714 zlatých.¹⁵

Přání členů spolku mohlo částečně uspokojit otevření měšťanských škol (MŠ) v letech 1873 (chlapecká) a 1891 (dívčí), jejichž učební osnovy se do značné míry kryly s osnovami podreálných škol, a absolventi MŠ proto mohli pokračovat ve studiu na reálce nebo učitelském ústavu.

K faktickému založení gymnázia však došlo až po několikaletém přetřásání tématu v městské radě o téměř půl století později, zřejmě v reakci na vznik několika českých reálek: v Turnově (1908) a v Nové Pace (1910). Přísloušnou poslední kapkou bylo nepochybně otevření reformního reálného gymnázia typu A s vyučovací řečí německou v sousedním Vrchlabí v roce 1909. Vznik českého ústavu lze proto interpretovat jako podporu českého jazyka a národní identity v převážně německé jazykové oblasti (nejbližší české gymnázium bylo tehdy v Jičíně).

¹⁴ Nesamostatné podreálné školy vznikaly od roku 1849 rozšířením čtvrtých ročníků bývalých škol hlavních na dva až tři ročníky. Měly za úkol připravovat chlapce na řemeslná, hospodářská a obchodní povolání. Kádner, O. Vývoj a dnešní soustava školství, 1929. s. 103.

¹⁵ Státní okresní archiv v Semilech (SOKA Semily), fond Reálné gymnázium v Jilemnici (RG Jilemnice), kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 1.

Městská rada ve spolupráci s Národní jednotou severočeskou tehdy zintenzivnila své úsilí a obeslaly ministerstvo kultu a vyučování (MKV) a zemskou školní radu (ZŠR) žádostmi o zřízení podobného ústavu také v Jilemnici.¹⁶ Žádosti podpořily také osobní návštěvy představitelů města na oslovených úřadech.¹⁷

V roce 1911 se vydala do Vídně orodovat také deputace městské rady v čele se starostou Františkem Jeriem. Vytoužené osmileté **státní reálné gymnázium typu A s vyučovacím jazykem českým** bylo nakonec zřízeno rozhodnutím císaře Františka Josefa I. z 28. dubna 1913.¹⁸ Vytrvalost městské rady a podpora záměru z okolních obcí svědčí jednak o odhodlání obcí, spolků i jednotlivců a jednak o významu, který tito lidé otevření české střední školy přikládali, ačkoli to pro ně znamenalo další dlouhodobé výdaje.

Dne 20. června 1913 uzavřela Jilemnice s c. k. ministerstvem duchovních záležitostí a vyučování smlouvu o udržování školy, v níž se zavázala do tří let na vlastní náklady postavit novou budovu gymnázia. Dokument řešil nejen otázky financování ústavu, ale velmi precizně také stanovil uspořádání a povinné vybavení školy. Zamýšlený projekt se patrně inspiroval budovou gymnázia ve Vsetíně, která těmto kritériím vyhovovala.¹⁹

Nadcházející válečný konflikt a dlouhodobě nepříznivé hospodářské a finanční poměry však stavbu neustále oddalovaly. Zpočátku fungovalo gymnázium v několika místnostech jilemnické dívčí obecné a měšťanské školy,²⁰ od roku 1915 pak také v budově radnice (dům č. p. 97; obrázek 2), kde sídlily rovněž v úvodu zmíněný divadelní spolek Kolár a restaurace.

Městský úřad se z domu postupně vystěhoval, a tak škola časem obsadila všechny místnosti, přičemž v roce 1922 už bylo třeba přistavět další dvě. Ani tak ovšem budova nevyhovovala potřebám školy, chyběla tu např. tělocvična – tu škole propůjčoval místní Sokol - a šatny, omezený prostor komplikoval rovněž výuku přírodovědných předmětů.²¹

Lhůta pro splnění závazku se opakovaně posouvala, až nakonec v roce 1936 obec požádala vládu o zproštění této povinnosti a vystavění budovy gymnázia na náklady státu.²² Žádost sice vyslyšena nebyla, ale termín pro realizaci stavby byl opět prodloužen o pět

¹⁶ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, inv. č. 1, s. 4-13.

¹⁷ Tamtéž, s. 14-16.

¹⁸ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 20-31.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamní místnosti RG využívalo až do roku 1936.

²¹ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 164 a 196-199.

²² SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 188. Viz také SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 22, inv. č. 293, sign. 1/6. Protokol z porady dne 24. února 1936.

a posléze o deset let. V roce 1967 našlo RG útočiště v budově chlapeckých škol, kde funguje dodnes.

Obrázek 2 Budova reálného gymnázia, 1940.

Almanach Sto let gymnázia v Jilemnici 1913-2013, říjen 2013. s. 29.

2.1.1 Otevření ústavu

Přijímací zkoušky a zápis prvních zájemců o gymnaziální studium se uskutečnily 7. a 8. července resp. 16. července 1913. Z celkem 92 přihlášených bylo přijato 81 žáků a navíc 12 privatistek, všichni české národnosti a ve věku 11-15 let. Více než dvě třetiny studentů pocházely z obcí mimo Jilemnici. Vzhledem k vysokému počtu studentů byla hned v prvním roce zřízena pobočka 1. ročníku. V dalších letech počet studentů stále stoupal, v roce 1921, kdy se konaly první maturitní zkoušky, jich na gymnáziu studovalo 358.²³

Dne 10. srpna 1913 byl ředitelem ústavu jmenován dosavadní profesor gymnázia v Žitné ulici v Praze Josef Mach. Prvním zdejším učitelem se stal profesor Karel Štětka (přírodopis, matematika, fyzika), který do té doby působil jako suplent na reálném gymnáziu v Kyjově. Vzápětí po něm následovali prof. Josef Hofman (český jazyk, němčina) dosud suplující na reálce v Turnově, výpomocní učitelé působící také na jilemnických obecných nebo měšťanských školách Josef Metelka (kreslení), Josef Pochop (tělocvik) a Gustav Zelenka (zpěv) a výpomocný katecheta Josef Hrnčič.

²³ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 24, inv. č. 294. Statistické výkazy k hlavní výroční zprávě za školní rok 1920/21.

2.1.2 Výuka a zájmová činnost

V ústavu se vyučovalo podle osnov pro reálná gymnázia včetně nepovinné němčiny a zpěvu, k nimž v dalších letech přibyl těsnopis,²⁴ kreslení, fyzikální, chemická a přírodovědná praktika, angličtina, ruština a esperanto²⁵ a pro dívky ženské ruční práce. V prvních dvou letech probíhala výuka od pondělí do soboty v tzv. jednoduché frekvenci, což znamená, že se vyučování nedělilo na dopolední a odpolední s přestávkou na oběd. V dalších letech už bylo ve vyšších ročnících zavedeno odpolední vyučování.

Při RG fungovala také řada kulturně orientovaných zájmových „kroužků“ pod vedením zdejších profesorů: žákovský pěvecký sbor, studentský orchestr nebo divadelní spolek. Provedení nastudovaného repertoáru, který rozhodně nepatřil k nejjednodušším – na vystoupeních zaznívala díla Edvarda Griega, Georga Fridricha Händela či Wolfganga Amadea Mozarta - bylo většinou přijímáno s uznáním.²⁶

2.1.3 Sociální poměry žáků

Jilemnické reálné gymnázium zajišťovalo všeobecné středoškolské vzdělání pro české děti ze širokého okolí. Rozlehlost „spádové oblasti“ a zároveň odhodlání dětí i rodičů dokládá fakt, že do školy denně docházeli žáci ze vzdálenosti až 8 km.

Řada studentů pocházela ze sociálně slabých poměrů, takže jejich studia musela rodiny silně finančně vyčerpávat. Město proto poskytovalo žákům úlevy na školném a několik veřejných i soukromých organizací jim přispívalo na stravu, ošacení a pomůcky. K pravidelným přispěvatelům patřily od počátku fungování školy Spolek pro podporování chudých studujících²⁷ a Hladíkova nadace²⁸ a dále Spolek pro výstavbu Husova pomníku,²⁹ nadace Občanské záložny a Městské spořitelny.³⁰ Do fondu Spolku pro chudé přispívali kromě zakládajících členů, města, bankovních ústavů a movitých občanů také sami studenti RG (obrázek 3). Opakovaně škole vypomáhal erár a další jednotlivci, který dotoval nákup

²⁴ Žáci se pod vedením Josefa Macha umísťovali na předních místech soutěží středních škol v těsnopise. SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 114.

²⁵ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 157.

²⁶ Tamtéž, s. 235-236. Pro ukázky recenze žákovské Akademie viz např. Obranu lidu, 1926. Roč. 19, č. 15, s. 8; SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 252.

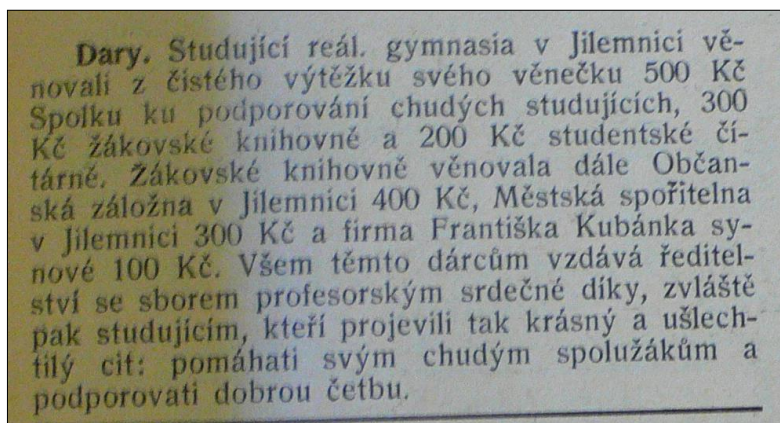
²⁷ Tamtéž, s. 38-39.

²⁸ Tamtéž, s. 39-43.

²⁹ Tamtéž, s. 51.

³⁰ Tamtéž, s. 38-39.

pomůcek, resp. kteří škole věnovali značné množství učebních pomůcek a knih do profesorské a žákovské knihovny, studentské čítárny a tzv. knihovny chudých (pauperum).³¹

Obrázek 3 Novinová zpráva o finanční podpoře chudých studentů. Obrana lidu, 13. března 1925. Roč. 16, č. 11. s. 7.

2.1.4 První světová válka

V červnu 1914 zasáhl celou zemi sarajevský atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda. O měsíc později začala život školy ovlivňovat první světová válka, když byl hned při první, částečné mobilizaci povolán do vojenské služby tělocvikář Josef Pochop. Při následujících každoročních domobraneckých prohlídkách byli odvedeni další učitelé tělocviku a v roce 1917 a 1918 také tři žáci IV. ročníku a V. ročníku.³²

Boje se sice odehrávaly daleko od Jilemnice, škola je však pociťovala zprostředkovaně mj. formou povinných odvodů nebo nejrůznějších sbírek, kdy museli učitelé i žáci přispívat nebo naopak vybírat tu na sirotky, tu na válečné hroby, tu na Červený kříž, či sběru léčivých bylin, ošacení, papíru a potravin nebo drahých kovů.

Kromě terénního prodeje bylo vyučování přerušováno, kdykoli c. k. armáda dosáhla nějakého úspěchu, patrně proto, aby bylo posíleno rakouské vlastenectví obyvatel a jejich víra v konečné vítězství a aby byly ospravedlněny další příspěvky a půjčky.

2.1.5 Junobrana

Výnosem MŠANO č. 1725 z 2. června 1915 a následně ministerstva obrany bylo studentům ve věku 14-18 let nařízeno absolvovat zvláštní výcvik a vytvořit tzv. *junobranu*.

³¹ Stav knihoven a případné dary a nákupy. SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 25, inv. č. 304, sign. 2/8. Knihovna žákovská a knihovna pauperum: Zpráva o knihovně za školní rok 1914-1915, 1921-1922, 1922-1923, 1924-1925, knihovna profesorská 1920-1921.

³² SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 103.

Na RG se cvičení nad rámec povinného tělocviku a nepovinných žákovských her ujal suplent Jan Veselý – také proto, že jako jazykář mohl dostat liteře zákona a vydávat povely v němčině.

Tělesná výchova a hry byly na druhou stranu z prostorových důvodů omezeny. Sokolovna, kde se cvičení konalo, byla přeměněna ve vojenský lazaret, a tak musely být přesunuty na zahradu školy.

Důraz na dobrou fyzickou kondici se projevoval také pravidelnými polodenními až dvoudenními vycházkami lyžařského a turistického charakteru. Že se nejednalo o oddechovou záležitost, dosvědčuje trasa jedné z takových běžných jednodenních akcí v délce cca 45 km.³³ Výlety se neomezovaly pouze na školní rok, ale konaly se i o prázdninách, pokud děti nemusely vypomáhat při polních pracích.

Snad i proto byl zdravotní stav žáků ve válečných letech dobrý, i když počet dětí částečně nebo úplně osvobozených z tělocviku od založení školy mírně stoupl. Školu nepostihla žádná nakažlivá nemoc, která by ji přiměla přerušit vyučování. To se ale změnilo ve školním roce 1918-1919, kdy byl ústav na dva měsíce uzavřen z důvodu španělské chřipky. Z žáků RG jí nepodleh nikdo, mezi pedagogy si našla jednu oběť, prof. Františka Beneše.³⁴

2.2 Vznik Československé republiky

2.2.1 Situace ve školství

První světová válka, která byla především střetem rakousko-uherských a německých zájmů, sice na jednu stranu otřásla morálními hodnotami lidstva, na druhou stranu však českému a slovenskému národu poskytla příležitost vymanit se z područí monarchie.

Základem nového uspořádání západního světa se stal ideál humanity a demokracie jako protiklad autoritativní monarchie, která dovedla svět do katastrofy. Prakticky tyto ideály ztělesňovaly parlamentní demokracie vítězných zemí Dohody: Velké Británie, Francie a Spojených států amerických.

Společně uznávané hodnoty vedly ke spojení českého a slovenského zahraničního i domácího odboje se Západem. Jedním z nejvýraznějších představitelů odporu a propagátorů

³³ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 51-52.

³⁴ Tamtéž, s. 117-118.

humanistických ideálů byl Tomáš Garrigue Masaryk, který se postavil do čela boje za samostatný československý stát založený na národnostních principech.³⁵

Navzdory všeobecnému entuziasmu a novému politickému řádu však u nás rakousko-uherská školská tradice přetrvávala i po roce 1918. Jedním z hlavních důvodů byl bezpochyby zákon z 28. října 1918, jímž nová republika převzala kompletní c. k. legislativu. Podařilo se jí tak udržet právní kontinuitu a získat čas na přípravu změn.

V oblasti veřejného školství k nim docházelo postupně, od okrajových typů a nejnižších úrovní škol až po ty nejvyšší – s „čestnou“ výjimkou všeobecných škol středních. Tak bylo např. v roce 1919 upraveno menšinové školství, tzv. malý zákon č. 226 z roku 1922 uspořádal školství elementární a v roce 1935 došlo na školy měšťanské (zákon č. 233). Samostatné právní předpisy se týkaly také škol vysokých (1920), obchodních (1922) nebo pomocných (1929).

Střední školství se v období první republiky řídilo primárně *Nástinem organizace gymnázií a reálék* a následnými úpravami dle Marchetovy reformy. Později došlo k jeho unifikaci (1919), ke zrovnoprávnění učitelek a učitelů před zákonem a zavedení koedukace na všech stupních škol (1922) a stanovení povinnosti vyučovat československému jazyku na všech školách s jiným vyučovacím jazykem a němčině na ústavech s československým jazykem vyučovacím (1923).

Zákonná norma pro střední školy však přijata nebyla, ačkoli diskuse o nutných reformách středního školství a příslušné legislativy probíhala už od roku 1917³⁶ a přestože byla o dva roky později podpořena rozsáhlou anketou o školské reformě.³⁷ V návaznosti na ni předložily různé skupiny odborníků i jednotlivci několik návrhů reorganizace školství (včetně konceptu zákona o střední škole),³⁸ přičemž všechny počítaly se společným základem a s větvením do skupin na vyšším stupni dle budoucí orientace studenta na technické či humanitní studium nebo na praxi.³⁹ Některé modely navrhovaly vnitřní kvalitativní diferenciaci formou výběrových předmětů.⁴⁰

³⁵ Bělina, P. Dějiny země koruny české. Od nástupu osvícenství po naši dobu, 1992. s. 151-248.

³⁶ Diskuse probíhala ve večerních vydáních Národních listů pod názvem Z rozhovorů s mladou naší inteligencí. Viz např. Národní listy, 8. 2. 1917. Roč. 57, č. 37, s. 2-3. Národní listy, 9. 2. 1917. Roč. 57, č. 38, s. 3.

³⁷ Anketa o školské reformě. Střední škola, 1929. s. 157.

³⁸ Bydžovský, B. et al. Návrh zákona o střední škole, 1925.

³⁹ Návrhy Jednoty českých matematiků a fyziků resp. Jednoty klasických filologů na reformu střední školy. Dle Veselá, Z., ed. Dokumenty z vývoje české střední školy 1849-1939, 1973. s. 46-56.

⁴⁰ Mašek, F. Návrh na organizaci občanské a střední školy. Věstník MŠANO, 1923. Seš. 4, str. 253.

Ze všech návrhů došel částečné realizace pouze jeden, a to návrh komise vedené akademikem Bohumilem Bydžovským,⁴¹ jenž počátkem 30. let přinesl úpravy zásadnějšího, byť jen administrativního charakteru: nejprve se v rámci této tzv. Dérerovy reformy⁴² přiblížily vyučovací předměty dvou nejnižších ročníků všech typů středních škol škole měšťanské (rozdíly přetrvaly jen ve výuce cizího jazyka) a zároveň došlo na některých typech k přesunu latiny do tercie. Tento krok usnadnil přestup žáků z měšťanky do II. a III. ročníku střední školy a až o dva roky tak oddálil rozhodování jedenáctiletých žáků o jejich budoucí studijní dráze. I po nástupu na určitou střední školu však bylo možné, projeví-li se u dítěte odlišné zájmy nebo nadání, přejít do školy odpovídajícího typu.

V roce 1933 byly na základě Bydžovského návrhu vydány pokusné středoškolské osnovy, které ještě v září téhož roku zavedly jednotný obsah (opět s výjimkou jazykové výuky) do I. - IV. ročníků gymnázií a reálných gymnázií, I. - V. tříd reálek a reformních reálných gymnázií.

Na první stupeň navazoval stupeň vyšší, diferencovanější: gymnázia s latinou přidala ve kvintě řečtinu, reálná gymnázia s latinou v V. ročníku začala s francouzštinou nebo angličtinou a reformní reálná gymnázia v něm zavedla jeden z dvou posledně jmenovaných jazyků a latinu. Na vyšších reálkách s francouzštinou se v pátém ročníku vyučovala deskriptiva a pokračovala výuka kreslení, které se na ostatních typech středních škol nevyučovalo.⁴³

Mezi deskriptivou a jazykovým předmětem volili v VII. třídě také studenti RG-A a RRG, přičemž vybraný předmět se pro ně pro další studium stal povinným.

Význam osnov spočíval především v jejich inovativní orientaci na žáka, která se projevovala jednak rámcově (požadavek činné školy jako úspěšného prostředku výuky a výchovy; induktivní postupy od konkrétního k obecnému; snaha o vzájemnou koordinaci obsahu předmětů) a jednak v detailech (snížení počtu hodin týdně nebo výběr témat písemných prací tak, aby byla studentům blízká; odsunutí latiny do tercie).⁴⁴

Další novinkou bylo překročení rámce tradiční filosofické propedeutiky, která se soustředila na psychologii a logiku. Nové osnovy totiž vymezují cíl Úvodu do filosofie jako „*syntézu poznatků ze všech předmětů; seznání hlavních způsobů filosofického řešení*“

⁴¹ Bydžovský, B. Naše středoškolská reforma, 1937.

⁴² Ivan Dérer, ministr školství a osvěty v letech 1929-1934. Šlo o realizaci návrhu reformní komise vedené Bohumilem Bydžovským z roku 1929. Tamtéž.

⁴³ Neuhöfer, R., ed. Učebné osnovy středních škol a učitelských ústavů, 1934. s. 3-8.

⁴⁴ Bydžovský, B. Naše středoškolská reforma, s. 53, s. 64-65, s. 113, s. 191-193.

problémů. Poznáním zákonů duševního života, proniknutí k poznání hlavních otázek a úkolů filosofických nauk.“⁴⁵

Bydžovského návrh byl zajímavý také důrazem na zlepšování vztahu stávajících a bývalých žáků ke škole, což svědčí o tom, že v úvodu zmiňované představy o prvorepublikovém školství jsou poněkud idealizované.⁴⁶ Inspirací byla Bydžovskému anglosaská tradice absolventských sdružení a spolků.⁴⁷

Samostatnou a v podstatě nadčasovou kapitolu věnoval Bydžovský také osobnosti učitele: požadoval odbornost vysoko nad rámec středoškolského učiva, která by učiteli umožňovala vybírat a řadit učivo podle vlastního uvážení a nepodléhat diktátu učebnic, a zdůrazňoval nutnost průběžného vzdělávání. Vyžadoval po učiteli znalost metodiky a dětské psychologie, široký všeobecný rozhled, a aby byl zároveň filosofem i praktikem. Považoval jej za spojku mezi vysokou školou a veřejností a jako takový měl za úkol popularizovat vědu na stránkách naučných periodik. V neposlední řadě Bydžovský zdůrazňoval mravní kvality učitele, jehož označoval za tvůrce výchovného prostředí.⁴⁸

Reforma středních škol zákonitě vyvolala nutnost zlepšit také pregraduální přípravu učitelů, po osnovách tedy následoval nový školní a zkušební řád. V naději, že si kandidáti učitelství lépe rozvrhnou svá studia, řád nově zavedl dvě postupné zkoušky namísto stávající jedné a přiblížil studijní požadavky středoškolským osnovám. Do devítisemestrálního studia byla mj. zavedena minimální filosofická a pedagogická průprava, jednosemestrální praxe, náslechy, vedení vlastních hodin a rámcově byly vymezeny zkušební požadavky.⁴⁹

2.2.2 Příhodovská reforma

Hovoříme-li o všeobecných středních školách v meziválečném období, nelze v souvislosti s nimi nepřipomenout osobnost a práci významného českého pedagoga Václava Příhody. Jeho reformní model z konce 20. let totiž patří k nejkompexnějším návrhům na restrukturalizaci systému II. stupně škol i vzdělávacího systému jako celku v historii našeho státu.⁵⁰

Úhelnými kameny Příhodovy reformy jsou pojmy demokratizace a racionalizace školství, které se proluly v jeho představě jednotné školy. Jednotná škola podle něj splňovala

⁴⁵ Tamtéž, s. 176.

⁴⁶ Srov. Morkes, F. Gymnázia v letech předmnichovské republiky, 2000. s. 80.

⁴⁷ Bydžovský, B. Naše středoškolská reforma, s. 254.

⁴⁸ Tamtéž, s. 254-259.

⁴⁹ Tamtéž, s. 264-268.

⁵⁰ Váňová, R. Československé školství ve 30. letech. s 4.

základní požadavky na moderní vzdělávací instituci: byla demokratická, protože nabízela rovnou příležitost pro všechny a zároveň byla institucí racionální: z vnějšího hlediska umožňovala nová koncepce soustředit velké množství studentů do jediné budovy a snížit tak provozní výdaje. Z hlediska vnitřního se účelnost projevovала vědeckým řízením práce, inovativně založeném na poznatcích behaviorální a celostní psychologie.

Jádro reformy spočívalo v transformaci dosavadních středních škol do jednoho bloku, tzv. *komenia*, kvantitativně diferencovaného do tří větví: technické, humanitní-klasické s latinou a humanitní-moderní s francouzským jazykem.

Vedle kvantitativní diferenciacе počítal Příhoda také s diferenciací kvalitativní, ale až v posledním ročníku, kde měl fungovat systém volitelných předmětů.

Pro snazší prostupnost jednotlivých větví byla většina předmětů stejná a shodovala se i jejich časová dotace, odlišnosti se měly projevovat v obsahu, rozsahu a především v teoretickém či praktickém pojetí předmětů. Technickou větev, která měla být nástupcem měšťanky, charakterizovaly předměty jako deskriptiva, kreslení a ruční práce. Humanitní větve se orientovaly na jazyky, přičemž v moderní větvi se vyučovalo kreslení, ruční práce a zpěv na úkor časové dotace pro francouzštinu. Návrh nově počítal se zavedením úvodu do dějepisu a obecné přírodovědy.⁵¹

Organizační reformy podpořil Příhoda řadou opatření: doporučil změnit časovou jednotku ze školního roku na semestr, snížit počet současně probíraných předmětů a postupovat podle předmětů a splněné práce a nikoli podle ročníků.

Výrazných změn měl podle Příhody doznat také způsob, jakým učitelé studentům předkládali učivo a výukové metody. Doposud uplatňované logické osnování mělo být nahrazeno osnováním psychologickým, reflektujícím žákovy zájmy, a prezentaci hotových poznatků měla vystřídat metoda samostatného hledání, nalézání a objevování.⁵²

Psychologická a jmenovitě behavioristická východiska reformy měla vedle pozitivních stránek v podobě individualizovaného přístupu k žákům zároveň řadu slabín. V obecné rovině např. redukovala pedagogiku na exaktní vědu a ignorovala její filosofický aspekt, v rovině konkrétní pak zjednodušovala žáka na jeho měřitelné chování.

Mezi další důvody, proč Příhodův návrh neprošel, můžeme zařadit také obavy z možné ztráty stavovské prestiže ze strany středoškolských profesorů, kteří by ve třídách jednotné školy vyučovali na úrovni nižší střední školy, výhrady ke kompatibilitě přebíraných zahraničních vzorů s českým prostředím nebo po poukazy na špatné zkušenosti ze sousedního

⁵¹ Váňová, R. Československé školství ve 30. letech, 1995. s. 11-12.

⁵² Tamtéž.

Rakouska, kde bylo třeba jednotnou školu vnitřně diferencovat již od 1. třídy a kde docházelo ke stigmatizaci žáků větví pro „méně nadané“.⁵³

2.2.3 Jilemnické RG v nových poměrech

Shodou okolností právě v době chřipkových prázdnin se zápisy v pamětní knize RG mění z projevů absolutní loajality rakousko-uherskému mocnářství, připomínek slavných vítězství c. k. armády a apelů na „*upřímné rakousko-vlastenecké smýšlení*“⁵⁴ v oslavy nově zformované Československé republiky a prezidenta T. G. Masaryka, které se v podstatě lišily pouze jmény oslavenců a názvy oslavovaných událostí.⁵⁵

Změna orientace se může na první pohled zdát oportunistická, ale na druhou stranu striktní apolitičnost chránila ústav před zásadnějšími zásahy do fungování a existence školy. Šlo tedy zřejmě jen o „zastírací manévr“ v rámci oficiálního dokumentu, jak dokládají slova ředitele Macha o tom, „*jak po celou dobu válečnou všichni členové profesorského sboru zcela otevřeně projevovali své smýšlení protirakouské a protiněmecké, jak se těšili z každého vítězství čtyřdohody a jak byli přesvědčeni, že takovým duchem proniknuto jest i všechno žactvo.*“⁵⁶

Za eticky diskutabilní moment považujeme angažmá prof. Jaroslava Hofmana a Josefa Tvrzského v rekvizičních komisích, do nichž vstoupili na vlastní žádost. Účast zarazí zejména u prvně jmenovaného, který se později stal autorem učebnice *Rukověť občanské mravouky* a vyučujícím stejnojmenného předmětu.⁵⁷ Komise měly za úkol zabavovat v jilemnickém politickém okrese nadbytečné potraviny pro potřeby vojska. Motivace obou pedagogů je nejasná: mohl to být skutečný vlastenecký zápal, rodina, které chtěli ze zrekvírovaných potravin přilepšit nebo naopak snaha zabránit příchodu nějakého příliš horlivého úředníka. Tvrzský se v nové roli pravděpodobně necítil dobře, protože v ní setrval pouze osmnáct dní,⁵⁸ Hofman ji vykonával až do prosince 1918.⁵⁹

⁵³ Bydžovský, B. Naše středoškolská reforma. s. 302.

⁵⁴ Tamtéž, s. 78-79.

⁵⁵ Tamtéž, s. 119 a 215.

⁵⁶ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 119.

⁵⁷ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 25, inv. č. 305, sign. 3/1. Dopis ZŠR ze dne 2. října 1923; Tamtéž. Opis dekretu ZŠR Jaroslavu Hofmanovi ze dne 23. září 1923.

⁵⁸ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 121.

⁵⁹ Tamtéž, s. 117.

Navzdory ztíženým podmínkám bylo žactvo jilemnického RG koncem války shledáno „v předmětech reálných... veskrze dobrým... v předmětech humanistických... učebný prospěch žactva jest průměrně dobrý, chování jeho pak velmi zřízené a chvályhodné.“⁶⁰

Vznik Československé republiky mohl vzbuzovat očekávání, že se výuka oproti předchozím letům výrazně změní. Úpravy, které proběhly, však byly mj. z výše uvedených legislativních důvodů zanedbatelné. Ve skutečnosti tak zůstalo v jilemnické škole vše více méně při starém.

Změny nenastaly ani v otázce výstavby nové budovy. Ve školním roce 1919-1920 už ústav expandoval do všech místností bývalé radnice. To, že škola konečně získala budovu jen pro sebe, ve svém důsledku znamenalo komplikace s umístěním další třídy v následujícím roce, kdy mělo RG otevřít poslední, osmý ročník.

Navzdory materiálním nedostatkům se díky nadšení a zaujetí některých pedagogů ve škole vyučovalo mnoha nepovinným předmětům včetně chemických a fyzikálních praktik. Relativně bohatou účast při nich zdokumentoval v odborném tisku prof. Josef Machač.⁶¹ Z horlivé dikce jeho článků, pečlivě vypracovaných osnov a metodických pokynů⁶² je evidentní, že úspěšné fungování cvičení bylo především zásluhou tohoto pedagoga. Tuto domněnku potvrzují i slova pamětníků, paní Roučkové a pana Čermáka, kteří spontánně zmínili jeho oblibu mezi studentstvem.⁶³

Jednou z mála novinek byla přítomnost první ženy v profesorském sboru, když se výuky dívčího tělocviku ujala kandidátka středoškolského učitelství Miloslava Skalská.

Další ze změn iniciovali dokonce rodiče studentů, kteří požádali, aby „*děti jejich vzhledem k nastalým poměrům nabyly znalosti jazyka anglického*“.⁶⁴ Následující školní rok byla nepovinná angličtina skutečně zavedena.

V listopadu 1926 byl na zimu pokusně posunut začátek vyučování o půl hodiny na 8:30. Pozměněný režim se udržel nejméně do konce února 1928 – jak tomu bylo v dalších letech, se prameny nezmiňují. Pozdější začátek sice usnadnil docházení do školy většině přespolních žáků, ale na druhou stranu se zkomplikovalo vyučování. Jeho celková délka totiž zůstala zachována, a proto byly poslední tři hodiny o pět minut kratší. Profesori si proto

⁶⁰ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 113.

⁶¹ Po 10 letech se výuky účastnilo více než 68 % studentů VII. a VIII. tříd. Machač, J. Deset let fyzikálních cvičení při reálném gymnasiu v Jilemnici. Střední škola, 1929. s. 307-310.

⁶² SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 25, inv. č. 307, sign. 3/3. Návrh na zavedení fyzikálních cvičení ze dne 20. listopadu 1919.

⁶³ Rozhovor s paní Věrou Roučkovou v Nové Pace a s panem Josefem Čermákem v Roztokách u Jilemnice dne 13. srpna 2015.

⁶⁴ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 25, inv. č. 305, sign. 3/1. Dopis rodičů profesorskému sboru ze dne 8. dubna 1919.

stěžovali na nedostatek času na odpočinek mezi jednotlivými hodinami a na přípravu a přenášení pomůcek. V budově školy totiž zcela chyběly přírodovědné učebny.

2.2.4 Sportovní činnost

Byl-li nedostatek učeben, nedostávaly se pochopitelně ani vhodné cvičební prostory. Vedení školy proto rozhodlo o zrušení povinného tělocviku. ZŠR, která neustále poukazovala na závazek obce postavit nové gymnázium, tento argument neakceptovala. Žádost školy však nakonec vyřídila kladně, protože RG chyběli i příslušní profesori.

Žáci ale bez pohybu nezůstali: účastnili se pravidelných letních a zimních her v přírodě, podnikali výlety a pochodová cvičení, v zimě sáňkovali a především lyžovali. V posledně jmenovaném sportu začala škola brzy vynikat nejen jako spoluorganizátorka, ale také jako kolébka vítězů: např. v závodě dorostu v běhu a skoku na lyžích získaly ocenění dvě třetiny z celkového počtu 60 účastníků z RG.

Plakát z této konkrétní akce se v archivu školy nedochoval, pro ilustraci proto uvádíme jiný, z podobného podniku uskutečněného dříve (obrázek 4). Z obrázku je patrné, jakým způsobem ze závodů vznikal škole zisk opakovaně deklarovaný v pamětní knize, který byl posléze použit na dobročinné účely.

Český krkonošský spolek, Ski v Jilemnici
člen „Svazu lyžařů v království Českém,“
pořádá se schválením „Svazu“ dne 2. února 1918

LYŽECKÉ ZÁVODY dorostu a školní mládeže v Jilemnici na Kozinci.

PROGRAM: PROGRAM:

Dopoledne o 10¹/₂ hodině:
1. Závod na 5 km (sdružený závod dorostu).
Dopoledne o 1¹/₂ hodině:
2. Jízda hochů na 1000 metrů.
3. Běh na 100 metrů (dorost).
4. Běh na 100 metrů (hoši).
5. Jízda dívek na 1000 metrů.

6. Překážková jízda dorostu na 2000 m.
7. Jízda dámská 1000 metrů.
8. Krasojízda dorostu.
9. Krasojízda hochů.
10. a) Jízda s vrchu bez holi (dívky).
b) Jízda s vrchu bez holi (hoši).
11. **Skok:**
a) sdružený.
b) samostatný.

VSTUPNÉ: 50 hal., dětí vstup volný.
Pořadatelstvo vyhrazuje si změny programu.

V případě nepříznivého počasí konají se závody v neděli dne 3., resp. 10. února 1918.

Obrázek 4 Plakát k lyžařským závodům.
Almanach k 110. výročí SKI Jilemnice, 2004.

2.2.5 Aféry ve sboru

Počátkem 20. let atmosféru ve škole negativně poznamenala vzájemná nevraživost mezi některými profesory, která se prostřednictvím tisku⁶⁵ později přenesla až za hranice ústavu. Nejaktivnějším stěžovatelem byl prof. Karel Štětka, jehož výboje proti kolegům jsou součástí osobního medailonku podkapitoly 7.3 dále v textu.

V souvislosti s těmito neshodami se objevuje ojedinělá zmínka o příspěvku ústavu ke vzdělávací reformě. Jeden z protokolů z porad odkazuje na účast sboru RG v anketě o středních školách z r. 1919, když prof. Tvrzský připomíná odmítavé stanovisko RG k výuce morálky jako samostatného předmětu.⁶⁶

V roce 1924 odešel na trvalý odpočinek dlouholetý ředitel ústavu Josef Mach. Na jeho místo nastoupil jako zatímní správce Jiří Tureček, který správu ústavu posléze předal Antonínu Jančovi. Ten začal okamžitě pracovat na smírném urovnání výše zmiňovaných dlouhodobých sporů mezi profesory Karlem Štětka a Josefem Trýznou. Ředitel však docílil jen jednostranného zmírnění u prof. Štětky a ani pak neshody zcela nevymizely. Ještě po dvou letech je totiž komentoval zemský školní inspektor František Vykoukal s tím, že „*sbor se musí povznést nad malicherný život maloměstského klepaření.*“⁶⁷ Další doklady o neutuchajících slovních a dokonce soudních přestřelkách najdeme v dobovém tisku.⁶⁸

2.2.6 Pokles počtu studentů

Šest let po skončení první světové války začal ústav pociťovat úbytek studentů, jehož příčinou byla s největší pravděpodobností přetrvávající bída a nižší porodnost v době válečného konfliktu,⁶⁹ ztenčily se rovněž finanční a věcné kontribuce jednotlivců, spolků i nadací. Gymnázium bylo proto nuceno organizovat vlastní akce např. v podobě studentského majáles za účasti divadelního spolku Kolár v roce 1927. Celý podnik vedl profesor kreslení, významný český malíř a člen uměleckého spolku Mánes Ladislav Šíma.

Ještě jinou cestu zvolil ředitel Janč, který sáhl po určité „reklamě“, nejprve když opakovaně inzeroval přijímací zkoušky do RG v *Obraně lidu*⁷⁰ a později když pro rodiče

⁶⁵ Obrana lidu, 1926, roč. 19, č. 9, s. 8; Tamtéž č. 48, s. 6.

⁶⁶ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 25, inv. č. 305, sign. 3/1. Protokol č. II z 12. října 1922.

⁶⁷ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 158-159.

⁶⁸ Obrana lidu, 1926, roč. 19, č. 9, s. 8; Tamtéž č. 48, s. 6.

⁶⁹ Přirozená měna obyvatelstva v zemích Koruny české v letech 1. světové války – 1914 - 1918. Dostupné na [www: https://www.czso.cz/csu/czso/prirozena-mena-obyvatelstva-v-zemich-koruny-ceske-v-letech-1-svetove-valky-1914-az-1918-n-y1naizbqp2](https://www.czso.cz/csu/czso/prirozena-mena-obyvatelstva-v-zemich-koruny-ceske-v-letech-1-svetove-valky-1914-az-1918-n-y1naizbqp2).

⁷⁰ Obrana lidu poskytla řediteli Jančovi prostor nejspíše proto, že byl členem Československé strany socialistické, která týdeník vydávala. Obrana lidu, 1925. Roč. 18, č. 24, s. 4.

uchazečů o studium připravil informační leták. V něm se mj. píše: „*Vážení rodiče... Dejte je [dítě] na náš ústav zapsati a než dokončí věk školou povinný, seznáte, stačí-li jeho síly, aby pokračovalo ve studiích i ve třídách vyšších, či má-li voliti dráhu jinou.*“⁷¹ Jančova formulace vystihuje jeden z hlavních rysů reálného gymnázia i hlavních reformních tendencí totiž oddálit diferenciaci do pozdějšího věku.

Zmíněná negativa mohla na druhou stranu alespoň trochu kompenzovat úspěšná spolupráce s místními a regionálními dobročinnými ústavami. Řada z nich totiž u příležitosti Masarykových 80. narozenin založila nebo zvýšila studentské nadace pro sociálně slabé žáky. Jilemnická Občanská záložna pak financovala nezbytné stavební úpravy školy, což bylo původně úkolem města.

2.2.7 Otvírání školy veřejnosti

Gymnáziu se podařilo oslovit také veřejnost. Ve školním roce 1930-1931 se zásluhou profesora tělocviku Františka Vitvara uskutečnily 1. celostátní středoškolské lyžařské závody, nad nimiž převzali záštitu vysokí úředníci města i ministerstva školství. Zisk z akce ve výši 2.275 Kč obohatil fond spolku pro podporování chudých studentů.

Dalším projevem snahy o otevření školy veřejnosti bylo bezesporu založení rodičovského sdružení. Zpočátku však obě strany přistupovaly ke spolku s nedůvěrou. Profesoři nevyužili svého zákonného práva na pětinové zastoupení a účastnili se schůzí pouze jako pozorovatelé. Do jejich průběhu nezasahovali, jen případně rodiče informovali o žácích tak, jak to dělávali během roku. Bez zjevné podpory pedagogů rodiče zpočátku tápali, jaký by mělo mít jejich sdružení cíl, ale nakonec jeho smysl našli ve shánění finančních prostředků, stravy, ošacení a učebních pomůcek pro nemajetné studenty, které stávající přispěvatelé nebyli s to poskytnout.

I přes ojedinělé případy úspěšné spolupráce, jakým byla např. organizace vystoupení krajanského pěveckého sboru *Lyra* z Chicaga v červnu 1932 nebo sepsání další, v pořadí už třetí petice za výstavbu nové budovy následujícího roku, však zůstaly vztahy mezi sborem a sdružením vlažné.⁷² A vlna sporů, která propukla mezi školou a rodiči hned vzápětí, k jejich zlepšení nijak nepřispěla.

⁷¹ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 25, inv. č. 305, sign. 3/1. Informační leták RG pro rodiče žáků měšťanských škol.

⁷² SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 166-167.

2.2.8 Spory ve sboru a s veřejností

V archivních dokumentech z let 1933 a 1934 zcela převažují doklady o vleklých neshodách mezi rodiči a několika pedagogy RG. Z hlediska tématu by bylo možné uváděné výhrady označit za „klasické“, protože se týkaly špatného prospěchu žáků, novinkou ovšem bylo hledání příčin jejich neúspěchu u vyučujících. Nestandardní byla také skutečnost, že jedním ze stěžovatelů byl profesor RG (Karel Štětka) a rovněž způsob a nasazení, s jakým tuto na první pohled banální záležitost otcové dotčených studentů řešili: kolik času, sil a zřejmě i peněz jí obětovali a o kolik času a energie naopak připravili ředitele RG, obviněné profesory a řadu svědků z řad bývalých i tehdejších frekventantů ústavu, když si na celou věc najali právní zástupce. Ti mj. hrozili, že celou kauzu zveřejní v tisku, což by mohlo uškodit pověsti školy, ať už by řízení dopadlo jakkoli.

Rozkol ve sboru pozornosti tisku údajně stejně neušel, protože pamětní kniha hovoří o člancích spekulujících o uzavření ústavu. Ty se nám však najít nepodařilo. O vážnosti celé situace vypovídá i květnová návštěva ministerského rady PhDr. Františka Racka, který přijel osobně dohlédnout na uklidnění situace. Přes jeho úsilí a navzdory tomu, že zemská školní rada vydala ke všem stížnostem zamítavé stanovisko už v prosinci 1934,⁷³ se celý případ definitivně uzavřel až o dva roky později.⁷⁴

To už ale na místo dosavadního ředitele Antonína Janče, na jehož zdraví se kauza neblaze podepsala, nastoupil zatímní správce Josef Trčka. Nová tvář a nezaujatý přístup na rozhádané profesory patrně zafungovaly, protože byli schopni se racionálně dohodnout na hodnocení chování žáků zatažených do předchozí aféry. Ke zklidnění navíc přispěla i úspěšná žádost o přeložení jedné z účastnic sporu, Dr. Notburgy Knobové.

2.2.9 Konsolidace poměrů ve sboru

Ozdravení poměrů se odrazilo také v kontaktu rodičů se školou, jak o tom svědčí zvýšená frekvence rodičovských návštěv a zájem o prospěch a chování studentů. Zlepšila se rovněž účast a kvalita schůzek rodičovského sdružení – jistě také proto, že se jich profesori začali účastnit pravidelně a aktivně: nejenže zpravovali rodiče o aktuálním dění ve škole, ale připravovali si pro ně také tematické přednášky.

⁷³ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Vaněk, Adolf. Rozhodnutí zemské školní rady o zamítnutí stížnosti proti prof. Adolfu Vaňkovi z 23. prosince 1933.

⁷⁴ Viz medailonek Karla Štětky v Příloze I.

K dalším pozitivům té doby patřilo významné obohacení knihovny chudých, kam přibylo 296 učebnic, výrazná peněžní a věcná podpora nemajetného žactva a slibně se rozvíjející spolupráce dobročinných spolků stvrzená ujednáním o úhradě každoročního letního táborového pobytu pro jednoho studenta.⁷⁵

2.2.10 Vybavení a dílčí úpravy školy

Se školním rokem 1936-1937 nastoupil na místo ředitele ústavu Josef Šaloun, který před tím působil ve slovenských Michalovcích. Budova RG na něj údajně působila velmi depresivně a vcelku oprávněně odmítal uvěřit, že by ji kdy bylo možné přestavět tak, aby vyhovovala potřebám školy.

V souvislosti s jeho nástupem a dokončením přístavby dvou tříd uvádí pamětní kniha podrobný soupis, rozmístění a vybavení učeben a kabinetů a stav chodeb, sklepů a půdy, z nichž pro ilustraci citujeme: „*Třídy v přístavbě jsou malé (6 x 8,97 m), takže 54 žáků tř. I. a 45 žáků tř. VI. jest umístěno ve čtyřech řadách lavic. Uličkami mezi nimi není možno projít... Kabinet chemický nemá konzoly na váhy. Nemá vlastní posluchárny (je společný s fyzikou)... Podlaha se chvěje pod každým krokem, čím se kazí mnohé přístroje... Nemá digestoře... Nemá zatemňovacího zařízení pro vyučování optice při fyzice...*“⁷⁶

Odpovědí města na stížnosti ředitele byla přestavba kuželníku v zadní části traktu na místnost pro ukládání kol, na nichž do školy denně dojíždělo na 160 dětí, vyčištění dvora, zavedení vodovodu do učebny fyziky a chemie, výmalba učitelské knihovny a instalace několika polic a věšáků na mapy. Na obranu obce je třeba připomenout, že hospodářské poměry v celé zemi nebyly v té době nijak povzbudivé a zdejší region navíc trpěl dlouhodobým poklesem výroby ve stěžejních odvětvích průmyslu tj. textilní a sklářské výroby.

2.2.11 Mimoškolní aktivity

Zdá se, že oč stísněnější podmínky panovaly uvnitř budovy, o to aktivnější bylo RG mimo školu. Nad rámec už tradičních turistických výletů, pravidelných lyžařských závodů, volejbalových utkání se spřáteleným RG v Nové Pace, her a branných cvičení v přírodě,

⁷⁵ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 187. Citovanou listinu jsme v archivu nenalezli.

⁷⁶ Tamtéž, s. 195-198.

v nichž studenti RG obvykle obsadili medailová místa,⁷⁷ se pod vedením prof. Košábka konal také plachtařský kurs pro vybrané členy Masarykovy letecké ligy, jichž bylo v RG stabilně více než 200. Většina studentů byla také členy Dorostu Československého červeného kříže.

2.2.12 Nový školský řád a učební osnovy

V návaznosti na nový školský a zkušební řád vstoupily dle výnosu MŠO č. 4547 ze 14. července 1933 v platnost nové učební osnovy. Jejich součástí byl také systém výběrových předmětů zavedený ve školním roce 1937-1938 do VII. ročníku. Na jilemnickém RG to byly francouzská konverzace a deskriptivní geometrie, které se lišily vyšší časovou dotací v základní resp. technické větvi.⁷⁸

Do výuky nově vstoupil praktický, estetický a společenský aspekt výchovy v podobě nejrůznějších exkurzí (např. do továrny na výrobu lyží, do továrny na výrobu metrů; do místní nemocnice) a přednášek (např. o knihovnictví a lidovýchovně; o Janu Husovi; o abstinentsví aj.), někdy doplněných o promítání diapozitivů.

Díky aktivním jazykářům měla škola opakovaně své zástupce v recitačních soutěžích a rovněž zvala zahraniční autory, jmenovitě francouzského spisovatele Romaina Aleóna.⁷⁹

2.2.13 Technika ve výuce

V ovzduší silícího mezinárodního napětí se nedílnou součástí vyučování staly rovněž naučné a instruktážní filmy (např. o zamoření yperitem) a sbírky školních pomůcek se rozrostly o tematické obrazy a tabule. K osvětě žactva od roku 1937 přispíval i rozhlas umístěný nejprve pouze v divadelním sále, později, přičiněním rodičovského sdružení, i ve třídách.

Obliba zařazování pravidelných rozhlasových pořadů nejrůznějšího zaměření do výuky stoupla natolik, že bylo brzy třeba přistoupit k určitým změnám v rozvrhu. Profesorský sbor se usnesl, „že hodiny nebude třeba zkracovati, ale v den vysílání po týdnu vždy cyklickou záměnou hodiny přemístiti, aby netrpěly vždy tytéž předměty“.⁸⁰

⁷⁷ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 220.

⁷⁸ Tamtéž, s. 219 a 241.

⁷⁹ Tamtéž, s. 216.

⁸⁰ Tamtéž, s. 249.

Rozhlasové zařízení se stalo rovněž pojítkem mezi RG a ostatními místními školami, které rozhlas neměly. Bylo-li třeba, přicházeli jejich žáci do budovy RG a sledovali relace společně s gymnazisty.

Pro úplnost zmiňujeme také mimořádný zájem o praktika z fyziky a chemie, který však lze spíše než okouzlení žáků moderními fyzikálními pomůckami přičítat již zmíněné erudici a zápalu vyučujícího Josefa Machače.⁸¹

2.2.14 Branná výchova

Po zkušenostech z bojů o státní hranice v letech 1918-1919, do nichž výrazně zasáhly oddíly dobrovolníků z řad tělovýchovných spolků (zejména Sokola), přišlo v roce 1925 armádní velení s myšlenkou zvýšit brannost všech obyvatel. Realizovat tento plán se však nepodařilo dříve než koncem 30. let, kdy hrozba válečného konfliktu výrazně vzrostla.

Na základě zákona č. 184 z roku 1937, který zaváděl povinnou brannou výchovu pro všechny obyvatele od 6 do 30 let a zahrnoval mj. výcvik v protiletectvé obraně (do 50 let věku), se branná výchova přestala omezovat jen na hodiny tělocviku, ale vyprofilovala se jako výrazné průřezové téma.

V RG se při každé vhodné příležitosti, v hodinách i mimo ně, konaly přednášky o nebezpečích vojenského konfliktu, první pomoci, opatřeních v případě náletu apod. Ve vyšších ročnících se ve škole dokonce agitovalo pro armádu, když žáci obdrželi letáky s textem „*Hlaste se k letectvu a staňte se důstojníky letectva z povolání nebo v záloze.*“⁸²

Prakticky žáci brannou výchovu zažívali během četných školních kurzů první pomoci, při pořadových cvičeních v hodinách tělocviku, při práci s mapou v terénu v rámci zeměpisu, jako účastníci místních i celostátních závodů brannosti jednotlivců i hlídek nebo při pochodových cvičeních a cvičných střelbách.⁸³

2.3 Druhá světová válka

2.3.1 Politické poměry

Ačkoli ČSR dokázala v porovnání s okolními státy dodržovat demokratické principy důsledněji a déle, rozhodně nebylo možné ji považovat za „hotovou“ a politicky stabilní.

⁸¹ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 25, inv. č. 305, sign. 3/3. Dopis ředitelství RG ZŠR. Praktické cvičení fyzikální ve šk. roce 1938/39. Viz také rozhovory s pamětníky v Příloze III.

⁸² SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 260.

⁸³ Tamtéž, s. 265.

Vně ohrožoval zemi silící extremismus: z Ruska bolševismus a komunistická ideologie s principy třídního boje, z Itálie fašismus propagující nadřazenost zájmů státu nad jedincem a z Německa nacionální socialismus hlásající superioritu árijské rasy a německého národa.

Zevnitř stát ohrožovalo napětí způsobené hospodářskou krizí a národnostním složením obyvatelstva: pro Čechy byla nová republika „jejich“, více než 20 % německého obyvatelstva, 14 % Slováků a řada dalších menšin ji však považovala za cizí.⁸⁴

Spojením těchto dvou tlaků došlo začátkem třicátých let k radikalizaci domácích fašisticky orientovaných politických stran a protistátních aktivit německého obyvatelstva soustředěného v českém pohraničí.

Záhy na to se rozehrál známý scénář: v září 1938 přiměly Francie a Velká Británie ve snaze odvrátit hrozící válečný konflikt československou vládu postoupit příhraniční oblasti Německu.

Sudetská „úlitba“ však Hitlerovi nestačila: v březnu 1939 vyhlásilo Slovensko se souhlasem Berlína samostatnost a zároveň prezident Emil Hácha odsouhlasil okupaci celého území Čech a Moravy. Na základě jeho souhlasu a Hitlerova výnosu byl 16. března na území našeho státu zřízen Protektorát Čechy a Morava s (ryze formálně) autonomní samosprávou reprezentovanou prezidentem a protektorátní vládou.⁸⁵

Na obsazeném území sledovali Němci dva hlavní cíle: chtěli využít zemědělské, průmyslové i pracovní síly pro válečné účely a germanizovat české obyvatelstvo. Součástí této strategie bylo mj. systematické pronásledování a likvidace české inteligence.

2.3.2 Školství za Protektorátu

Zpočátku protektorátní školství převzalo původní, národnostně koncipovaný systém, záhy však začaly německé úřady podnikat kroky vedoucí ke snížení míry vzdělanosti na okupovaném území: pomocí kvót pro počet přijatých a úspěšných maturantů či přijímacími zkouškami, v nichž hrála hlavní roli „germanizovatelnost“ žáka, plánovitě snižovaly počty žáků,⁸⁶ slučovaly, přesouvaly a následně rušily české střední školy (např. reálné gymnázium

⁸⁴ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921, 1924. Dostupné na [www: https://www.czso.cz/csu/czso/prirozena-mena-obyvatelstva-v-zemich-koruny-ceske-v-letech-1-svetove-valky-1914-az-1918-n-y1naizbqp2](https://www.czso.cz/csu/czso/prirozena-mena-obyvatelstva-v-zemich-koruny-ceske-v-letech-1-svetove-valky-1914-az-1918-n-y1naizbqp2).

⁸⁵ Bělina, P. Dějiny zemí koruny české. Od nástupu osvícenství po naši dobu, 1992. s. 151-248.

⁸⁶ Bosák, F. Česká škola v době nacistického útlaku, 1969. s. 41.

v Trutnově).⁸⁷ Další ústavy byly uzavírány v rámci represivních opatření (např. reálná gymnázia v Pelhřimově, v Jilemnici aj.).

Ve fungujících českých školách docházelo během války k opakovaným redukcím učiva, revizím učebnic, knih a učebních pomůcek, od zaměstnanců i studentů byla vyžadována bezpodmínečná loajalita k Vůdci a Říši. Němčině se od roku 1940-1941 vyučovalo povinně na všech úrovních už od obecné školy.⁸⁸ Znalost německého jazyka byla obligatorní i pro učitele. Kromě úspěšně zvládnuté jazykové zkoušky byla podmínkou jejich setrvání v úřadu také rasová čistota.

Německá správa neomezovala své působení jen na čas vyučování, ale usilovala o „zkáznění“ a germanizaci českého žactva i v rámci mimoškolních aktivit. Nejprve proto zastavila činnost řady českých mládežnických organizací (Sokol, Junák aj.) a následně iniciovala vznik *Mládeže Národního souručenství* (MNS), která zastřešovala sdružení věnující se mimoškolní výchově mládeže. V roce 1942 MNS nahradilo *Kuratorium pro výchovu mládeže*, v jehož čele stanul tehdejší ministr školství Emanuel Moravec. Úkolem Kuratoria bylo zajistit jednotnou pronacistickou výchovu českého a moravského žactva.

V hledáčku okupačních sil uvízly kromě profesorů a žáků také školní budovy a jejich vybavení: některé ústavy Němci přímo obsadili (např. reálné gymnázium v Nové Pace sloužilo mj. jako lazaret),⁸⁹ ty, které podobnému osudu unikly, byly nuceny sbírat a odevzdávat suroviny využitelné pro válečné nebo hospodářské účely.

2.3.3 Reálné gymnázium po záboru pohraničí

Oč dramatičtější byly politické události koncem 30. let, o to více se profesorský sbor (obrázek 5)⁹⁰ snažil o pravidelnou a soustředěnou výuku a výchovu studentstva, které potřebovalo „rozumné vedení“⁹¹ víc, než kdy dříve. Jejich úsilí však komplikovaly nejen odchody žáků - následkem říjnového a listopadového záboru pohraničí německou armádou jich ze školy vystoupilo celkem 21 – ale také mobilizace. Sbor v jejím důsledku (dočasně) přišel o dva pedagogy. Tři noví učitelé byli naopak do RG přiděleni.

⁸⁷ SOkA Trutnov, fond Gymnázium Trutnov, kn. 2, inv. č. 57. Školní kronika Státního československého reformního reálného gymnasia v Trutnově 1933-1947. s. 76.

⁸⁸ Bosák, F. Česká škola v době nacistického útlaku, 1969. s. 23.

⁸⁹ Rozhovor s paní Věrou Roučkovou, Nová Paka, 13. srpna 2015.

⁹⁰ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 280.

⁹¹ Tamtéž, s. 271.

Obrázek 5 Skupinová fotografie profesorského sboru pořízená 1. září 1938.

Sedící zleva **prof. Josef Machač**, prof. Antonín Kadlec, ředitel Josef Šaloun, prof. Josef Zuzánek, **prof. Karel Štětka**, prof. Josef Tvrzský, **prof. Josef Bernard**; za nimi stojící zleva prof. Adolf Vaněk, zat. prof. Miroslav Holubec, prof. Jana Kynčilová, zat. prof. Helena Formanová, zat. prof. Vlasta Červenková, prof. Bohumil Košábek, zat. prof. Václav Müller; ve 2. řadě stojící zleva prof. Bedřich Majšaidr, RNDr. Julius Řehák, zat. prof. Josef Černý, zat. prof. Zdeňka Keřlíková, prof. František Vítvar, prof. Vladimír Václav. Zvýrazněna jsou jména profesorů, jimž jsou věnovány samostatné medailonky v Příloze I. Pamětní kniha RG, s. 280.

Obsazením Sudet se Jilemnice ocitla doslova v německém obklíčení (obrázek 6; hraniční závora se nacházela v Hrabačově cca 1,5 km od města). Pro přespolní studenty jilemnického reálného gymnázia to znamenalo nejen každodenní prokazování totožnosti a účelu cesty, ale především ohrožení na zdraví a na životě, když se např. snažili přejít hranici mimo přechod.

V zimě 1939 se ředitelství školy obrací na Zemskou školní radu (ZŠR) v Praze se slovy: „Dnes (9. ledna 1939) činí celní úřady německé na pohraniční čáře našim žákům, hlavně z Jablonce nad Jizerou, Poniklé, Valteřic, překážky v docházce do školy ... V důsledku toho někteří rodičové snaží se dítě ubytovati v Jilemnici ..., někteří dávají své děti, hlavně z nižších tříd zapsati do měšťanské školy (v Poniklé) české ...“.⁹²

⁹² SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 29, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Šaloun, Josef. Stížnost ředitele školy ZŠR na postup Německé správy.

Obrázek 6 Výřez z Mapy Protektorátu Čechy a Morava z roku 1941. Columbus-Volksatlas: E. Debes Handatlas, 1941. Zvýraznila autorka práce.

Obtížná situace studentů podnítila vlnu finanční a materiální pomoci ze strany dobročinných organizací a jednotlivců. K zástupu dobrodinců se přidal Československý červený kříž, který pro žáky z pohraničí a pro sociálně slabé od podzimu do jara zajišťoval obědy. Klub českých turistů umožnil žákům ze Sudet, kteří tvořili třetinu žactva ústavu,⁹³ bydlet a stravovat se v klubové noclehárně. Náklady byly hrazeny z účtu Spolku pro podporování chudých studujících.⁹⁴

O dva roky později ovšem Němci hraniční propustky přestali vydávat, a tak byl ředitel nucen pro studenty hledat celoroční ubytování ve městě. Jeho úspěch dokládá dopis Presidiu české zemské školní rady pro Čechy v Praze z 28. ledna 1941, v němž stojí, že všech 76 studentů ze Sudet (48 chlapců a 28 dívek) našlo po dobu školní docházky ubytování v rodinách či v penzionech v Jilemnicích.⁹⁵

Současně se zrušením povolení k překročení hranice začali Němci české studenty přesvědčovat, aby šli studovat do německých škol (např. do Vrchlabí). Lákadlem byly především materiální výhody hrazené mj. z českých žakovských nadací, jejichž výplaty byly v českých školách v říjnu 1939 zastaveny.⁹⁶

K politickým a finančním nesnázím se přidaly také zdravotní a hmotné obtíže: nejprve začátek školního roku 1939 poznamenalo značné rozšíření dětské obrny a v zimních měsících tohoto a následujících školních let docházelo k opakovanému přerušení výuky pro nedostatek uhlí.

⁹³ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 274-275.

⁹⁴ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 285.

⁹⁵ Tamtéž, s. 300.

⁹⁶ Tamtéž.

2.3.4 Přechod na „úsporný režim“

I přes nepříznivé vnější okolnosti se reálné gymnázium snažilo zachovat vnitřní řád a maximum zvyklostí z dob svobody, samozřejmě jen v mezích nových podmínek a nařízení. V některých ohledech z pochopitelných důvodů neuspělo - např. elektivní francouzskou konverzací v VII. a později i v VIII. ročníku nahradila němčina,⁹⁷ činnost ukončila Masarykova letecká liga a pro nedostatek profesorů se nekonala řada nepovinných předmětů - ale tradici exkurzí a výletů nebo žákovských hudebních, divadelních a literárních vystoupení se udržet podařilo.⁹⁸

Na druhé straně došlo ke zvýšení časové dotace u tělesné výchovy, což s ohledem na dlouhotrvající problémy se zajištěním vhodného prostoru a vyučujících a za neustálých personálních změn⁹⁹ muselo pro školu znamenat další komplikace.

Jedním z nejzávažnějších zásahů do profesorského sboru bylo zatčení prof. Josefa Bernarda pro jeho údajnou odbojovou činnost v červnu 1940. Ředitelství školy marně intervenovalo za jeho propuštění, poukazujíc na blížící se závěrečnou klasifikaci. Bez ohledu na naivitu tohoto argumentu je za daných okolností třeba ocenit odvalu zatímního správce školy Aloise Vrablíka, že se za oběť, kterou si vyhlédlo gestapo, vůbec přimlouval.

Práce a chování žáků hodnotil sbor velmi kladně, dobré studijní výsledky dokládají také třídní a hlavní katalogy z válečných let.¹⁰⁰ Česká zemská školní rada pro Čechy se k nim ovšem stavěla kriticky: profesorům vyčítala příliš benevolentní hodnocení a požadovala jeho zostření.¹⁰¹

V souvislosti s výukou hovoří archivní záznamy o „dvojím“ vyučování, oficiálním, podle německých požadavků, a neoficiálním, kdy se studenti vyšších tříd scházeli mimo školní rozvrh a pořádali literární a historické přednášky.¹⁰²

Na „úsporný režim“ přešlo rovněž rodičovské sdružení, jehož aktivita se omezila jen na zjišťování prospěchu žáků.

⁹⁷ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 299 a 306.

⁹⁸ Tamtéž, s. 288-291.

⁹⁹ Poté, co se provdala, musela podle nařízení protektorátní vlády z 10. února 1939 odejít ze sboru Jana Pařízková-Kynčilová.

¹⁰⁰ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 10, kn. 223, inv. č. 223. Hlavní katalog tř. 1.-8. z let 1938-1939; Tamtéž, kart. 11, kn. 227, inv. č. 227. Hlavní katalog tř. 1.-8. z let 1940-1941; Tamtéž, kart. 12, kn. 230, inv. č. 230. Hlavní katalog tř. IV. A z roku 1940-41. Tamtéž, kart. 14, kn. 285, inv. č. 285. Hlavní protokol o zkouškách dospělosti z let 1938-1948.

¹⁰¹ Srov. např. reakci České zemské školní rady pro Čechy v Praze ze dne 15. května 1940 na hlavní výroční zprávu RG za šk. rok 1938-1939. SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 24, inv. č. 293, sign. 1/6.

¹⁰² SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 301.

2.3.5 Revize knihoven a sbírek

Vyřazování opotřebovaných exemplářů patřilo k běžným činnostem správců knihoven a kabinetů. Za 2. světové války - podobně jako za té předchozí - ovšem knihy, pomůcky a další předměty určené k vyřazení nebo dokonce likvidaci známky používání vykazovat vůbec nemusely. Stačilo, že byly uvedeny na seznamech vlastenecké literatury resp. cenných věcí, protože obsahovaly železo nebo barevné kovy.¹⁰³

Zpočátku nebyly zásahy do inventáře školy nijak rozsáhlé. V úvodní „vlně“ muselo RG odstranit např. knihu Františka Pitera *Evropa v plamenech* či sádrové poprsí T. G. Masaryka a znaky Československé republiky. Opakovaným vyřazováním „závadných“ knih ale časem došlo k tomu, že žáci nepoužívali téměř žádné původní české učebnice, mapy ani atlasy, zkrátka nic, co bylo v rozporu s novým státoprávním uspořádáním.¹⁰⁴

2.3.6 Uzavření školy

Snahy o poněmčení obyvatelstva se vedle povinné němčiny pro studenty a zkoušky z jazyka německého pro všechny profesory projevovaly také zákazy jakýchkoli projevů vlastenectví u příležitosti státních svátků. V dopise z 22. října 1940 se zemský školní inspektor Dr. Klement Salač před nadcházejícím výročím vznikem Československa odvolává na pokyny pro 28. říjen uvedené v úředním oběžníku a apeluje na ředitelství a profesorský sbor jilemnického gymnázia, aby ve dnech 26. - 29. října zajistilo klidný průběh vyučování i odchod žáků ze školy. Varuje před jakoukoli byť i tichou demonstrací či jinou „nepřístojností, která by mohla býti podnětem k úřednímu zákroku a měla nejen pro viníka a jeho rodinu, nýbrž i pro ústav, po případě i pro všechny střední školy neblahé, ba osudné následky“. V závěru listu dokonce navrhuje, aby učitelé zvážili, zda kromě prostranství před školou nehlídat také na jiných místech (před nádražím, na náměstí), kde by se mohla konat shromáždění.¹⁰⁵

Říjnové dny v roce 1940 proběhly podle všeho bez incidentů, a tak ostražitost učitelů i úřadů zřejmě polevila. O to větší rozruch pak vyvolala příhoda, k níž došlo v prosinci téhož roku.

¹⁰³ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 25, inv. č. 303, sign. 2/7. Hlášení výsledku sbírky kovů z 23. července 1940.

¹⁰⁴ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 24, inv. č. 302, sign. 2/6. Protokol č. 10 o poradě profesorského sboru z 11. února 1941. s. 13-14.

¹⁰⁵ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 26, inv. č. 311, sign. 3/7. Dopis Dr. Klementa Salače ředitelství RG Jilemnice z 22. října 1940.

Událost, která se podle pamětníků a některých usnesení disciplinární komise¹⁰⁶ měla odehrát 3. prosince nebo - podle pozdějších protokolů - 5. prosince 1940,¹⁰⁷ měla neblahé důsledky pro studenty, pro členy profesorského sboru a nakonec i pro celý ústav.

Podle jedné verze žáci třídy VI. A údajně vyloupali fotografii Adolfa Hitlera na Tyršově náměstí oči.¹⁰⁸ Druhá, pravděpodobnější verze hovoří o téže třídě a parodickém udělování německých vyznamenání, doprovázeném nacistickými pozdravy.

„Student Vladimír Lukeš vybral si několik spolužáků, postavil je na podiu do řady a po slavnostním proslovu studenta Františka Pěničky, který začínal citátem z první řeči proti Catilinovi ..., uděloval jim válečná vyznamenání za statečnost. Vždy plivl na palec a přiložil jej na spolužákova prsa. Pak zvedl známým nacistickým pozdravem ruku a zvolal „Heil!“.“¹⁰⁹

Původně nerozvážný žert ovšem získal úplně jiný rozměr ve chvíli, kdy se jej chopil anonym a pod hrozbou odeslání udání na vyšší místa požadoval důsledné vyšetření a potrestání viníků. Po prvním kole velmi benevolentního vyšetřování byla hlavním aktérům Lukešovi a Pěničkovi udělena ředitelská důtka a snížena známka z mravů.

Zřejmě v domnění, že se pojistí proti případným dalším hrozbám a vydírání, odeslalo ředitelství gymnázia zprávu o incidentu a kárném postupu ZŠR. Namísto toho však odstartovalo katastrofu – zemská školní rada se rozhodla udělat z jilemnického ústavu exemplární případ.¹¹⁰

Na základě dalšího, protokolárního výsledku byli Vladimír Lukeš, František Pěnička¹¹¹ a Miroslav Trejbal vyloučeni z veřejného i soukromého studia na jakékoli škole nad úroveň národních škol v Protektorátě a obdrželi známku z chování *nezákonné*. Studenti Jaromír Halíř, Otakar Kovář, Otakar Štílec a Vlastislav Votoček byli vyloučeni podmíněně s lhůtou do konce školního roku a jejich mravy byly klasifikovány jako *méně uspokojivé*. Ostatní žáci VI. A, kteří byli inkriminovaného dne ve škole, dostali ředitelskou důtku s odůvodněním, že incident neoznámili řediteli a sníženou známku z chování.

¹⁰⁶ S největší pravděpodobností se jedná o jednu a tutéž událost jen s chybnou datací. SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Mašková, Vlasta. Usnesení Disciplinární komise při české zemské školní radě pro Čechy v Praze z 22. února 1941.

¹⁰⁷ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Vaněk, Adolf. Protokol č. VI. ze 7. března 1941.

¹⁰⁸ Čermák, J. Sto let gymnázia v Jilemnici, 2013. s. 16. Svá slova potvrdil i v rozhovoru z 13. srpna 2015.

¹⁰⁹ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 309.

¹¹⁰ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 25, inv. č. 288, sign. 1/1. Oběžník české ZŠR pro Čechy ze dne 18. února 1941 adresovaný středním školám a okresním školním výborům.

¹¹¹ František Pěnička neměl štěstí ani po válce. Z archivních dokumentů vyplývá, že se ocitl na „černé listině“ akčního výboru národní fronty. Ta ho nedoporučila ke studiu na vysoké škole, a tak od 7. února 1949 nastoupil jako tkadlec. SOkA Semily, Okresní výbor národní fronty Jilemnice, kart. 22, inv. č. 53. Ručně psaná poznámka na rubu oběžníku č. A/56 ze 14. března 1949.

Dne 14. února 1941 byl trest v některých případech ještě zpřísněn a úplné vyloučení ze studií v Protektorátě bylo rozšířeno i na Jaromíra Halíře, Otakara Kováře, Otakara Štilce a Vlastislava Votočka.¹¹²

Ministr školství předběžně suspendoval všechny pedagogy, kteří ve třídě učili, a dále zatímního správce Aloise Vráblíka za to, „že nepečovali o řádnou výchovu žactva“¹¹³ a počínaje dnem 16. února 1941 je přikázal na reálné gymnázium v Nové Pace. Mezi postižené patřili Jan Bonhard, František Kraus, Josef Pírko, Julius Řehák, Vlasta Mašková, Josef Vacovský, Adolf Vaněk, František Vitvar a Zdeňka Sochová Záleská, některým profesorům byl navíc po dobu suspenze snížen plat na polovinu. Prof. Josefa Bernarda zastihl výnos o uzavření ústavu a přeložení do Paky ve vězení, kam se dostal již dříve pro svoji údajnou odbojovou činnost. Prof. Bohumil Košábek byl potrestán *výstrahou*, protože údajně řádně nekonal dozor na chodbě.¹¹⁴

Poslední rána na ústav dopadla ve formě výnosu ministerstva školství a národní osvěty č. 18241 ze 14. února 1941 – následujícího dne byla rozdána pololetní vysvědčení a hned na to byl ústav na čtyři roky uzavřen. Podle vzpomínek pamětníků se studenti rozešli do škol v okolí, většinou do gymnázia v Nové Pace nebo se vrátili do rodných obcí a povinnou školní docházku dokončili na tamních měšťankách. Archivní prameny dále uvádějí reálné gymnázium v Turnově, Novém Bydžově, Jaroměři nebo tkalcovskou školu v Jilemnici.¹¹⁵

Je jisté, že novopacké gymnázium nemohlo nabídnout uplatnění všem jilemnickým pedagogům, což podporují svědectví pamětníků, pro které byla jména některých profesorů z RG Jilemnice úplně neznámá. Řada z nich proto byla přeložena do jiných krajů: do Prahy, Kostelce nad Orlicí nebo do Českých Budějovic.¹¹⁶

Poté, co prof. Machač s pomocí učitele Vladimíra Mejsnara uzavřel školní účetnictví a dokončil inventarizaci knih a pomůcek a vše převedl na RG v Nové Pace, budova reálného gymnázia v Jilemnici nakrátko osiřela. Ve snaze naplnit slova o trvalém uzavření školy se z ní však na rozkaz Němců brzy stalo útočiště vystěhovaných rodin a z přístavby základna Hitlerjugend.¹¹⁷

¹¹² SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 313.

¹¹³ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Mašková, Vlasta. Usnesení Disciplinární komise při České zemské školní radě pro Čechy v Praze z 22. února 1941.

¹¹⁴ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Košábek, Bohumil. Usnesení České zemské školní rady pro Čechy v Praze z 19. prosince 1940.

¹¹⁵ Čermák, J. Naše gymnázium za války a po ní. Sto let gymnázia v Jilemnici, 2013, s. 16. Viz také SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 314.

¹¹⁶ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 317.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 319.

K další devastaci ústavu velkou měrou přispěly také rozsáhlé krádeže vybavení a instalací, které je ovšem údajně nutné přičíst na vrub domácímu obyvatelstvu.¹¹⁸

2.4 Období 1945 – 1948

Po osvobození v květnu 1945 u nás zavládlo podobné nadšení jako v letech bezprostředně po vzniku republiky. Ve snaze co nejrychleji stabilizovat společenskou a ekonomickou situaci sáhl staronový český establishment v čele s Eduardem Benešem po inspiraci do předválečných let.

Výjimkou nebylo ani školství, v němž následující tři roky probíhala živá diskuse na téma jednotné školy. V ní bylo možné vysledovat dvě hlavní názorové tendence: jedna se klonila k předválečným koncepcím, druhá, ovlivněná marxisticko-leninskou ideologií, spíše k nediferenciované variantě jednotné školy.

K naplnění dlouholetého úsilí o jednotnou školu došlo až tři roky po 2. světové válce, ovšem v podobě diametrálně odlišné od představ většiny prvorepublikových reformátorů.¹¹⁹

Úpravou z 21. dubna 1948 přejalo československé školství sovětský model, který všem dětem garantoval nižší střední vzdělání v rámci povinné školní docházky. Tohoto nemalého cíle bylo dosaženo restrukturalizací středního stupně stávajícího školského systému: sloučením nižších ročníků všeobecné střední školy s měšťankou vznikla nová tzv. střední škola (čtyřletý II. stupeň) navazující na školu národní (dříve obecnou; pětiletý I. stupeň). Po úspěšném absolvování těchto devíti tříd mohli žáci pokračovat ve studiu ve školách III. stupně, a to výběrových (čtyřletá gymnázia) nebo tříletých odborných. Ze studia odborné školy se navíc stávala povinnost pro všechny žáky po skončení povinné školní docházky, kteří nestudovali některou ze škol III. stupně.¹²⁰

Pro ilustraci charakteru nové školy uvádíme jeden z jejích cílů, jak jej ve svém projevu nastínil tehdejší předseda vlády Klement Gottwald: „... *základem všeho je práce tělesná, práce rukou. Proto se bude v nové škole učit všechna mládež tělesně pracovat, aby se všichni naučili vážit si tělesné práce.*“¹²¹

¹¹⁸ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 319.

¹¹⁹ Srov. Bydžovský, B. Návrh zákona na reformu střední školy. Praha, 1925. Podobně jako zákon o jednotné škole uvažoval Bydžovského návrh o sloučení občanské a nižší střední školy.

¹²⁰ Zákon č. 95 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon) ze dne 21. dubna 1948.

¹²¹ ÚV KSČ. Klement Gottwald. Spisy XIV. 1947-1948. s. 387.

V praxi to znamenalo nejen tradiční ruční práce, ale pro žáky posledních tříd středních škol a studenty výběrových škol s výjimkou maturitních ročníků také čtyřtýdenní nasazení do některého z odvětví socialistického hospodářství.

Změny zasáhly rovněž učební plán, osnovy a rozvrh, jejichž rámcový návrh byl výsledkem spolupráce pražského Výzkumného ústavu pedagogického J. A. Komenského a Státního ústavu pedagogického v Bratislavě. Mezi členy komise figurovala řada významných postav meziválečného reformního hnutí z různých oblastí názorového spektra včetně reformátora Václava Příhody¹²² - stoupenci jednotné diferencované školy už však byli patrně přizváni jen formálně. Tyto dokumenty obsahovaly vedle ustanovení o všestranném rozumovém, citovém, mravním a tělesném rozvoji žáků také klauzule o podpůrném vyučování a především o političnosti školy a jejím úkolu vychovávat v duchu socialistické morálky oddané zastánce pracujícího lidu a stoupence socialismu.¹²³

V důsledku reorganizace všeobecných středních škol byly původní osmileté střední školy včetně jilemnického ústavu transformovány ve čtyřletá gymnázia. Nadále v nich fungovaly reálné a humanitní větve, v nichž absentovala latina resp. deskriptivní geometrie a jež měly odlišnou časovou dotaci pro český, ruský a další jazyk, matematiku, fyziku a hudební a výtvarnou výchovu. Po úpravě struktury maturitní zkoušky - povinný základ tvořila čeština, ruština a vlastivěda, podle zaměření si pak studenti volili mezi latinou a deskriptivou – a snížení počtu hodin týdně, které nejvíce zasáhlo matematiku a cizí jazyk, však nové gymnázium dostalo spíše humanitní charakter.¹²⁴

2.4.1 Stav budovy

Přestože se přímé boje a bombardování Jilemnicki vyhnuly, byla škola po válce v dezolátním stavu, zejména po stránce vnitřního vybavení. Chyběly radiátory, nábytek i tabule. V některých místnostech byla skladiště nebo stavební úpravy (přepážky) z dob, kdy gymnázium využívali vysídlenci. Ironií osudu bylo, že právě instalace nového topení byla jednou z hlavních úprav, které proběhly v říjnu – listopadu 1940 tedy těsně před uzavřením školy.¹²⁵

¹²² Kujal, B. Jednotná škola z roku 1948 a její další vývoj, 1978. s. 13.

¹²³ Učební plán a osnovy pro školy střední, 1948. s. 9 a 11.

¹²⁴ Králíková, M. et al. Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích, 1977. s. 81.

¹²⁵ SOkA Semily, fond ONV Jilemnice, kart. 214, inv. č. 767, sign. 719/MŠ-210. Protokol o zajištění adaptačních prací v budově RG v Jilemnicích z 12. září 1940.

Kromě místa škola rovněž postrádala své písemnosti do roku 1941, knihy, tělocvičné nářadí, mapy a pomůcky aj., deponované dosud v Nové Pace, které se do ústavu vracely jen pomalu a ve značně zredukovaném počtu nebo poškozené.

Stav budovy se na druhou stranu stal příležitostí k oživení úsilí o výstavbu nového gymnázia. Pro opětovný nedostatek prostředků se Místní národní výbor (MNV) obrátil na nadřízenou instituci a úspěšně „propašoval“ stavbu nové budovy do dvouletého plánu. Přípravy se dokonce dostaly do fáze, kdy byla pro účely stavby schválena parcela o celkové výměře 27.762 m², která vzhledem k rozloze pravděpodobně počítala i se školním hřištěm.¹²⁶

Domníváme se, že o vážnosti úmyslu pustit se do výstavby svědčí také provedené stavební zásahy ve dvoraně budovy RG z podzimu 1945, jimiž byla upravena pro účely veřejného biografu, protože si lze jen obtížně představit, že by rada města umístila kino do školy, kde už navíc fungovalo také divadlo.¹²⁷

V souvislosti s novým školským zákonem o jednotné škole se ovšem záhy dostavily pochyby, jak novostavbu koncipovat, zda výhradně jako ústav pro potřeby RG nebo s ohledem na plánované sloučení škol II. a III. stupně. Výsledkem bylo opětovné odložení realizace projektu a profesorům a žákům nezbylo než se pustit do úprav stávajících prostor vlastními silami.

2.4.2 Znovuotevření ústavu

Necelých deset dní po kapitulaci Německa se 16. května 1945 se sešla část profesorského sboru, aby dojednala znovuotevření ústavu.¹²⁸ Revoluční doba umožňovala bez administrativních průtahů přecházet od slov k činům: Bohumil Košábek jako člen revolučního národního výboru pověřil zatímni správou RG prof. Jana Tvrzského a ještě téhož dne bylo vytištěno a zveřejněno prohlášení o opětovném zahájení provozu školy.

Následujícího dne byli všichni účastníci schůzky až na jednoho potvrzeni národním výborem jako členy profesorského sboru. Tou výjimkou byl s poukazem na blíže nespecifikovaná dřívější provinění prof. Štětka.

¹²⁶ SOKA Semily, fond ONV Jilemnice, kart. 117, inv. č. 376, sign. VII/4. Dopis MŠO o staveništi nové budovy z 13. února 1947.

¹²⁷ SOKA Semily, fond ONV Jilemnice, kart. 214, inv. č. 767, sign. 719/MÚ-210. Protokol o komisionálním řízení za účelem kolaudace stavebních úprav přemístěného biografu z 18. července 1946.

¹²⁸ Jmenovitě prof. Antonín Kadlec, prof. Bohumil Košábek, prof. Jana Kynčilová, prof. Josef Machač, prof. Bedřich Majšaidr, prof. Josef Pírko, prof. Dr. Julius Řehák, prof. Karel Štětka, prof. Josef Tvrzský, prof. Vladimír Václav a prof. Adolf Vaněk. SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 323.

Také bývalí studenti zareagovali rychle a už 18. května začali přicházet k zápisu do odpovídajících ročníků, počínaje kvintou až do oktávy. Celkem se jich zapsalo 46.

Starší studenti poškození uzavřením ústavu dostali na základě výnosu č. 26.552/45-III MŠO ze dne 25. května 1945 možnost dochodit oktávu ve zkráceném režimu nebo absolvovat tříměsíční vzdělávací kurz při VIII. ročníku RG.

K oficiálnímu otevření ústavu došlo 28. května 1945 a vyučovat se začalo hned následující den, ale jen v kurzu pro zmíněné poškozence, kterých bylo 26. Na závěr studia resp. kurzu pak tito studenti obdrželi 15. září 1945 maturitní vysvědčení, aniž by museli vykonat příslušné zkoušky.¹²⁹

Z pohledu pisatele kroniky, prof. Josefa Machače, si jej zasloužili pro svoji píli. Aniž bychom chtěli snižovat jejich úsilí, je zřejmé, že šlo spíše o morální nápravu válečných křivd než o hodnocení odpovídající jejich pracovnímu nasazení. Čtyři léta, která mnozí z těchto studentů strávili na měšťance nebo manuální práci v hospodářství, se na úrovni jejich znalostí musela negativně podepsat.¹³⁰

Zmíněných možností nevyužili všichni poškození studenti, někteří se dali zapsat do nižší, VII. třídy, protože dali přednost opakování ročníku. Ti už ale v červnu 1946 skládali standardní maturitní zkoušku.

Žáci nižších, nematuritních ročníků se během letních prázdnin pod vedením profesorů RG snažili dohnat chybějící znalosti v doplňovacích kroužcích matematiky, latiny a francouzštiny.

Otevření ústavu provázely byrokratické „tanečky“: zemská školní rada zpočátku nebrala květnové otevření ústavu na vědomí s tím, že se jej chystá otevřít až 1. září 1945. Do celé záležitosti proto musel zasáhnout ministr školství Zdeněk Nejedlý, který schválil otevření s okamžitou platností. Zřejmě jako malou pomstu za to, že byla postavena před hotovou věc, si dala rada načas, aby ústav dostával úřední dokumenty včas.

Do příprav na obnovené vyučování v srpnu 1946 zasáhla tragická smrt nově jmenovaného ředitele ústavu, prof. RNDr. Julia Řeháka. Protože se ZŠR neměla k obsazení uprázdněného postu, ujal se jej prof. Josef Machač a v podstatě ilegálně jej spravoval za tichého přihlížení školní rady do 22. září 1946. Řádný zatímní správce RG prof. Antonín Macháček byl do Jilemnice jmenován o den později.

¹²⁹ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 326.

¹³⁰ Rozhovor s paní Věrou Roučkovou, Nová Paka, 13. srpna 2015 (Příloha III).

2.4.3 Chod školy

Výuka probíhala podle předválečných osnov, přičemž němčina byla promptně nahrazena ruštinou. V rozvrhu se také znovu objevily nepovinné předměty, především oblíbená fyzikální praktika, cvičení z biologie, angličtina, zpěv a ženské ruční práce.

Žáci RG se během roku rovněž zúčastnili dvoudenního pochodového cvičení, lyžařského výcviku na Slovensku a řady výletů mj. do Lán, aby vzdali poctu zesnulému Janu Masarykovi, nebo do Prahy na Všeslovanskou zemědělskou výstavu.

Na repertoár oslav se vrátila francouzská poezie a žakovská literární, dramatická a hudební vystoupení, ta už ovšem převážně v duchu nové doby.

Velmi brzy byla obnovena tradice sportovních akcí: celoročně se žáci připravovali na letní sokolské Tělovýchovné slavnosti v Praze, v zimních měsících absolvovali studenti s dobrým prospěchem obvyklé lyžařské závody.

2.4.4 Zdravotní stav žactva

Dřívější přední umístění žáků v soutěžích už ale nebyla pravidlem – jednak patrně z toho důvodu, že závody měly celostátní charakter a konkurence tudíž vzrostla a jednak proto, že značná část dětí trpěla nejrůznějšími zdravotními obtížemi: poválečná zdravotní prohlídka zjistila u dvaceti procent studentů špatný stav chrupu a u třetiny vady páteře. Třetina žáků měla srdeční chorobu a zhruba stejné množství (zejména dívek) trpělo poruchou funkce štítné žlázy a měla tzv. strumu. Bezmála polovinu dětí trápilo onemocnění průdušek.

Ke zlepšování zdravotního stavu jilemnických studentů přispěl vedle českého také americký Červený kříž, který ústavu poskytl vitamínové preparáty a základní hygienické potřeby včetně kartáčků a past na zuby.

2.4.5 Nový politický kurz

V kronice ústavu se nová doba ohlásila podobně jako v předchozích historických etapách nejprve změnami ve jménech oslavenců a názvech svátků – vedle návratu k tradičním výročím, jako byly např. narozeniny T. G. Masaryka či vznik republiky, se ve výčtu slavných dnů objevila sovětská říjnová revoluce a Hitlerovy a Háchovy narozeniny nahradila výročí V. I. Lenina a J. V. Stalina.

Komunistickým pučem v roce 1948 a následnými čistkami ve všech sférách politického a kulturního života už dal nový establishment razantně najevo, kterým směrem se

bude ubírat jeho politika. Velkou roli v personálních turbulencích, k nimž v souvislosti s Únorem v RG došlo, hrála studentská samospráva.¹³¹

2.4.6 Žákovská samospráva

Poválečná studentská samospráva jilemnického RG zprvu dohlížela na kázeň ve třídách a pořádala nejrůznější školní a mimoškolní akce.

Ve školním roce 1946-1947 byl do čela Studentské ústavní rady (SUR) zvolen oktáván Josef Čermák, oborovými referenty se stali mj. Marie Krivucová či Josef Šimek. Za Čermákova vedení vykazovala studentská rada rozsáhlou organizačně literární, sportovní i sociální činnost.¹³² Po poúnorové reorganizaci rady se však její stávající agenda rozrostla o aktivity diametrálně odlišného charakteru.

2.4.7 „Očista“ školy

Od února 1948 začaly na pokyn Klementa Gottwalda na mnoha místech republiky vznikat místní akční výbory národní fronty (MAV NF). Do těchto institucí vstupovali podle vzpomínek pamětníků především přesvědčení komunisté nebo oportunisté.¹³³

V reálném gymnáziu byl ustaven také studentský akční výbor, který odvolal a nahradil dřívější SÚR. Úkolem akčního výboru vedeného Josefem Šimkem, jemuž opět sekundovala Marie Krivucová, bylo dohlížet na dodržování lidově demokratických zásad mezi žactvem i ve sboru. Prameny dokládají, že v praxi tento dozor spočíval v sepisování posudků na spolužáky a učitele.

V Jilemnici byl MAV NF založen 26. února t. r. a jeho zakládajícím předsedou se stal Oldřich Rydval, jehož nechvalně známé čistky brzy postihly i RG Jilemnice. V rámci očistné akce byl mj. odvolán ředitel Antonín Macháček, přeložen Bedřich Dobrovolný a Bohumil Košábek a řada členů sboru si „vysloužila“ důtku.

Na osudu zdejších pedagogů se nepochybně podílel i posudek z pera Josefa Šimka. Za všechny uveďme alespoň tři ukázky, jejichž obsah ve svém důsledku znamenal konec působení několika pedagogů v jilemnickém ústavu.

¹³¹ Žákovská samospráva byla povinně zavedena do všech obecných, měšťanských a středních škol výnosem MŠO z 18. srpna 1947. SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Oběžník pro střední školy ze 13. října 1947.

¹³² Rozhovor s Josefem Čermákem, Roztoky u Jilemnice, 13. srpna 2015 (Příloha III). Viz také SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 345.

¹³³ Rozhovor s Věrou Roučkovou, Nová Paka, 13. srpna 2015 (Příloha III).

Antonín Macháček podle Šimkova „dobrozdání“ „nezakročil proti profesorům politické výchovy, kteří zjevně nevedli mládež v duchu lidové demokracie a programu vlády...“. A navíc „Náš ústav se nezúčastnil všenárodní stávky...“; v hodinách politické výchovy Bohumila Košábka „Košický program a vůbec lidová demokracie byly rozebírány a kritisovány takovým způsobem, že žactvo v ně přestávalo důvěřovat...“; a konečně Vladimír Václav se provinil tím, že prohlásil, „že v jisté třídě nám vyrůstá nová a horší šlechta a že se dějí kroky k zproletarizování inteligence.“

V závěru svého soupisu uvádí Šimek postřeh, který naznačuje, že podobné názory v RG sdílel jen zlomek studentů, který měl ovšem největší moc. „Tyto pokrokové síly [spolehliví členové sboru] nemohli (sic) ovšem zmoci mládež nakaženou zpátečnickými ideami učitelů politické výchovy a proto se dnes akční výbor studentů st. r (sic) gymnasia setkal s odporem doslova celého žactva ústavu.“¹³⁴

Zmíněný studentský výbor se nesoustředil pouze profesory, všímal si také studentů. Proto MAV NF upozornil např. na třídu VI. A, kterou označil za ohnisko odporu proti odchodu ředitele Macháčka.

Pevnou ideologickou oporu měli členové rady v předsedovi OAV NF v Jilemnici Oldřichu Rydvalovi. Ten, zřejmě aby demonstroval svoji moc, si po Únoru 1948 pozval do své kanceláře zdejší kvintány a přesvědčoval je o nutnosti přizpůsobit se nové politické situaci a varoval je před neuváženými činy.

Rydvalův nátlak a odchod nepohodlných pedagogů byly pro nově zvolenou zaměstnaneckou a studentskou radu zřejmě dostatečným varováním, protože bezprostředně po nich ve společném telegramu vyjádřily podporu a loajalitu Klementu Gottwaldovi kandidujícímu na prezidenta po odstoupivším Edvardu Benešovi.¹³⁵

Máme za to, že si členové studentského výboru v době, kdy sepisovali udání, nedokázali plně uvědomit dopady svého jednání. Když v březnu 1948 jilemnický MAV NF rozhodl, že bude Vladimír Václav za trest přeložen do jiného ústavu, odeslali studenti v čele se Šimkem výboru dopis s přímluvou, aby mohl profesor v RG zůstat.

Trest byl Václavovi začátkem dubna t. r. sice skutečně zrušen, ale z důvodu údajného akutního nedostatku pedagogů v Dobrušce, kam měl v rámci sankce zamířit, byl i tak na tamní státní reálné gymnázium Dr. Zdeňka Nejedlého přikázán.

¹³⁴ SOKA Semily, fond Okresní výbor národní fronty Jilemnice, kart. 22, inv. č. 53. Dopis OAV NF Ministerstvu školství a osvěty ze dne 15. března 1948 s přílohou Posudek profesorského sboru ze dne st. r. gymnasia v Jilemnici.

¹³⁵ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 358.

Lze se domnívat, že přeložení mělo nadále charakter trestu nebo spíše pomsty. Svědčí o tom jednak zamítavá odpověď OAV NF na profesorův dopis z 19. listopadu 1948, v níž se Václavovi nepovoluje návrat do Jilemnice, přestože se jeho žena nacházela ve špatném zdravotním stavu,¹³⁶ a dále reakce ZŠR na dopis zatímního správce Ladislava Hrubého, v němž Hrubý upozorňuje na podobně kritickou personální situaci v RG Jilemnice a možný odchod jeho manželky, prof. Jarmily Václavové (jeho obavy se později potvrdily). ZŠR dala raději souhlas k omezení počtu hodin českého jazyka, než aby profesora ponechala tam, kde působil 15 let.¹³⁷

Řádění ideologických fanatiků v celém okrese shrnuje statistika, která uvádí, že během čistek bylo zbaveno služby devět učitelů a profesorů a osm ředitelů a že šestnácti pedagogům byla udělena důtka.¹³⁸

V jilemnickém RG k 15. červnu 1948 vyučovalo 19 „prověřených“ profesorů a do lavic usedalo 240 dětí. Správou ústavu byl okresním akčním výborem pověřen Ladislav Hrubý. Kromě sboru bylo „očištěno“ a reorganizováno rovněž sdružení rodičů a také na místa školských referentů byli důsledně dosazeni členové KSČ.¹³⁹

2.4.8 Dobrovolnictví

Výraznou část energie a času věnovali zaměstnanci i studenti školy dobrovolné práci: nejenže se podíleli na úklidu a stavebních úpravách gymnázia a jeho okolí, ale nezištně pomáhali také při stavbě silnic, státních organizací a tělovýchovných spolků. Dívky vypomáhaly v nemocniční kuchyni a prádelně. Na nehonorovaných brigádách strávili celkem 3.000 hodin, za úplatu odpracovali více než 13.000 hodin.

Po roce 1948 se jednorázové akce změnily v dlouhodobé nasazení žáků v místní prádelně.¹⁴⁰ Přínos byl podle slov ředitele RG oboustranný: v Technolenu stoupla výroba o 6,59 % procenta, takže splnil plán na 100 % a žáci poznali cenu práce.¹⁴¹

¹³⁶ SOKA Semily, fond OV NF Jilemnice, kart. 22, inv. č. 53, sign. 6/5. Dopis prof. Vladimíra Václava z 19. listopadu 1948; Srov. Tamtéž Odpověď OAV NF v Jilemnicích ze dne 26. listopadu 1948.

¹³⁷ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Václav, Vladimír. Dopis ZŠR ředitelství RG o snížení časové dotace pro český jazyk ze dne 9. září 1948.

¹³⁸ SOKA Semily, fond OV NF Jilemnice, kart. 22, inv. č. 53, sign. 6/5. Dopis okresního akčního výboru v Jilemnicích Ministerstvu školství a osvěty v Praze ve věci personálních změn na místním stát. reál. gymnáziu z 15. března 1948.

¹³⁹ Tamtéž. Zpráva Krajského akčního výboru národní fronty o situaci ve školství na jednotlivých okresech ze dne 19. dubna 1948.

¹⁴⁰ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 378.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 380.

Vedle brigád probíhal také jednou za měsíc sběr odpadových surovin, na který byla uvolněna vždy jedna třída z vyučování.

Značné pracovní vytížení žáků údajně nepoznamenalo průběh jejich studia ani studijní výsledky. „*Je to vlivem snížených požadavků, anebo zvýšeným úsilím žáků a členů profesorského sboru? Odpovídám: Požadavky nebyly nikterak snižovány – Je to pionýrská práce žactva a učitelstva.*“¹⁴²

2.4.9 Psychotechnická vyšetření

Bez ohledu na politické poměry zůstával jedním z dlouhodobě sledovaných ukazatelů prospěch. Na straně jedné v RG studovali jednotlivci, jejichž výsledky je opravňovaly ucházet se o stipendium na zahraničních (převážně francouzských) lyceích.¹⁴³

Na straně druhé tu byly celé třídy s prospěchem mimořádně slabým (např. v r. 1940-1941 ve třídě IV. A propadalo téměř 40 % žáků a téměř všichni si vysloužili napomenutí k větší pílí).¹⁴⁴ Důvody podle ředitele spočívaly na jedné straně v nedostatku studijních předpokladů, malé pílí a nepozornosti studentů, na straně druhé v přísnější klasifikaci, přeplněnosti některých tříd či ve vysokém procentu přespolních žáků, kterým už po návratu domů nezbývalo příliš času na přípravu, zvláště pokud museli pomáhat v hospodářství. Špatný prospěch mívali také žáci přestupující z měšťanky do vyšších ročníků, na něž např. v tercii a kvartě čekala latina resp. fyzika.¹⁴⁵

Škola se proto snažila vytipovat žáky, pro něž se studium na RG nehodilo a občas se jí po dohodě s rodiči podařilo takového studenta přesměrovat do jiného, méně náročného typu studia nebo do praxe.¹⁴⁶ V některých případech se iniciátory změny ústavu stali sami rodiče, protože špatný prospěch znamenal placení školného i pro sociálně slabé.

Od 20. let byl pod vlivem experimentální psychologie k měření studijních předpokladů a k volbě budoucího povolání využíván „objektivní“ nástroj v podobě psychotechnických zkoušek. Od konce 30. let s největším nárůstem zájmu v letech poválečných¹⁴⁷ jej k ověření správnosti nastoupené studijní cesty prokazatelně používali také studenti jilemnického RG.

¹⁴² SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 381.

¹⁴³ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Žádost Jana Pršaly o udělení stipendia ze dne 28. března 1947.

¹⁴⁴ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 12, kn. 230, inv. č. 230. Hlavní katalog tř. IV. A 1940-41.

¹⁴⁵ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 207.

¹⁴⁶ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 24, inv. č. 293, sign. 1/1. Protokol č. 11 o poradě členů profesorského sboru z 16. června 1947.

¹⁴⁷ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Dopis ředitelství RG vrchnímu školnímu radovi Václavu Ingrišovi ze dne 24. dubna 1947 o výsledcích psychotechnických zkoušek v roce 1945-1946.

Zájem patrně podpořily rozšiřované letáky s nabídkou vyšetření Ústavu lidské práce, osobní návštěvy pracovníků poraden pro volbu povolání a výnos MŠO, „*aby se úzkostlivě hospodařilo s pracovními silami našeho národa ... aby se ke studiu na vyšším stupni středních škol dostali jen žáci skutečně nejschopnější.*“¹⁴⁸

Zkoušky absolvovali většinou kvartáni, septimáni a oktáváni, jak dokládají dochované přihlášky několika žáků reálného gymnázia (Příloha VIII).¹⁴⁹ Podle vzpomínek paní Roučkové dojížděli zástupci pražského Ústavu lidské práce (ÚLP)¹⁵⁰ přímo do škol.¹⁵¹ Žádosti o vyšetření obsahovaly kromě prospěchu také popis rodinných, zdravotních a sociálních poměrů, čas, který student věnuje přípravě, oblíbené a neoblíbené předměty, představy žáků a rodičů o budoucím povolání aj. Zkoušky byly dobrovolné a zpoplatněné částkou 50 Kč, přesto však zájem studentů často překračoval kapacitu vědeckého pracoviště.¹⁵²

O průběhu či obsahu zkoušek se nám nepodařilo zjistit nic bližšího, nikdo z dotázaných včetně přímého účastníka p. Zindulky si na testy nevzpomínal.

Případy, kdy na základě doporučení ÚLP vzali rodiče dítě ze studií, byly ovšem - často k lítosti profesorského sboru - pouze ojedinělé.¹⁵³

2.4.10 Reorganizace školy

Na základě školského zákona o jednotné škole a následně vydaných přechodných učebních plánů a osnov došlo ve školním roce 1948-1949 ke změnám v názvu školy a organizaci a rozvrhu RG.

Žáci primy a sekundy už do dalších ročníků RG nepostoupili, ale přešli do 2. a 3. třídy školy II. stupně, konkrétně do zdejší bývalé chlapecké měšťanské školy. V ústavu tak zůstaly zachovány pouze třídy od kvarty výše. Někteří žáci nižších tříd však chtěli nadále studovat na gymnáziu. Složili proto rozdílové zkoušky a přešli do kvarty ze sekundy. Pro vyučující

¹⁴⁸ Tamtéž. Doporučení ředitelstvem středních škol ze dne 30. ledna 1947 o přestupu žáků ze IV. do V. třídy.

¹⁴⁹ Tamtéž. Přihláška k psychotechnickému vyšetření Řehořová, Libuše; Udatný, Vladimír; Vacek, František; Valkounová, Věra; Zindulka, Stanislav (Příloha VIII).

¹⁵⁰ Nástupce Ústředního psychotechnického ústavu (1933-1939).

¹⁵¹ Rozhovor s paní Věrou Roučkovou, Nová Paka, 13. srpna 2015.

¹⁵² SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Seznam žáků přihlášených ke zkoušce psychotechnické v roce 1947.

¹⁵³ Tamtéž. Dopis zatímního správce Ladislava Hrubého vrchnímu školnímu radovi Václavu Ingrišovi ze dne 24. dubna 1947. Viz také SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 24, inv. č. 294, sign. 1/7. Protokol za školní rok 1946-1947 z 21. června 1947.

znamenal odchod žáků nižšího gymnázia paralelní částečný úvazek na nově zřízené střední škole a často i na místní textilce.

Ve kvartě a v kvintě (V. B) pokračovalo vyučování ve dvou větvích, ovšem pouze jazykových (francouzština – angličtina), latina a deskriptiva se staly volitelnými předměty.¹⁵⁴

Vedle politické výchovy, která na čas nahradila výchovu občanskou, se novinkou v rozvrhu staly také zájmové kroužky nad rámec nepovinných předmětů. Gymnázium otevřelo literárně řečnický, výtvarný, přírodopisný, chemický a fyzikální kroužek, kroužky anglického a francouzského jazyka, sborového zpěvu a tělovýchovný kroužek, dotované 1-4 hodinami týdně. Pro údajnou nezkušenost sboru „nemohl býti dosažen správný cíl těchto kroužků, takže tyto měly ještě ráz nepovinných předmětů“.¹⁵⁵ Asi není třeba připomínat, že se jednalo především o cíl politický, o kolektivní výchovu „národně a politicky uvědomělých občanů lidově demokratického státu, ... oddaných zastánců pracujícího lidu a stoupenců socialismu, ... pevných charakterů v duchu socialistické morálky.“¹⁵⁶

Přes všechny proklamace o pionýrských úspěších a „stachanovském nasazení“ škola (oprávněně) nabyla dojmu, že ji čeká „ústup ze slávy“, jak dokládá obrázek 7.¹⁵⁷

Obrázek 7 Výřez z ilustrace z Pamětní knihy RG v Jilemnici, 1950.
Autor neznámý.

¹⁵⁴ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 352.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 371.

¹⁵⁶ Kujal, B. Jednotná škola z roku 1948 a její vývoj. Pedagogika, 1978. Roč. 28, č. 1. s. 13-34.

¹⁵⁷ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 385.

ZÁVĚR

Založení jilemnického Státního reálného gymnázia s vyučovacím jazykem českým bylo výsledkem téměř padesátiletých úvah a úsilí zdejšího převážně českého obyvatelstva, které se tak bránilo okolním germanizačním tlakům. Nelze se proto divit, že po svém otevření v roce 1913 nemělo nouzi o studenty. Jedním z důvodů byla jistě skutečnost, že se v blízkém okolí nevyskytoval žádný srovnatelný ústav. Středoškolské vzdělání tehdy navíc absolventům umožňovalo postup po společenském a kariérním žebříčku. Vysoká motivovanost vyjádřená dlouhodobě vysokým počtem přihlášených tedy byla pochopitelná.

Jilemnické reálné gymnázium hrálo od počátku své existence dvě výrazně odlišné role: směrem k nadřízeným zachovávalo poněkud strnulou image oddaného úředníka, žákům pak poskytovalo všeobecné vzdělání a zároveň fungovalo jako sociálně-podpůrná instituce.

Po vzniku československého státu došlo k aktivizaci školy na veřejném kulturním a společenském poli, určitá „c. k. disciplína“ spolu s převzatou legislativou však v ústavu přetrvávala. Máme za to, že právě tato loajalita však umožnila RG dlouhodobě překonávat vnitřní i vnější obtíže a s výjimkou čtyřletého uzavření v první polovině 40. let více méně bez pohrom „proplout“ dvěma světovými válkami a hospodářskou krizí.

Profesoři, kteří tuto loajální fasádu v turbulentních dobách zachovávali, se zřejmě považovali za udržovatele jistého pořádku a stability a podobně na ně pravděpodobně pohlížela i zdejší komunita. Jen fungující škola totiž mohla dětem z příhraničí poskytovat kromě vzdělání také relativně bezpečné zázemí a finanční a materiální pomoc, bez nichž by nemohly RG navštěvovat.

Pozice RG však byla po této stránce velmi obtížná. Cokoli potřebovalo nad rámec základního provozu, od výstavby, zajištění nebo opravy budovy, učeben, tělocvičny či nábytku, přes pořízení pomůcek až po personální změny (školník), vždy se muselo obracet na městskou radu. Městské kase se ovšem permanentně nedostávalo prostředků, takže řada žádostí RG nebyla vyslyšena ani po urgencích ze strany zemské školní rady. Ústav proto často vyvíjel vlastní aktivitu (žakovské akademie, závody, čajové večery) nebo oslovoval dobročinné spolky a veřejnost, aby získal požadované knihy a výukové materiály, finance na organizaci výletu nebo podělil potřebné studenty.

Na druhou stranu bankovní domy, dobročinné organizace, živnostníci i řadoví obyvatelé Jilemnice se většinou projevovali jako štedří dárci, takže výjimkou nebyly několikadenní pobyty žáků RG na Slovensku.

V rámci otevírání se veřejnosti v období 1. republiky začalo reálné gymnázium organizovat, spolupřátat a účastnit se kulturních, společenských a sportovních akcí místního, regionálního i celonárodního významu. V druhé polovině 30. let našlo cestu také k rodičovskému sdružení. Jejich spolupráce vedla nejen k výraznému obohacení školního inventáře a knihoven, ale také k posílení pozice školy vzhledem k městu – rodiče cca čtyř stovek žáků představovali poměrně značný voličský potenciál.

Ústav od samého vzniku provázela **výrazná orientace na sportovní aktivity**, která jako by předjímalá pozdější sportovní zaměření školy. Máme za to, že byla v první řadě odrazem domácí lyžařské a hlavně celonárodní sokolské tradice, v níž i Masaryk spatřoval celonárodního garanta mravnosti, dále zahraničních reformních tendencí a skautského hnutí a zároveň prvorepublikového úsilí státu vybudovat tělesně zdatné rezervy pro armádu. Jestliže účast jednotlivců a v některých případech i družstev v nejrůznějších tělesně-branných soutěžích a na závodech kolidovala s výukou, byli z ní reprezentanti většinou bez připomínek uvolněni - pokud ovšem dosahovali uspokojivých studijních výsledků.

Zvláštní kapitolu existence jilemnického reálného gymnázia tvoří již výše zmíněné **uzavření školy** v letech 1941-1945. Došlo k němu v důsledku incidentu, při kterém zdejší sextáni parodovali Adolfa Hitlera a udílení německých vyznamenání. Okupační správa událost využila k demonstraci své moci. Žáci, kteří se výstupu zúčastnili, byli vyloučeni ze všech veřejných středních škol v Protektorátu nebo podmíněně vyloučeni z RG, vyučující zmíněné třídy byli suspendováni a byl jim snížen plat. Vzápětí nato přistoupily úřady k administrativní likvidaci ústavu, které mělo za následek rozptýlení zdejších studentů a v mnoha případech faktický konec jejich středoškolských studií. Postup protektorátní správy lze označit za exemplární a měl jistě sloužit jako výstraha ostatním středním školám.

Profesorský sbor RG působí prizmatem archivních záznamů jako velmi vzdělaní až renesanční lidé. I když se i mezi nimi objevily problematické osobnosti, ve svých předmětech to byli **odborníci**. Řada z nich studovala na prestižních zahraničních univerzitách ve Francii nebo ve Skotsku a dále se průběžně vzdělávala, za války na gymnáziu působil i profesor vysokoškolský. Mnozí publikovali v odborném a regionálním populárně naučném tisku, psali učebnice a překládali. Učitelé výtvarné výchovy byli renomovaní umělci, členové národních výtvarných uskupení, kteří vystavovali nejen u nás, ale i v zahraničí.

Písemné doklady o vysoké kvalitaci vyučujících potvrdily také výpovědi pamětníků, kteří v souvislosti s většinou profesorů, o nichž hovořili, spontánně zmiňovali erudici a pevný charakter.

Jilemničtí gymnaziální učitelé žili bohatým **komunitním životem** v tom smyslu, že se podíleli na organizaci nejrůznějších školních a mimoškolních akcí - divadelních představení, lyžařských závodů a letních her, turistických a naučných výletů - pro studenty i veřejnost, vedli skautské oddíly nebo byli aktivními členy Sokola.

Slova o erudici a mimoškolních aktivitách podporují také vzpomínky pamětníků: ti se, pokud se vraceli k oblíbeným profesorům, zmiňovali rovněž o respektovaných, silných a výjimečných osobnostech se schopností motivovat, naučit a ochotných diskutovat se studenty a věnovat se jim ve svém volném čase.

Za Rakouska-Uherska a v období 1. republiky se **politická angažovanost** státních úředníků v žádném případě nesměla promítat do jejich zaměstnání. Členství ve stranách proto bylo buď sporadické, nebo až na výjimky dobře oddělované od školního prostředí; totéž lze říci také o účasti v odbojovém hnutí za 2. světové války. Od roku 1948 tomu bylo z pochopitelných důvodů právě naopak.

Onou „výjimkou z pravidla“ byl profesor zdejšího ústavu **Josef Bernard**, který byl pro překlad cizojazyčných textů v roce 1940 zatčen gestapem a o rok později zemřel v koncentračním táboře v Osvětimi.

Po krátkém nadějném nadechnutí po roce 1945 nastal o tři roky později konec období rozkvětu reálného gymnázia. Určitou dobu v něm sice fungovala jistá setrvačnost vázaná především na „starou gardu“ profesorů, která kompenzovala nedostatek akademického dorostu. Po transformaci gymnázia na jedenáctiletou střední školu však i ta patrně vzala za své – nejen proto, že došlo k personálním změnám v profesorském sboru, ale také pro výrazně prosovětskou orientaci československé vzdělávací politiky a s ní spojené změny cílů výchovy, osnov a obsahu vzdělávání či nároků na studenty a pedagogy.

Odstraníme-li však ideologický nános, odhalíme i témata, která jsou v podstatě leitmotivem pedagogiky a učitelského povolání bez ohledu na vládnoucí režim: vztahy školy s rodiči, plánování, formy a metody výuky, způsoby ověřování vědomostí a jejich hodnocení, kultivace vyjadřovacích schopností a podpora samostatného myšlení u žáků a průběžné sebevzdělávání profesorů.

Zpracovaná diplomová práce nabízí několik praktických a teoretických východisek. Pomineme-li dluh v podobě nové budovy reálného gymnázia, k jejíž výstavbě dosud nedošlo, rozhodně chybí samostatná připomínka smrti prof. Josefa Bernarda. Kdo by dnes totiž hledal jeho pamětní desku, o níž usilovali už jeho současníci, hledal by marně. K datu odevzdání této

práce je jméno Josefa Bernarda jen jedním z mnoha na hromadném pomníku obětem 1. a 2. světové války před budovou Sokola na Tyršově náměstí (obrázek 8).

Obrázek 8 Pamětní deska obětem 1. a 2. světové války, Tyršovo náměstí, Jilemnice.
Foto František Vaněk, 19. září 2015. Zvýraznila autorka práce.

Z teoretických podnětů se nabízí další bádání v historii úředních nástupců jilemnického reálného gymnázia, komparativní studie dřívějšího a současného ústavu či vzdělání a společenský přesah tehdejších a současných pedagogů. Východiskem pro výzkum mohou být také významné osobnosti z řad studentů (např. Alena Bernardová, Ywetta Bernardová, František Pěnička, Vladimír Lukeš, Josef Kubát, Daniel Kubát aj.) a profesorů (Bohumil Košábek, Josef Mach, Ladislav Šíma, Jiří Tureček a další).

V souvislosti se svědectvím pamětníků bychom rádi upozornili na některá jeho úskalí. Obecně lze říci, že vzpomínky pamětníků na dobu před cca 70 lety jsou zatížené řadou chyb: jednak jsou poměrně rozostřené a jednak respondenti jako děti či dospívající (pochopitelně) nepřikládali určitým událostem stejný význam, jaký jim nyní připisujeme my. Řada informací se také pohybovala pouze v rovině domněnek.

Rovněž zvolená forma narativního rozhovoru nám sice umožnila získat velké množství podkladů, v některých případech se však řada z nich nevztahovala k tématu. Určité omezení paradoxně představovaly v úvodu zmíněné literární zkušenosti pamětníků – oba „muži slova“ totiž dané období a události již v minulosti ústně nebo písemně zpracovali. Během setkání se proto od svých příběhů příliš neodchylovali. Zvláště evidentní to bylo v případě Dr. Josefa Čermáka, který je autorem podobně zaměřeného příspěvku v almanachu

ke stoletému výročí školy.¹⁵⁸ Část námi nashromážděného materiálu je proto téměř shodná s textem ve sborníku, včetně faktických chyb.

Rozhovor s panem Stanislavem Zindulkou probíhal podobně s tím rozdílem, že patrně vinou svého povolání (herec) prezentoval své vzpomínky jako sérii ne vždy relevantních humorných historek, které však bylo jen obtížně možné převést do odborného textu.

Nejméně byl těmito neduhy zatížen rozhovor s paní Věrou Roučkovou, která však na druhou stranu nebyla očitou svědkyní a mohla nám poskytnout pouze zprostředkované informace. Paní Roučkové však vděčíme za zapůjčení řady osobních listin a dobových tiskových materiálů, do nichž jsme mohli nahlédnout a také za kompletní seznam žáků z ročníku pana Vladimíra Roučky, který nám usnadnil hledání pamětníků.

Celkově lze konstatovat, že získané ústní výpovědi nenaplnily naše očekávání. Pro nesouhlas respondentů, pro jejich mnohdy irelevantní obsah nebo velmi osobní povahu je nebylo možné publikovat v plném znění a jsou poznamenané časem. V textu práce se proto objevují pouze v přílohách ve formě shrnutí.

¹⁵⁸ Čermák, J. Naše gymnázium za války a po ní. Sto let gymnázia v Jilemnici 1913-2013, 2013. s. 16-19.

SEZNAM ARCHIVNÍCH PRAMENŮ

Státní okresní archiv Semily, fond Okresní národní výbor Jilemnice, kart. 117, inv. č. 376, sign. VII/4. Dopis Ministerstva školství a osvěty o staveništi nové budovy z 13. února 1947.

Státní okresní archiv Semily, fond Okresní národní výbor Jilemnice, kart. 214, inv. č. 767, sign. 719/MŠ-210. Protokol o zajištění adaptačních prací v budově RG v Jilemnici z 12. září 1940.

Státní okresní archiv Semily, fond Okresní národní výbor Jilemnice, kart. 214, inv. č. 767, sign. 719/MÚ-210. Protokol o komisionálním řízení za účelem kolaudace stavebních úprav přemístěného biografu z 18. července 1946.

Státní okresní archiv Semily, fond Okresní výbor národní fronty Jilemnice, kart. 22, inv. č. 53, sign. 6/5. Ručně psaná poznámka na rubu oběžníku č. A/56 ze 14. března 1949.

Státní okresní archiv Semily, fond Okresní výbor národní fronty Jilemnice, kart. 22, inv. č. 53, sign. 6/5. Dopis Okresního akčního výboru národní fronty Ministerstvu školství a osvěty ze dne 15. března 1948 s přílohou Posudek profesorského sboru ze dne st. r. gymnasia v Jilemnici.

Státní okresní archiv Semily, fond Okresní výbor národní fronty Jilemnice, kart. 22, inv. č. 53, sign. 6/5. Dopis prof. Vladimíra Václava z 19. listopadu 1948.

Státní okresní archiv Semily, fond Okresní výbor národní fronty Jilemnice, kart. 22, inv. č. 53, sign. 6/5. Odpověď Okresního akčního výboru národní fronty v Jilemnici prof. Vladimíru Václavovi ze dne 26. listopadu 1948.

Státní okresní archiv Semily, fond Okresní výbor národní fronty Jilemnice, kart. 22, inv. č. 53, sign. 6/5. Dopis okresního akčního výboru v Jilemnici Ministerstvu školství a osvěty v Praze ve věci personálních změn na místním státním reálném gymnáziu z 15. března 1948.

Státní okresní archiv Semily, fond Okresní výbor národní fronty Jilemnice, kart. 22, inv. č. 54, sign. 6/5. Zpráva Krajského akčního výboru národní fronty o situaci ve školství na jednotlivých okresech ze dne 19. dubna 1948.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1. 388 s.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 10, kn. 223, inv. č. 223. Hlavní katalog tř. 1. - 8. z let 1938-1939.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 11, kn. 227, inv. č. 227. Hlavní katalog tř. 1. - 8. z let 1940-1941.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 12, kn. 230, inv. č. 230. Hlavní katalog tř. IV. A z roku 1940-41.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 14, inv. č. 285, kn. 285. Hlavní protokol o zkouškách dospělosti 1938-1948.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Oznámení o novém slibu ze dne 26. dubna 1940.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Doporučení ředitelství středních škol ze dne 30. ledna 1947 o přestupu žáků ze IV. do V. třídy.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Žádost Jana Pršaly o udělení stipendia ze dne 28. března 1947.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Seznam žáků přihlášených ke zkoušce psychotechnické v roce 1947.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Dopis zatímního správce Ladislava Hrubého vrchnímu školnímu radovi Václavu Ingrišovi ze dne 24. dubna 1947 o výsledcích psychotechnických zkoušek v roce 1945-1946.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Přihlášky k psychotechnickému vyšetření, duben 1947.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Oběžník pro střední školy ze 13. října 1947.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 22, inv. č. 293, sign. 1/6. Protokol z porady dne 24. února 1936.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 24, inv. č. 293, sign. 1/6. Reakce České zemské školní rady pro Čechy v Praze ze dne 15. května 1940 na hlavní výroční zprávu RG za šk. rok 1938-1939.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 24, inv. č. 293, sign. 1/1. Protokol č. 11 o poradě členů profesorského sboru z 16. června 1947.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 24, inv. č. 302, sign. 2/6. Protokol č. 10 o poradě profesorského sboru z 11. února 1941.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 24, inv. č. 294, sign. 1/7. Protokol za školní rok 1946-1947 z 21. června 1947.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 24, inv. č. 294. Statistické výkazy k hlavní výroční zprávě za školní rok 1920/21.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 25, inv. č. 288, sign. 1/1. Oběžník české Zemské školní rady pro Čechy ze dne 18. února 1941 adresovaný středním školám a okresním školním výborům.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 25, inv. č. 303, sign. 2/7. Hlášení výsledku sbírky kovů z 23. července 1940.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 25, inv. č. 304, sign. 2/8. Knihovna žákovská a knihovna pauperum: Zpráva o knihovně za školní rok 1914-1915, 1921-1922, 1922-1923, 1924-1925, knihovna profesorská 1920-1921.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 25, inv. č. 305, sign. 3/1. Dopis rodičů profesorskému sboru ze dne 8. dubna 1919.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 25, inv. č. 305, sign. 3/1. Protokol č. II z 12. října 1922.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 25, inv. č. 305, sign. 3/1. Opis dekretu Zemské školní rady Jaroslavu Hofmanovi ze dne 23. září 1923.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 25, inv. č. 305, sign. 3/1. Dopis ZŠR ze dne 2. října 1923.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 25, inv. č. 305, sign. 3/1. Informační leták reálného gymnázia pro rodiče žáků měšťanských škol.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 25, inv. č. 305, sign. 3/3. Dopis ředitelství reálného gymnázia Zemské školní radě. Praktické cvičení fyzikální ve školním roce 1938/39.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 25, inv. č. 307, sign. 3/3. Návrh na zavedení fyzikálních cvičení ze dne 20. listopadu 1919.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 26, inv. č. 311, sign. 3/7. Dopis Dr. Klementa Salače ředitelství reálného gymnázia z 22. října 1940.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Košábek, Bohumil. Usnesení České zemské školní rady pro Čechy v Praze z 19. prosince 1940.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Mašková, Vlasta. Usnesení Disciplinární komise při České zemské školní radě pro Čechy v Praze z 22. února 1941.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Václav, Vladimír. Dopis Zemské školní rady ředitelství reálného gymnázia o snížení časové dotace pro český jazyk ze dne 9. září 1948.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef. Zpráva ředitele Josefa Macha o uvádění suplujícího učitele Josefa Bernarda v praktický úřad učitelský ze dne 11. července 1916.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef. Podrobná zpráva ředitele Josefa Macha o incidentu C. k. ZŠR ze dne 30. července 1916.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef. Protokol o přísaze z 3. května 1940.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef. Stížnost JUDr. Josefa Vancla ze dne 12. listopadu 1940 do usnesení disciplinární komise potvrzující suspenzi prof. Josefa Bernarda.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef. Potvrzení o nežidovském původu Josefa Bernarda ze dne 19. února 1941.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef. Dopis České zemské školní rady pro Čechy ředitelství novopackého gymnázia z 19. února 1941.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef. Stručný životopis nadepsaný Josef Bernard, stát. prof., officier d'Akademie, nedatováno.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 28, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Machač, Josef. Kvalifikační popisy 1921-1934.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 28, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Machač, Josef. Osobní výkaz Josefa Machače.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 28, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Machač, Josef. Dopis správce ústavu Krajskému národnímu výboru ze dne 10. února 1950 ve věci ustanovení prof. Josefa Machače výpomocným učitelem.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 28, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Machač, Josef. Oznámení o úmrtí Josefa Machače z 8. července 1950 rozeslané středním školám jménem ředitelství a profesorského sboru gymnázia v Jilemnici.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 29, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Šaloun, Josef. Stížnost ředitele školy Zemské školní radě na postup německé správy.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Opis rozsudku c. k. krajského soudu v Uherském Hradišti ze dne 31. prosince 1915.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Dopis ředitelství školy ZŠR č. 808/34.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Důvody o kvalifikaci prof. K. Štětky z 24. dubna 1928.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Kvalifikační výkaz k žádosti o místo ředitele.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Dopis Zemské školní rady ředitelství školy ze dne 23. dubna 1934.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Svědectví Josefa Vágenknechta z 29. srpna 1934.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Výtka Zemské školní rady Karlu Štětkovi ze dne 14. října 1935.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Vaněk, Adolf. Rozhodnutí zemské školní rady o zamítnutí stížnosti proti prof. Adolfu Vaňkovi z 23. prosince 1933.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Vaněk, Adolf. Žádost o systemizované místo profesora matematiky a geometrie na reálném gymnáziu v Táboře z 24. prosince 1933.

Státní okresní archiv Semily, fond Reálné gymnázium Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Vaněk, Adolf. Protokol č. VI. ze 7. března 1941.

Státní okresní archiv Trutnov, fond Gymnázium Trutnov, kn. 2, inv. č. 57. Školní kronika Státního československého reformního reálného gymnasia v Trutnově 1933-1947.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BĚLINA, P. *Dějiny země koruny české. Od nástupu osvícenství po naši dobu. Díl 2.* Praha : Paseka, 1992. 328 s. ISBN 80-8519-2284.

BOSÁK, F. *Česká škola v době nacistického útlaku. Příspěvek k dějinám českého školství od Mnichova do osvobození.* České Budějovice : Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 65 s. Sborník Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích.

BYDŽOVSKÝ, B. et al. *Návrh zákona o střední škole: elaborát pracovní komise při poradním sboru pro školskou reformu, zřízeném při ministerstvu školství a nár. osvěty.* Praha : Státní nakladatelství, 1925. 77 s.

BYDŽOVSKÝ, B. *Naše středoškolská reforma.* Praha : Profesorské nakladatelství a knihkupectví, 1937. 331 s. Časové otázky středoškolské.

DRTINA, F. *Reforma školství: Soubor statí.* Praha : Jan Laichter, 1931. 551 s.

DUŠEK, L. Naši laureáti: Malý velký muž Otokar Štětka. *Krkonoše*, 2014. Roč. 2014, č. 9, s. 20-23. ISSN 1214-9381.

HAVRÁNEK, J. Role gymnázií při vytváření kulturní elity českého národa v 2. polovině 19. století. *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24. – 25. června 1999 v Jičíně.* Semily: Státní okresní archiv Semily pro Lepařovo gymnázium v Jičíně, 2000. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 5. 255 s., s. 61-71. ISSN 80-86254-02-X.

KÁDNER, O. *Vývoj a dnešní soustava školství. Díl 2.* Praha : Sfinx, 1929. 549 s.

KRÁLÍKOVÁ, M. et al. *Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích: vysokoškolská příručka pro pedagogické fakulty.* 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1977. 184 s.

KUJAL, B. Jednotná škola z roku 1948 a její vývoj. *Pedagogika*, 1978. Roč. 28, č. 1. s. 13-34. ISSN 0031-3815.

MACHAČ, J. *Jilemnické melodie*. Josef Krbal : Lázně Bělohrad, 1941. 73 s.

MACHAČ, J. Deset let fyzikálních cvičení při reálném gymnasiu v Jilemnici. *Střední škola*, 1929. Roč. IX, s. 307-310.

MACHAČ, J. Profesor Josef Bernard z Jilemnice. *Beseda*, 1947. Roč. IV., č. 1. Muzejní spolek Železný Brod.

MAŠEK, F. *Návrh na organizaci občanské a střední školy*. Věstník MŠANO, 1923. Seš. 4.

MORKES, F. Gymnázia v letech předmnichovské republiky. *Minulost, současnost a budoucnost gymnaziálního vzdělávání. Sborník referátů z konference konané ve dnech 24. - 25. června 1999 v Jičíně*. Semily: Státní okresní archiv Semily pro Lepařovo gymnázium v Jičíně, 2000. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 5. 255 s., s. 80-94. ISSN 80-86254-02-X.

Obrana lidu. Roč. 16, č. 11. Mladá Boleslav : J. J. Dubický, 1925.

Obrana lidu. Roč. 18, č. 24. Mladá Boleslav : J. J. Dubický, 1925.

Obrana lidu. Roč. 19, č. 9. Mladá Boleslav : J. J. Dubický, 1926.

Obrana lidu. Roč. 19, č. 15. Mladá Boleslav : J. J. Dubický, 1926.

Obrana lidu. Roč. 19, č. 48. Mladá Boleslav : J. J. Dubický, 1926.

NEUHOFER, R., ed. *Učebné osnovy středních škol a učitelských ústavů*. Praha : Státní nakladatelství, 1934. 120 s.

RYDVAL, O. Semilsko v boji za svobodu 1938–1945. Semily : Okresní výbor protifašistických bojovníků, 1985. 264 s.

Sto let gymnázia v Jilemnici 1913-2013. Jilemnice : Gymnázium a Střední odborná škola Jilemnice, říjen 2013. 52 s.

Šedesát let gymnázia v Jilemnici. Jilemnice : Gymnasium, Sdružení rodičů a přátel školy a Městský národní výbor, říjen 1973. 66 s.

ŠKÁPÍKOVÁ, J. *Moje cesta vlakem dětství a naděje.* Praha : XYZ, 2012. 405 s.

ÚSTŘEDNÍ VÝBOR KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA. Klement Gottwald. *Spisy XIV. 1947-1948.* 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 466 s., s. 387-389.

VÁŇOVÁ, R. *Československé školství ve 30. letech: příhodovská reforma.* Praha : Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. 40 s. *Studia paedagogica.*

VESELÁ, Z. *Dokumenty z vývoje české střední školy 1849-1939.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1973. 147 s.

Výroční zpráva za školní rok 1923-1924. Jilemnice : Reálné gymnázium, 1924. 20 s.

WAGNER, C. et al. *Columbus-Volksatlas: E. Debes Handatlas. Sudetenland, Böhmen-Mehren.* 3. vydání. Berlin : Columbus-Verlag. Leipzig : Wagner & Debes, 1941.

Učební plán a osnovy pro školy střední. Výnos ministerstva školství a osvěty ze dne 31. července 1948, č. A-153 000-II. Praha : Státní nakladatelství, 1948. 124 s.

Zákon č. 95 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon) ze dne 21. dubna 1948. *Československé právo, Školský zákon.* Praha : Orbis, 1949. s. 20.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Přirozená měna obyvatelstva v zemích Koruny české v letech 1. světové války 1914-1918.* c2015 [cit. 30. srpna 2015]. Dostupné na [www: https://www.czso.cz/csu/czso/prirozena-mena-obyvatelstva-v-zemich-koruny-ceske-v-letech-1-svetove-valky-1914-az-1918-n-y1naizbqp2](https://www.czso.cz/csu/czso/prirozena-mena-obyvatelstva-v-zemich-koruny-ceske-v-letech-1-svetove-valky-1914-az-1918-n-y1naizbqp2).

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Všeobecné střední školy v Rakousku-Uhersku. Situace po roce 1908.	15
Obrázek 2 Budova reálného gymnázia, 1940.....	17
Obrázek 3 Novinová zpráva o finanční podpoře chudých studentů.....	19
Obrázek 4 Plakát k lyžařským závodům.....	27
Obrázek 5 Skupinová fotografie profesorského sboru pořizená 1. září 1938.....	36
Obrázek 6 Výřez z Mapy Protektorátu Čechy a Morava z roku 1941.....	37
Obrázek 7 Výřez z ilustrace z Pamětní knihy RG v Jilemnici, 1950.	52
Obrázek 8 Pamětní deska obětem 1. a 2. světové války, Tyršovo náměstí, Jilemnice.	56

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA I Medailonky vybraných profesorů.....	70
PŘÍLOHA II Osnovy rozhovorů s pamětníky	81
PŘÍLOHA III Rozhovory s pamětníky	84
PŘÍLOHA IV Přehled vyučujících 1913-1948.....	92
PŘÍLOHA V Přehled ředitelů školy 1913-1948.....	96
PŘÍLOHA VI Ukázka z poezie Josefa Machače.....	97
PŘÍLOHA VII Vysvědčení pana Vladimíra Roučky	98
PŘÍLOHA VIII Přihláška k psychotechnickému vyšetření	99

PŘÍLOHA I MEDAILONKY VYBRANÝCH PROFESORŮ

JOSEF BERNARD

Jilemnický rodák Josef Bernard přišel na svět 13. června 1891 v rodině stavitele. Středoškolská studia absolvoval na gymnáziu v Jičíně, zkoušku dospělosti vykonal 4. července 1910. Po neúspěšném pokusu o přijetí na vídeňskou klauzulární akademii, kde se chtěl připravovat na diplomatickou dráhu, se rozhodl pro studium francouzštiny a němčiny na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V roce 1912-1913 strávil dva semestry na Faculté des Lettres na pařížské Sorbonně, v roce 1914 dokončil svá studia v Praze.

Od září 1915 do srpna září 1917 působil jako suplující a do srpna 1919 jako zatímní učitel francouzského a německého jazyka na reálném gymnáziu v Jilemnici.

Nedílnou součástí jmenování učitelem byla přísaha věrnosti, která reflektovala politické změny: poprvé ji Josef Bernard skládal 24. října 1915 „*Bohu všemohoucímu*“,¹⁵⁹ kdy slíbil zachování věrnosti císaři, podruhé se zavázal 20. prosince 1918 nové Československé republice¹⁶⁰ a nakonec 3. května 1940 „*Adolfu Hitlerovi, Dr. Háchovi, jeho vládě a zákonům*“.¹⁶¹

S výukou francouzštiny a němčiny začal ve III. resp. v I. a III. ročníku, celkem 11 hodin týdně. K jeho dalším povinnostem patřil dozor nad žáky při venkovních aktivitách a pravidelné hospitace u kolegů jazykářů Karla Štětky a Jaroslava Hofmana. Zpráva ředitele školy Josefa Macha, který na Josefa Bernarda po celý rok dohlížel a uváděl jej do praxe, se pochvalně zmiňuje o jeho svědomitosti, ochotě a pokoře a mimořádné pílí nad rámec stanovených povinností.¹⁶²

S přihlédnutím k jeho dosavadní učitelské praxi mu byl výjimečně prominut zkušební rok, takže zkoušku způsobilosti pro střední školy úspěšně složil už 8. června 1916. Rozdíl mezi neaprobovaným a aprobovaným učitelem lze vyčíslit částkou 264 K - tolik za daných podmínek činil rozdíl v Bernardově ročním platu.

¹⁵⁹ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef. Protokol o přísaze z 3. května 1940. Viz také SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Oznámení o novém slibu ze dne 26. dubna 1940.

¹⁶⁰ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 121.

¹⁶¹ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef. Protokol o přísaze z 3. května 1940. Srov. SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 20, inv. č. 288, sign. 1/1. Oznámení o novém slibu ze dne 26. dubna 1940.

¹⁶² SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef. Zpráva ředitele Josefa Macha o uvádění suplujícího učitele Josefa Bernarda v praktický úřad učitelský ze dne 11. července 1916.

Další setkání s úřady už pro něj tak příznivá nebyla, jak dokládá např. korespondence mezi ředitelstvem školy a c. k. zemskou školní radou včetně podrobné zprávy o vyšetřování mladého suplenta. Ten byl obviněn, že dne 10. července 1916 na pohřbu svého přítele Josefa Kittnera pronesl „závadný“ projev. Jeho závadnost podle zprávy spočívala ve slovech „*Nyní však zapadá do hrobu a zůstává po něm jen teskná vzpomínka a žaloba... žaloba...*“ a následné odmlce, která údajně zavdala podnět ke dvojí interpretaci prohlášení. „*Jedni si vykládali, že chtěl říci žaloba na válku neb na vedení války, jiní jakoby na osud, že jeho přítel zemřel.*“¹⁶³ Domnělá nejednoznačnost byla přítomným četnictvem vyhodnocena jako trestný čin rušení veřejného pořádku a Josef Bernard byl 13. července předveden k vojenskému soudu v Josefově. Na základě výslechů učitele a svědků okresní hejtmanský sice oznámení proti Bernardovi odložilo jako neopodstatněné, nicméně jej důrazně upozornilo, aby se do budoucna vystříhal jakýchkoli veřejných vystoupení. Navíc mu vyměřilo pokutu 30 K, která představovala značný zásah do jeho příjmů (viz výše).

Ve školním roce 1919-1920 byl přikázán na reálné gymnázium do Duchcova jako definitivní profesor. O následujících hlavních prázdninách se stihl oženit - 26. srpna 1920 si vzal Martu Erbanovou, s níž měl dvě dcery, Alenu, nar. 23. 11. 1921, a Yvettu, nar. 9. 9. 1926¹⁶⁴ - a od následujícího školního roku už opět působil v Jilemnici.

Ani jmenování definitivním profesorem pro Josefa Bernarda neznamenovalo konec vzdělávání, jak plyne z opakovaných žádostí o stipendium, s nimiž se prostřednictvím ředitelství školy obracel na Zemskou školní radu. V létě 1925 tak s její podporou ve výši 3.000 Kč absolvoval studijní pobyt ve Francii. Žádosti o příspěvek na podobný pobyt v Anglii o hlavních prázdninách v roce 1929 však vyhověno nebylo, ačkoli ředitel školy Bernardovu cestu velmi podporoval.

Potřetí se Josef Bernard stal účastníkem trestního řízení 8. července 1938 za nesprávnou jízdu autem. O případu se hovoří v korespondenci mezi Zemskou školní radou a ředitelstvem školy, výsledek řízení a rozhodnutí disciplinární komise však chybí.

Poslední, osudové setkání s mocí se odehrálo 20. června 1940, kdy byl zatčen gestapem a obviněn z přípravy vlastizrady. Autor píšící v pamětní knize pod iniciály J. T. uvádí, že Josef Bernard byl členem ilegální organizace *Obrana národa* ve skupině MUDr. Ladislava Nebeského, který mj. v předchozích letech prováděl příležitostné lékařské prohlídky studentstva RG. Díky svým kontaktům se zahraničím měl Bernard přístup ke článkům z anglického a francouzského tisku, které překládal. Osudnými se mu

¹⁶³ Tamtéž. Podrobná zpráva ředitele Josefa Macha o incidentu C. k. ZŠR ze dne 30. července 1916, s. 1.

¹⁶⁴ Rodina bydlela ve Valdštejské ulici č. p. 7.

údajně staly výňatky z brožury *La tragédie tchécoslovaque* (Československá tragédie), jež místní protifašistický odboj použil pro letáky tištěné v Jilemnicích.¹⁶⁵

Když byl MUDr. Nebeský prozrazen, došlo brzy i na prof. Bernarda. Před soudním přelíčením pobýval v nejrůznějších věznicích od Vrchlabí a Hostinné přes Drážďany, Hoff, Ebrach, Štětín, Golnov, Berlín a Görlitz až po Litoměřice.¹⁶⁶

V souvislosti s obviněním byl prof. Bernard výnosem České zemské školní rady z 30. srpna 1940 (s platností od 22. srpna 1940), bez ohledu na naléhání ředitelství školy, aby byl propuštěn, na princip presumpce nevinny a aniž by mu byla dána příležitost se ospravedlnit,¹⁶⁷ předběžně suspendován. Následně také nebyl zařazen do vyšší, deváté platové třídy, jak tomu mělo být původně a od 1. září 1940 mu byla vyplácena pouze polovina mzdy. Obtížnost situace čtyřčlenné rodiny za války, v níž se jediný příjem tak radikálně snížil a jejíž živitel byl zavřený, si lze jen obtížně představit.

Incident z prosince 1940 popsáný v oddíle věnovaném historii školy a následné zrušení jilemnického gymnázia znamenaly pro profesora Bernarda, který tou dobou pobýval ve vazbě, formální přidělení na reálné gymnázium v Nové Pace. Do nového působiště putoval pouze jeho osobní výkaz se zajímavým detailem: zatímco podle přehledu za školní rok 1916-1917 je Bernard katolického náboženství, v tom „novopackém“ je bez vyznání a v souladu s požadavky na rasovou čistotu státních zaměstnanců výslovně „*není židem*“.¹⁶⁸ K tomu, aby získal osvědčení o nežidovském původu, musel Josef Bernard (i ostatní profesori) předložit 17 dokladů.¹⁶⁹

Přestože vrchní zemský soud v Litoměřicích jeho stíhání 8. června 1941 zastavil jako neodůvodněné a lidový soud v Drážďanech zrušil vydaný zatykač, poslalo gestapo prof. Bernarda do koncentračního tábora v Osvětimi s poznámkou RU (z německého *Rückkehr unerwünscht*, návrat nežádoucí).

Z vyhlazovacího tábora se Josef Bernard skutečně nevrátil, ale navzdory příslovečné německé pečlivosti jsou datum a příčina smrti Josefa Bernarda nejasné: podle

¹⁶⁵ Rydval, O. Semilsko v boji za svobodu 1938–1945. s. 36. Rydval uvádí jako autora francouzského novináře Kirillise (sic) – jedná se patrně o Henriho de Kérillise. Pod zmiňovaným textem je však podepsaný spíše Franz Carl Weiskopf (pseudonymy Petr Buk, Pierre Buk, F. W. L. Kovacs).

¹⁶⁶ Vzhledem k obsahu dokumentu, který odkazuje k období bezprostředně po skončení 2. světové války, se lze oprávněně domnívat, že autorem textu je zatímní správce obnoveného gymnázia Jan Tvrzský. SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef. Stručný životopis nadepsaný Josef Bernard, stát. prof., officier d'Academie.

¹⁶⁷ Tamtéž. Stížnost JUDr. Josefa Vancla ze dne 12. listopadu 1940 do usnesení disciplinární komise potvrzující suspenzi prof. Josefa Bernarda.

¹⁶⁸ Tamtéž. Potvrzení o nežidovském původu Josefa Bernarda ze dne 19. února 1941.

¹⁶⁹ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, složka Bernard, Josef. Dopis z 19. února 1941 České zemské školní rady pro Čechy ředitelství novopackého gymnázia.

jedné verze zemřel 11. listopadu 1941, podle druhé o tři dny později, když byl ubit ještě na cestě do tábora dne, nebo umučen v Osvětimi.

Josef Bernard byl profesně a společensky velmi aktivní člověk. Nejenže s vynikajícími výsledky učil na reálném gymnáziu, ale řadu let také ovlivňoval chod města z pozice člena městské rady. O jeho učitelských kvalitách svědčí opakované výtečné nebo velmi dobré hodnocení jeho práce ze strany ředitelů i obliba ze strany studentů.¹⁷⁰

Jako renomovaný filolog byl spoluautorem série učebnic francouzského jazyka a literatury pro vyšší střední školy. Za všechny uvedme alespoň *Učebnici jazyka francouzského pro reálná gymnasia, reálky a dívčí lycea: Kniha první pro první ročník* (1922), *Učebnici jazyka francouzského pro reálná, reformovaná (sic) reálná gymnasia a reálky chlapecké i dívčí: Kniha druhá pro druhý ročník* (1923) a *Učebnici jazyka francouzského pro V. třídu reálných gymnasií a reálek* (1934), z nichž druhou jmenovanou používalo i RG v Jilemnicích.¹⁷¹

Za podíl na propagaci a šíření francouzštiny ho francouzské ministerstvo veřejného vyučování 1. dubna 1933 jmenovalo důstojníkem Akademie v Paříži (officier d'Academie).

Ve volném čase se věnoval ochotnickému divadlu, jako režisér a předseda působil v místním divadelním spolku Kolár.¹⁷²

Za činnost v protifašistickém odboji mu byl v roce 1945 udělen Československý válečný kříž in memoriam. Na základě dekretu prezidenta republiky z 31. března 1947 byl rovněž posmrtně, s účinností od 28. října 1941, jmenován ředitelem jilemnického gymnázia. Jmenování mělo především symbolický význam, z praktického hlediska to znamenalo jen mírné zvýšení funkčního služného a vdovského důchodu pro jeho ženu. Rozdíl mezi dřívějším profesorským platem a penzí byl propastný: jako profesor 9. platové třídy by Bernard přispíval do rodinného rozpočtu cca 75.000 Kč ročně. Jeho ženě stát od prosince 1941, kdy již bylo ukončeno disciplinární řízení a zrušena suspenze, vyplácel ročně necelou polovinu. Zajímavé je, že ze zákona měla disciplinární komise suspendování ukončit v okamžiku, kdy pominuly jeho příčiny (v tomto případě v červnu 1941).

Po válce Krajské sdružení rodáků a přátel Jilemnicka v Praze iniciovalo debatu o způsobu, jak uctít památku zavražděného pedagoga. Sdružením navrhovaná řešení zahrnovala společnou akci za všechny jilemnické oběti, instalaci pamětní desky na budovu gymnázia či pojmenování budovy či místa ve městě po prof. Bernardovi. Ředitelství školy

¹⁷⁰ Rozhovor s Věrou Roučkovou v Nové Pace a Josefem Čermákem v Roztokách u Jilemnice, 13. srpna 2015.

¹⁷¹ Výroční zpráva za školní rok 1923-1924, s. 18.

¹⁷² Machač, J. Profesor Josef Bernard z Jilemnice, 1947.

usilovalo především o začlenění jména prof. Josefa Bernarda do názvu školy. Veškerá snaha však byla marná. Zemská školní rada považovala činy a osobu prof. Bernarda za záležitosti lokálního a nikoli celostátního významu, takže osazení pamětní desky schválila, ale jakékoli změny v názvu ústavu zamítla.¹⁷³

¹⁷³ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 27, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Bernard, Josef.

PŘÍLOHA I MEDAILONKY VYBRANÝCH PROFESORŮ

JOSEF MACHAČ

Josef Machač se narodil 19. října 1885 v Hněvčevsi. Od roku 1896 - 1897 navštěvoval Státní reálku v Hradci Králové, již 1. července 1903 úspěšně zakončil maturitní zkouškou. Po maturitě pokračoval ve studiu na pražské technice (1903 - 1905) a filozofické fakultě Karlovy univerzity (1905 - 1908). Vysvědčení učitelské způsobilosti k výuce matematiky a geometrie na vyšších reálkách s vyučovacím jazykem českým získal 16. prosince 1909.

Zkušební rok vykonal na C. k. vyšší reálce v Hradci Králové a v roce 1911 byl potvrzen jako suplující učitel na tamní Městské obchodní akademii. Jelikož však neabsolvoval doplňovací zkoušky pro obchodní akademie z kupecké a národohospodářské aritmetiky, neměl naději, že by v tomto ústavu získal definitivu. Opakovaně se proto ucházel o místo na státní střední škole. Úspěšný byl ovšem až v roce 1919, kdy byl přidělen do státního reálného gymnázia v Jilemnici a následně jmenován definitivním profesorem matematiky a fyziky.

V srpnu 1923 se oženil s Annou Motlovou a o rok později, 7. května 1924, se jim v č. p. 349 v části Jilemnice zvané Nouzov narodil syn Josef. Manželka Anna zůstala celý život v domácnosti.

Výuka, jednání se žáky, znalosti a chování prof. Machače byly od počátku jeho působení na RG všemi řediteli hodnoceny jako velmi dobré až výtečné, což působí zajímavě zejména ve srovnání s dostatečnými známkami z obou aprobačních předmětů při zkoušce učitelské způsobilosti (výjimkou byla pouze zkouška z pedagogiky, již absolvoval s prospěchem *výborným*).

Podle kvalifikačních popisů byl Machač mužem mnohostranných zájmů, když na jedné straně opakovaně zmiňují jeho básnickou činnost a na straně druhé příspěvky meteorologické rubriky deníku *Venkov*. Další pochvaly sklízel Machač za propagaci techniky (např. radiofonie) ve výuce, vedení studenty vyhledávaných fyzikálních praktik nebo za přípravu učebnice fyziky pro nižší střední školy.¹⁷⁴

Za všechny sbírky poezie jmenujme alespoň *Hrst lyriky* (1929) a *Písňe o bláznech* (1931) vydané vlastním nákladem v Jilemnici, sbírky *Život, sen a smrt* a *Jdu životem dál*, které vydal Literární kruh v Moravské Ostravě-Vítkovicích v letech 1932 resp. 1934 a *Jilemnické melodie* z vydavatelství Josef Krbal v Lázních Bělohrad, 1941 (Příloha III).

¹⁷⁴ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 28, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Machač, Josef. Kvalifikační popisy 1921-1934.

Machač byl evidentně velkým propagátorem fyziky nejen na půdě školy, ale také na stránkách odborných periodik a denního tisku. Jeho didakticko-metodické přednášky vycházející v edici *Illustrovaných přednášek* Alexandra Batěka¹⁷⁵ a články uveřejňované v tematické příloze *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky*,¹⁷⁶ ve *Střední škole* nebo již zmiňovaném *Venkově* upozorňovaly na fyzikální aspekty běžných věcí a aktivit.

Dobové prameny poukazují rovněž na Machačův hluboký zájem o hudbu, který se u něj vedle aktivního muzikantství projevoval poměrně bohatou literární činností: za zmínku stojí články o pronikání Smetanovy hudby do zahraničí v *Ratiboru*, *Osvětě lidu* a *Ottově slovníku naučném* a zejména spis *Bedřich Smetana v cizině*.¹⁷⁷

Machač se také dlouhodobě angažoval jako vedoucí Dorostu Československého červeného kříže, jehož členy byli v podstatě všichni žáci RG.

Pro dokreslení osobnosti prof. Machače uvedme, že za první světové války katedru na tři roky vyměnil za bitevní pole, když v roce 1915 dobrovolně narukoval k 18. pěšímu pluku.

Profesor Machač byl v podstatě nestorem školy, neboť v něm působil pětadvacet let. Byl tím, kdo uspořádal poslední věci za války uzavřeného ústavu a po osvobození pomáhal reálné gymnázium znovu vzkřísit k životu, a to přesto, že ho v té době trápil masivní nádor na tváři.¹⁷⁸

V říjnu 1948 odešel prof. Machač podruhé do výslužby,¹⁷⁹ následkem poúnorových čistek ve sboru a nedostatku vyučujících byl ovšem hned v následujícím roce znovu povolán do služby. Z archivních dokumentů vyplývá, že se muselo jednat o velmi loajálního a trpělivého člověka, neboť „za vykonanou práci od 1. září 1949 dosud [k 10. únoru 1950] nijakým způsobem nebyl honorován“,¹⁸⁰ ačkoli vyučoval až 20 hodin týdně.

Tento rok však byl Machačovým rokem posledním. V květnu 1950 sice nastoupil na léčení na pražskou Bulovku, 7. července však své chorobě podlehl.

Na tom, že se jednalo o výjimečného člověka a pedagoga, se shodli vyučující ze sboru i bývalí žáci:¹⁸¹ „S profesorem Machačem odchází vynikající pedagog, výborný kolega a pravý otec studentů. Celé generace studentů stále vděčně vzpomínají svého

¹⁷⁵ Machač, J. Let ptáka ze stanoviska fyzikálního, 1912. s. 97-112.

¹⁷⁶ Machač, J. Drobnosti. Časopis pro pěstování matematiky a fyziky, 1926. s. 429-430.

¹⁷⁷ Machač, J. Bedřich Smetana v cizině, 1910.

¹⁷⁸ Z ústního podání očitého svědka Stanislava Zindulky, Semily, 19. října 2015.

¹⁷⁹ Poprvé byl přeložen na trvalý odpočinek 3. září 1941. ŠOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 28, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Machač, Josef. Osobní výkaz Josefa Machače.

¹⁸⁰ Tamtéž. Dopis správce ústavu Krajskému národnímu výboru ze dne 10. února 1950 ve věci ustanovení prof. Josefa Machače výpomocným učitelem.

¹⁸¹ Viz Přílohu III.

*učitele, který je uměl tak skvěle připravit do života. Jilemnice ztrácí v Jos. Machačovi svého básníka, skromného a nadaného, jehož řada lyrických sbírek i prací prosaických bude trvalým pomníkem připomínajícím velkého člověka s velkým srdcem.*¹⁸²

¹⁸² SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 28, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Machač, Josef. Oznámení o úmrtí Josefa Machače z 8. července 1950 rozeslané středním školám jménem ředitelství a profesorského sboru gymnázia v Jilemnici.

PŘÍLOHA I MEDAILONKY VYBRANÝCH PROFESORŮ

KAREL ŠTĚTKA

Karel Štětka se narodil 30. června 1881 ve Vysokém Mýtě v Čechách, kde také 21. června 1902 s vyznamenáním absolvoval zkoušku dospělosti. Ve studiích pokračoval na FF UK v Praze, kde získal aprobaci pro matematiku a fyziku.

Po ukončení vysokoškolských studií se Karel Štětka dále vzdělával na lékařské fakultě UK, aby mohl vyučovat také somatologii a hygienu. Absolvoval čtyři semestry přednášek a cvičení z anatomie, fyziologie, histologie a chemie.

Své učitelské působení zahájil jako suplující profesor na státním gymnáziu v Prostějově v roce 1907, odkud po vykonání zkoušky učitelské způsobilosti a jmenování zatímním profesorem (5. června 1908) přešel na obdobný ústav v Uherském Hradišti. Dalších pět let strávil na státním RG v Kyjově. Definitivu získal 1. září 1913, kdy také nastoupil na RG v Jilemnici.

20. listopadu 1911 se oženil s Ludmilou Pancnerovou (nar. 31. srpna 1886). Ze svazku vzešli dva synové Karel (nar. 5. dubna 1915)¹⁸³ a Otokar (nar. 23. října 1916).¹⁸⁴

O dva roky později jej dezerce švagra Ferdinanda Pancnera z armády přivedla před c. k. krajský soud v Uherském Hradišti. Ten mu dával za vinu, že zapůjčením 500 K umožnil Pancnerovi uniknout před vojenskou službou do Ameriky.¹⁸⁵

S trochou nadsázky můžeme říci, že to bylo naposledy, co prof. Štětka stál na straně žalované. Od 31. prosince 1915, kdy byl Štětka nařčení zproštěn, už byl vždycky žalobcem on.¹⁸⁶

Osobní spisy, kvalifikační výkazy a úřední korespondence ze složky Karla Štětky vypovídají na jedné straně o erudovaném a ambiciózním profesionálovi a na straně druhé o výrazné a komplikované osobnosti.

Na odborné kvality lze usuzovat např. z dokladů o dosaženém vzdělání, z jeho jazykové vybavenosti (ovládal němčinu, angličtinu a francouzštinu), kterou využíval při překladech¹⁸⁷ a o publikační činnosti. Štětka byl autorem učebnice *Tělověda pro vyšší třídy středních škol* a s MUDr. Janem Bělohradkem spoluautorem *Zoologie pro vyšší třídy*

¹⁸³ Karel Štětka ml. dal v 50. letech rodině změnit jméno na Šebkovi. Jeho syn, rovněž Karel, nar. 3. dubna 1941, patří k uznávaným surrealistickým básníkům. Dušek, L. Naši laureáti: Malý velký muž Otokar Štětka. Krkonoše, 2014. s. 20.

¹⁸⁴ Otokar Štětka se v roce 1953 stal prvním profesionálním náčelníkem Horské služby. Tamtéž, s. 21.

¹⁸⁵ Ferdinand Pancner se za oceánem vypracoval a po roce 1948 všechny generace rodiny Štětkových i Šebkových finančně podporoval. Dušek, L. Naši laureáti: Malý velký muž Otokar Štětka. Krkonoše, 2014. s. 20.

¹⁸⁶ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Opis rozsudku c. k. krajského soudu v Uherském Hradišti ze dne 31. prosince 1915.

¹⁸⁷ SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 35.

středních škol,¹⁸⁸ spolupracoval s uměleckými periodiky *Dílo* a *Volné směry* a jeho práce pro školu byla ředitelem opakovaně hodnocena jako výtečná.¹⁸⁹

V letech 1937-1941 působil také jako editor a redaktor časopisu s názvem *Krkonoše: Vlastivědný sborník českého Podkrkonoší*, přičemž jeho příspěvky odrážely jeho odbornost (přírodní vědy).

Ambice a snad také snahu opustit prostředí, které mu nebylo z důvodů uvedených níže v textu příliš nakloněno, dokládají opakované žádosti prof. Štětky o místo ředitele různých vzdělávacích ústavů (např. státního reálného gymnázia v Rokycanech nebo státního gymnázia v Příbrami), kterým však nebylo vyhověno.¹⁹⁰

Ke druhé, mnohem početnější skupině patří doklady o oficiálních stížnostech na kolegy a i na osoby mimo ústav adresovaných řediteli RG a následně ZŠR, které prof. Štětka podával, přestože bylo možné řadu z nich řešit smírně na půdě školy.

Ve 20. letech Štětka vyhrotil, zveřejnil a zpolitizoval spor se svým bývalým přítelem, odborným učitelem prof. Josefem Trýznou. Výměna názorů probíhala střídavě na stránkách dvou dobových regionálních periodik, která odpovídala politickým preferencím pisatelů: Karel Štětka se vyjadřoval prostřednictvím týdeníku Strany národně demokratické *Národní zájmy*, Josefu Trýznovi poskytla prostor Československá strana socialistická a její *Obrana lidu*. Z nalezených příspěvků vysvítá, že na počátku celé záležitosti stálo morálně závadné chování prof. Štětky a následné prominutí jeho přestupku.¹⁹¹

Za všechny stížnosti z 30. let připomeneme jen dvě nejlépe zdokumentované, vznesené postupně proti kolegům prof. Adolfu Vaňkovi a Dr. Notburze Knobové stran klasifikace a chování Štětka syna Karla. Kdo by očekával věcnou kritiku, byl by zklamán. Výhrady uváděné v několikastránkových protokolech a zprávách byly ryze subjektivního charakteru a obviňovaly oba profesory ze zaujatosti, zlomyslnosti, cynismu resp. ze zneužití profesorských pravomocí apod.

Řízení trvala celkem více než dva roky, od června 1933¹⁹² nejméně do října 1935,¹⁹³ separátně od stížností rodičů na prof. Vaňka zmíněných dříve v textu. Štětka se

¹⁸⁸ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Dopis ředitelství školy ZŠR č. 808/34.

¹⁸⁹ Tamtéž. Důvody o kvalifikaci prof. K. Štětky z 24. dubna 1928. Viz také Kvalifikační popis 1931/32 tamtéž.

¹⁹⁰ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Kvalifikační výkaz k žádosti o místo ředitele.

¹⁹¹ Obrana lidu, 1926, roč. 19, č. 9, s. 8; č. 48, s. 6.

¹⁹² SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Dopis ZŠR ředitelství školy ze dne 23. dubna 1934.

¹⁹³ Tamtéž. Výtka ZŠR Karlu Štětkovu ze dne 14. října 1935.

však o ně intenzivně zajímal a v jeho průběhu i po vydání zamítavého rozhodnutí dodával zúčastněným tipy na svědky, kteří by mohli případ obrátit ve stěžovatelův prospěch.¹⁹⁴

Ve vlastních sporech postupoval obdobně, a aby dosáhl svého, vyvíjel tlak na členy profesorského sboru i na žáky. Štětkovo profesionální selhání, když nedokázal oddělit otcovskou roli od role učitele a přinejmenším nekorektní chování, neušlo pozornosti zemské školní rady, takže byl nakonec sám nucen se obhajovat.¹⁹⁵

Zdlouhavý spor byl pro všechny zúčastněné nepochybně vyčerpávající a narušené osobní a pracovní vztahy se už nepodařilo napravit: Karlu Štětkovi byl ze zdravotních důvodů opakovaně snižován úvazek na 10-11 hodin týdně a prof. Adolf Vaněk v prosinci 1933 zažádal o místo na státní československé reálce v Táboře, patrně aby jej od kolegy dělila co největší vzdálenost.¹⁹⁶ Po zamítnutí žádosti však na jilemnickém RG setrval. Druhá z účastnic konfliktu, Dr. Notburga Knobová, se žádostí uspěla a školu opustila.

Poslední, krátkou a neúspěšnou administrativní bitvu svedl Karel Štětka v letech 1939 a 1945 se zemskou školní radou, když jej výnosem čís. III-488/22 ai 1938 ze dne 28. června 1939 penzionovala, resp. odmítla potvrdit za člena profesorského sboru obnoveného gymnázia. Dekret si profesor sice přečetl, ale nepřevzal a okamžitě se proti údajně neoprávněnému rozhodnutí odvolal. Argumentoval, že odchodem jediného živitele na odpočinek by se jeho čtyřčlenná rodina ocitla bez prostředků – v kontextu 2. světové války je velmi pravděpodobné, že se jeho obavy naplnily, neboť po tomto datu už v profesorském sboru nefiguroval.

¹⁹⁴ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Štětka, Karel. Svědectví Josefa Vágenknechta z 29. srpna 1934.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 30, inv. č. 313, sign. 4/1, složka Vaněk, Adolf. Žádost o systemizované místo profesora matematiky a geometrie na reálném gymnáziu v Táboře z 24. prosince 1933.

PŘÍLOHA II OSNOVY ROZHovorŮ S PAMĚTNÍKY

Paní Věře Roučkové jsme během narativního rozhovoru, který se odehrával v jejím domácím prostředí (Nová Paka, 13. srpna 2015) nabídli dvě hlavní témata zaměřená zčásti na okolnosti a následky uzavření RG Jilemnice v roce 1941 a zčásti na jeho fungování po roce 1945. Zmíněné okruhy jsme rozvinuli otázkami týkajícími se osobností z řad profesorů a studentů zmíněného ústavu, zejména pak jejího manžela.

Pořadí témat a formulace přidružených otázek byla v případě potřeby v průběhu dialogů upravena.

VĚRA ROUČKOVÁ

Dobrý den, paní Roučková, jmenuji se Eva Vaňková a studuji pedagogiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Píšu diplomovou práci o historii jilemnického reálného gymnázia, a protože z archivních pramenů vím, že váš manžel byl jeho absolventem, ráda bych se vás zeptala na vaše vzpomínky na něj ze studentských let a na jilemnickou školu. Nejprve vás ale poprosím o souhlas s nahráváním, s použitím a s případným zveřejněním audio záznamu. Svůj souhlas můžete kdykoli odvolat. Děkuji.

Na úvod se vás poprosím, abyste mi řekla něco o sobě a o vaší rodině: odkud jste, kdy jste se narodila, kam jste chodila do školy? Děkuji.

Můžete mi popsat, za jakých okolností došlo k uzavření jilemnického reálného gymnázia ve 40. letech? Zkuste si vzpomenout na vše, co s tím souvisí: co se tam stalo, a jaké byly důsledky pro školu, pro žáky a třeba i pro vás osobně?

- Můžete mi popsat, jak období 1941 – 1945 prožíval váš budoucí manžel?
- Vzpomínáte si ještě na někoho z Jilemnice jmenovitě – na učitele, na žáky? Čím se vám vryli do paměti? Jak na vás působili?
- Vzpomínáte si ještě na nějaké další profesory z Jilemnice?
- Víte něco o osudu prof. Bernarda? O okolnostech jeho zatčení nebo smrti?

Vybavíte si, jak to s jilemnickým reálným gymnáziem vypadalo po válce? Můžete mi to popsat? Zkuste si vzpomenout na vše, co souvisí se studiem vašeho manžela po roce 1945: atmosféru ve škole, profesorský sbor, spolužáky.

Děkuji za rozhovor.

PŘÍLOHA II OSNOVY ROZHovorŮ S PAMĚTNÍKY

Rozhovor s panem Josefem Čermákem (Roztoky u Jilemnice, 13. srpna 2015) byl koncipován jako narativní. Během návštěvy v jeho rodném domě jsme do rozmluvy zahrnuli tři rámcová témata: nástup pana Čermáka do reálného gymnázia a začátky jeho studií, násilné přerušování studií a poválečné gymnázium v kontextu měnících se politických poměrů. Jejich součástí byla podtémata zaměřená na respondentovy vzpomínky na vyučování, profesory a spolužáky. Rozhovor jsme se rozhodli publikovat pouze souhrnně, přičemž byly vynechány irelevantní pasáže vyprávění.

JOSEF ČERMÁK

Dobrý den, pane Čermáku, jmenuji se Eva Vaňková a studuji pedagogiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Píšu diplomovou práci o historii jilemnického reálného gymnázia, a protože z archivních pramenů vím, že jste jeho absolventem, ráda bych se vás zeptala na vaše vzpomínky na studentská léta. Nejprve vás ale poprosím o souhlas s nahráváním, s použitím a s případným zveřejněním audio záznamu. Svůj souhlas můžete kdykoli odvolat. Děkuji.

Na úvod se vás poprosím, abyste mi řekl něco o sobě a o vaší rodině: odkud jste, kdy jste se narodil, kde jste bydlel, kam jste chodil do školy? Děkuji.

Pane Čermáku, mohl byste mi popsat okolnosti vašeho nástupu na jilemnické reálné gymnázium? Zkuste si, prosím, vzpomenout na vše, co s ním souviselo: proč jste se do něj přihlásil, co pro vás RG a tamní učitelé znamenali?

- Vybavíte si nějaké profesory z té doby jmenovitě?
- Zkuste si, prosím, vzpomenout na prof. Josefa Bernarda a na vše, co s ním souviselo: Bernard jako učitel i soukromá osoba, okolnosti jeho zatčení a jeho další osud.

Můžete mi popsat, za jakých okolností došlo k uzavření jilemnického reálného gymnázia ve 40. letech? Zkuste si vzpomenout na vše, co s tím souvisí: co se tam stalo, a jaké byly důsledky pro školu, žáky i pro vás osobně?

- Jak jste prožil léta do skončení války?

Vybavíte si svůj návrat do Jilemnice po osvobození? Můžete mi popsat atmosféru a práci ve škole a vše, co s ní souviselo: profesorský sbor, spolužáky a úroveň studia?

- Vy jste maturoval v roce 1947. Vzpomínáte si na svoji závěrečnou zkoušku?

Děkuji za rozhovor.

PŘÍLOHA II OSNOVY ROZHovorŮ S PAMĚTNÍKY

S panem Stanislavem Zindulkou jsme hovořili dvakrát. Při prvním setkání, jež proběhlo před umělcovým vystoupením (Stanový, 19. září 2015), nebylo z časových důvodů možné plánovaný narativní rozhovor realizovat v plném rozsahu. Zbývající připravená témata a doplňující otázky jsme proto respondentovi předložili až o měsíc později, rovněž před vystoupením (Semily, 19. října 2015): rámcově nás zajímaly jeho vzpomínky na nástup do reálného gymnázia, na průběh studia před rokem 1948 a po něm. Dodatečně jsme se kromě osobností mezi profesory a žáky zaměřili také na psychotechnické vyšetření (Příloha VIII).

STANISLAV ZINDULKA

Dobrý den, pane Zindulko, jmenuji se Eva Vaňková a studuji pedagogiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Píšu diplomovou práci o historii jilemnického reálného gymnázia, a protože z archivních pramenů vím, že jste jeho absolventem, ráda bych se vás zeptala na vaše vzpomínky na studentská léta. Nejprve vás ale poprosím o souhlas s nahráváním, s použitím a s případným zveřejněním audio záznamu. Svůj souhlas můžete kdykoli odvolat. Děkuji.

Na úvod vás poprosím, zda informace, které se i o vás podařilo získat, odpovídají skutečnosti. Pokud bych vynechala něco zásadního, mohl byste, prosím, moje poznámky rozšířit? *Narodil jste se 5. května 1932 v Jilemnici jako prostřední ze tří bratrů. Rané dětství jste prožil ve Valdštejnské ulici č. 68, školní léta v domě v ulici Československých legií č. 99. Váš tatínek Ludvík pracoval jako kreslič žakárových vzorů, maminka Božena byla v domácnosti. Součástí vaší rodiny byly také matčiny sestry Františka a Marie.*¹⁹⁷ Děkuji.

Můžete mi popsat důvody a okolnosti vašeho nástupu na jilemnické RG? Zkuste si vzpomenout na vše, co s ním souviselo: podmínky přijetí, profesorský sbor, spolužáci, vaše studium.

- V archivu jsem našla vaši přihlášku k psychotechnickému vyšetření. Vybavuje se vám v souvislosti s nimi něco? Mohl byste mi popsat, co vyšetření obnášelo?

Zkuste si vzpomenout na rok 1948 a popsat, co znamenal únorový převrat pro školu, pro profesory, pro spolužáky a pro vás osobně.

Děkuji za rozhovor.

¹⁹⁷ Škápíková, J. Moje cesta vlakem štěstí a naděje. s. 12-22.

PŘÍLOHA III ROZHOVORY S PAMĚTNÍKY

VĚRA ROUČKOVÁ

Paní Věra Roučková se narodila 11. února 1927 v Nové Pace, kde v letech 1938-1942 a 1945-1946 navštěvovala reálné gymnázium. Po maturitě v roce 1946 vystudovala vysokou školu sociální v Praze. V roce 1952 se provdala za MUDr. Vladimíra Roučku, nar. 24. března 1926 v Jilemnici, absolventa RG Jilemnice z roku 1946, s nímž se seznámila jako žákyně tercie v roce 1941 při jeho nuceném pobytu v RG v Nové Pace.

Po incidentu v jilemnickém RG, který popsala jako parodii na Adolfa Hitlera v podání Františka Pěničky, Václava Lukeše a jejich spolužáků, se jilemničtí studenti od kvinty až po oktávu v podstatě ze dne na den přesunuli do Nové Paky. Třídy, v nichž se zachovávalo dělení na dívčí a chlapecké oddělení, byly přeplněné. Pro žáky to bylo zřejmě příjemné rozptýlení, pro učitele už méně.

Mezi nově příchozími byl také pan Roučka, její budoucí manžel, který s velmi slabou němčinou nastoupil o rok výš, do kvarty. Na závěr roku dostal z němčiny známku *dostatečnou*, a ročník proto musel opakovat. V říjnu 1941 se jeho otec, MVDr. František Roučka, proti tomuto postupu odvolal a požádal o dodatečné zařazení syna do vyššího ročníku. Pro údajnou naplněnost třídy však do něj pan Vladimír ani pak nebyl přijat.¹⁹⁸

A protože se ani v následujícím školním roce nezlepšil, byl 9. července 1942 ze studií na novopackém RG zcela vyloučen (Příloha VII).¹⁹⁹ Vrátil se tedy do Jilemnice, kde v letech 1942-1944 studoval textilní školu.²⁰⁰ Po absolvování úvodních dvou let nastoupil do zaměstnání do jilemnického zemědělského družstva v Javorku.

Do kvinty však v Nové Pace nenastoupila ani paní Věra, protože budova byla postupně zabírána pro německý lazaret. Většina studentů včetně ní si musela najít jinou školu (např. v Novém Bydžově, v Jičíně, v Turnově apod.). Podle jejích vzpomínek dvě třídy (sekunda a sexta) v Pace zůstaly, jen se přesunuly do jiných budov.

Když v roce 1945 znovu otevřeli jilemnické RG, nastoupil pan Roučka na poslední měsíc školního roku do septimy, ačkoli věkem příslušel do oktávy. Nechtěl maturovat hned, požádal o možnost „opakovat“ VIII. ročník, a studium na gymnáziu tak uzavřel v roce 1946.

Po maturitě se přihlásil ke studiu medicíny do Hradce Králové – zajímavým detailem je, že na cestu dostal potvrzení o absolutoriu podepsané jednak ředitelem

¹⁹⁸ Archiv Věry Roučkové, Nová Paka. Zamítavá odpověď ředitele novopackého RG Josefa Šalouna na žádost MVDr. Františka Roučky ze dne 20. října 1941.

¹⁹⁹ Tamtéž. Výroční vysvědčení Vladimíra Roučky ze třídy 4. B.

²⁰⁰ Tamtéž. Vysvědčení Vladimíra Roučky z prvního ročníku dvouleté odborné školy tkalcovské.

Macháčkem a jednak předsedou studentského akčního výboru Josefem Šimkem, který později neblaze zasáhl do osudů jilemnických pedagogů.

Ti, co o opakování nepožádali, nastoupili do tříměsíčního kurzu při osmé třídě a odmaturovali 15. září 1945. Mezi těmito žáky byli i dva z aktérů zmiňovaného Hitlerova zesměšnění Vladimír Lukeš a František Pěnička. Posledně jmenovaný se chtěl údajně věnovat studiu veterinárního lékařství, jako režimu nepohodlný však po maturitě skončil ve výrobě.

Z pedagogů jilemnického gymnázia, které osobně zažila, udělal na paní Roučkovou velký dojem Vladimír Václav, profesor češtiny. Jejím oblíbencem byl také latinář Bohumil Majšaidr. Obou si vážila pro jejich odbornost, nezlomný charakter a schopnost zaujmout a motivovat studenty.

Negativně naopak vnímala prof. Julia Řeháka, který údajně protežoval svého syna. Ten navíc po válce vstoupil do komunistické strany a paní Roučka, který s komunistickou ideologií nesouhlasil, s ním podle jejích slov na toto téma často vášnivě debatoval.

K prof. Bernardovi se paní Roučkové vybavily pouze dohady o okolnostech jeho zatčení, které se nám však nepodařilo ověřit. Vzpomněla si rovněž na sestry Bernardovy, a z nich především na Ywettu, která navzdory stigmatu, které na ní po zatčení otce ulpělo, s úspěchem dokončila středoškolská studia.

PŘÍLOHA III ROZHOVORY S PAMĚTNÍKY

JOSEF ČERMÁK

Pan Josef Čermák se narodil 18. května 1928 v č. p. 63 Roztokách u Jilemnice. Jako jediný syn sedláka měl původně převzít hospodářství, na přímluvu ředitele místní měšťanské školy se však namísto do druhého ročníku měšťanky vydal v roce 1940 do Jilemnice studovat reálné gymnázium. Jako vášnivého čtenáře ho gymnázium lákalo zejména pro možnost studovat literaturu a jazyky.

Po přijímacích zkouškách, při nichž udělal velmi dobrý dojem zejména výkonem z německého jazyka, byl přijat do zdejší sekundy. Tříkilometrovou vzdálenost pak denně zdolával pěšky nebo na kole, v zimě na lyžích.

Vzpomínky pana Čermáka na tehdejší spolužáky a členy sboru byly již velmi matné: kromě nejlepších přátel a sousedů z rodné obce sourozenců Daniela a Jana Kubátových a Jiřího Hlavy se mu vybavil nucený odchod několika spolužáků po záboru pohraničí a naopak příchod docenta a profesora matematiky Jana Vyšína, který byl po uzavření vysokých škol ustanoven nejprve na reálné gymnázium do Trutnova a posléze do Jilemnice.²⁰¹ V souvislosti s tímto pedagogem připomněl především jeho nezkušenost s výukou dětského publika.

Když byl v únoru 1941 ústav uzavřen – podle pana Čermáka k němu došlo poté, co sextáni údajně vypíchali fotografii Adolfa Hitlera oči²⁰² - vrátil se nakrátko do své domovské měšťanky. Rozčarování nad zmařenými nadějemi naštěstí netrvalo dlouho - už od následujícího školního roku Čermák přešel stejně jako pan Roučka do reálného gymnázia v Nové Pace, tentokrát údajně po intervenci profesora latiny z jilemnického RG.

Potom, co byla v roce 1942 omezena výuka i na tamním RG, musel Čermák hledat další útočiště. Jeho třetím působištěm se stal Nový Bydžov – volba to byla pragmatická, neboť cestou nebylo třeba přestupovat. Na ubytování neměli Čermákovi peníze, pan Josef proto do školy každý den dojížděl. V praxi to znamenalo vstát v půl čtvrté, dojít na vlak, dojet do více než 50 km vzdáleného reálného gymnázia, po vyučování absolvovat stejnou trasu zpět a doma se připravit na výuku.

Z výše uvedeného vyplývá, že student Čermák musel mít kromě dobrých studijních předpokladů také velmi silnou vůli a motivaci. Tu navíc údajně podpořil dohodou s otcem, podle níž se zavázal vrátit se na statek, pokud by byl z některého předmětu na vysvědčení

²⁰¹ Státní okresní archiv Trutnov (SOkA Trutnov), fond Gymnázium Trutnov, kn. 2, inv. č. 57. Školní kronika Státního československého reformního reálného gymnasia v Trutnově 1933-1947. s. 76.

²⁰² Srov. SOkA Semily, fond RG Jilemnice, kn. 1 (KR-86), inv. č. 1, s. 309.

hodnocen známkou *dostatečný*. Pro úplnost dodáváme, že se pan Čermák starší synova návratu ve smyslu jejich domluvy nikdy nedočkal.

Na střední škole pana Čermáka zajímaly především jazyky. K češtině a němčině, již díky matce ovládal na výborné úrovni už při zahájení studií, postupně přidal latinu, francouzštinu a angličtinu. Za druhé světové války se navíc sám začal učit rusky.

Cit a zájem o jazyky studenta Čermáka se na jilemnickém reálném gymnáziu šťastně potkaly s erudicí a uměním nadchnout na straně profesorů-jazykářů. Velký dojem na něj udělal profesor latiny Bedřich Majšaidr. Také díky němu latina Čermáka vtáhla do té míry, že ji podle svých slov studoval daleko nad rámec středoškolského studia.

Dalším vynikajícím latinářem byl podle Čermáka prof. Josef Pírko, jehož autorita však pro jeho plachou povahu a nedbalý zjev, který byl častým předmětem kritiky inspektorů, trpěla a on se stával snadnou obětí školních šprýmařů.

Nejsilněji však na něj zapůsobil svou „kumštýřskou náturou“ profesor češtiny Vladimír Václav. Setkání s ním mělo údajně zásadní vliv na Čermákovo budoucí rozhodnutí vystudovat bohemistiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. S tímto umělecky založeným nadšencem a znalcem a obdivovatelem Karla Čapka a Jana Nerudy trávil Josef Čermák dlouhé hodiny debatami o literatuře v profesorské knihovně.

Čermákovu jazykovou výbavu ovlivnila i češtinářova manželka profesorka Václavová, u níž si během tří odpolední „osvojil“ francouzskou výslovnost, s níž působil pozdvižení ještě na vysoké škole.

Josef Čermák se ovšem nevyhýbal ani technickým předmětům. Jednak to na reálném gymnáziu nebylo možné, ale především jej oslovila odbornost, pedagogické zkušenosti a nadšení profesora matematiky a fyziky Josefa Machače, který v ústavu dlouhá léta vedl fyzikální praktika. S profesorem fyziky se student Čermák setkal po válce v jilemnické septimě. Machačova osobnost, v níž se snoubil vtip a poetičnost s exaktností, inspirovala Čermáka do té míry, že si fyziku vybral za maturitní předmět.

Ve vzpomínce na oblíbeného fyzikáře zazněla také historka o úvodní hodině, kdy výklad o jednoduchých strojích profesor zahájil zpěvem: na melodii písně *Hej, Slované* zanotoval text *páka, kladka, kolo na hřídeli, nakloněná rovina*. O Machačově smyslu pro humor svědčí i jeho odpověď na dotaz, zda mají žáci při zkoušení rovněž zpívat. Profesor přisvědčil, neboť školní řád prý nestanovil, má-li ústní zkoušení probíhat řečí vázanou nebo formou zpěvu. Když hned následující hodinu tazatele vyzkoušel a dočkal se zpívané odpovědi, nehnul brvou.

Vzpomínky na profesora Bernarda měl pan Čermák pouze mlhavé, zprostředkované.

Pan Čermák se s námi podělil také o vzpomínku na prof. Řeháka, který údajně nebyl mezi studenty příliš oblíbený, známkoval totiž na základě plynulosti řeči zkoušeného - bez ohledu na obsah.

Stará budova školy byla bezprostředně po válce nepoužitelná, gymnazisté se proto střídali s učnicemi-švadlenami v náhradní budově v sousedství kostela.

Z původního kolektivu, který nejprve zredukovala okupace Sudet a jejíž posléze zlikvidovalo uzavření gymnázia v roce 1941, se sešlo šest chlapců a šest děvčat. Do třídy se vrátili i tři studenti z bývalého pohraničí, kteří byli po záboru nuceni ukončit studia už na konci primy a museli nastoupit do práce do továrny nebo v zemědělství. Rozdíl mezi jejich znalostmi a vědomostmi těch, kteří měli šanci ve studiu pokračovat, byl proto propastný, ale ostatní spolužáci považovali za morální povinnost jim pomoci absolvovat zbývající dva ročníky a následnou maturitní zkoušku. Látku z přírodovědných oborů podle Čermáka dohnali, jeden z nich se později dokonce stal inženýrem, ale s češtinou, latinou a francouzštinou sváděli nerovný boj. Jejich mezery ve vzdělání pan Čermák ilustroval na příkladu zkoušení, kdy na otázku profesora Kadlece, či byli Romulus a Rémus synové, zazněla z úst jednoho z této trojice namísto správné odpovědi, že vestálky Rhey Silvie a boha Marta, jména Brazílie a Bonaparte.²⁰³

Podle slov pana Čermáka nastalo po válce nečekaně optimistické období, kdy všichni brali studium velmi vážně - studenti museli pod dojmem prožitých zkušeností rychle dospět. Zřejmě s úmyslem kompenzovat předchozí léta strádání byli pováleční studenti nesmírně aktivní nejen ve studiu, ale i v oblasti kulturní: s přispěním profesora Václava založil Čermák se spolužáky studentskou čítárnu časopisů, v níž vzniklo pásmo *Jak se co dělá* a kde se odehrálo několik satiricky zaměřených recitačních večerů.

O čistkách ve škole se pan Čermák dozvídal až zprostředkovaně, protože studium zakončil ještě před únorovým převratem.

Maturitní zkoušku z češtiny, francouzštiny, vlastivědy, fyziky a filozofické propedeutiky vykonal Josef Čermák 6. června 1947 s vyznamenáním s poznámkou „*Žák podal literárně-estetické pojednání a prokázal značnou sčtetlost a znalosti z literární historie přesahující požadavky osnov střední školy.*“²⁰⁴ K tomu pan Čermák dodal na

²⁰³ Rozhovor s Josefem Čermákem, Roztoky u Jilemnice, 13. srpna 2015.

²⁰⁴ SOKA Semily, fond RG Jilemnice, kart. 14, inv. č. 285, kn. 285, č. 1. Hlavní protokol o zkouškách dospělosti 1938-1948.

vysvětlenou, že pochvalu získal za literárně kritickou práci o F. X. Šaldovi nazvanou *Slova ohněm kalená*, již od té doby údajně nenašel odvahu otevřít.²⁰⁵

K velkému zklamání otce se Josef Čermák po maturitě nepřihlásil ke studiu veterinárního lékařství, ale na filozofickou fakultu: na dva „učitelské“ obory a na vytoužené srovnávací dějiny literatury. Češtinu a francouzštinu pan Čermák zvolil z praktických důvodů – pokud by nenašel uplatnění jako literární vědec, měl v úmyslu vrátit se do jilemnického gymnázia jako pedagog.

²⁰⁵ Rozhovor s Josefem Čermákem, Roztoky u Jilemnice, 13. srpna 2015. Viz také almanach *Sto let gymnázia v Jilemnici 1913-2013*, 2013. s. 18.

PŘÍLOHA III ROZHOVORY S PAMĚTNÍKY

STANISLAV ZINDULKA

Pan Stanislav se narodil jako prostřední ze tří bratrů 5. května 1932 v Jilemnici. Rané dětství prožil ve Valdštejské ulici č. 68, školní léta v domě v ulici Československých legií č. 99. Jeho otec Ludvík pracoval jako kreslič zakárových vzorů, matka Božena byla v domácnosti. Nedílnou součástí jeho rodiny byly také matčiny sestry Františka a Marie.²⁰⁶

Do tercie jilemnického gymnázia nastoupil po čtyřech ročnících obecné a třech třídách měšťanské školy v roce 1945. Na podmínky nebo okolnosti přijetí si pan Zindulka přesně nevzpomínal, vybavil si jen, že nějaké přijímací zkoušky absolvoval. S určitostí však věděl, že motivem ke studiu byla jeho touha po hereckém povolání, k němuž v jeho představách vedla cesta právě přes střední školu.

Úsměvným detailem je, že v tomto ohledu se vzpomínky pana Zindulky poněkud rozcházejí s písemnými archivními materiály. Jeho otec totiž na přihlášce k psychotechnickému vyšetření (Příloha VIII) uvádí, že si jeho syn přeje stát se redaktorem.

Platnosti záhy pozbyla i další otcova poznámka na přihlášce, která tvrdila, že měl pan Zindulka dlouhé dětství. To však v každém případě skončilo po únorovém komunistickém puči a následné smrti Jana Masaryka. Student Zindulka rychle dospěl.

V souvislosti s novým režimem a lámáním charakterů nám pan Zindulka vyprávěl o incidentu, jehož hlavním aktérem byl jeho spolužák Jan Buchar. Ten informoval vedení školy a akční výbor (AV) o nesouhlasu svých spolužáků se smutečním projevem Zdeňka Nejedlého nad Masarykovou rakví. Za další aktivní podporovatele nastupujícího režimu pak pan Zindulka označil předsedu školního AV Zelinku a studentského AV Josefa Šimka. Událost měla ještě dohru na ONV, kam si vzpurné kvintány pozval „na kobereček“ jeho předseda Oldřich Rydval.

Na protilehlém pólu pomyslného charakterního žebříčku podle Zindulky stál latinář Luděk Kult, který do RG nastoupil po roce 1948, a především matematik Josef Machač. Josef Machač byl podle respondenta mimořádná osobnost, která i přes svůj závažný zdravotní handicap zůstávala optimistická a přátelská.

Profesor Kult, absolvent pražské univerzity a frekventant univerzit v Paříži a v Římě, byl výborným hudebníkem a nadšeným divadelníkem. V roce 1951 pod jeho vedením studenti oktávy s velkým úspěchem provedli v Pasekách *Zapadlé vlastence*

²⁰⁶ Škápíková, J. Moje cesta vlakem dětství a naděje, 2012. s. 13-22.

K. V. Raise – tohoto představení se však pan Zindulka neúčastnil, protože v červnu 1951 odešel do Prahy studovat divadelní fakultu.

PŘÍLOHA IV PŘEHLED VYUČUJÍCÍCH 1913-1948

Příjmení, Jméno	Období působení na RG	Vyučované předměty
Bartůněk, Jaroslav	1948-1949	Č, D, R; <i>literárně-řečnický kroužek</i>
Beneš, František	1918	Č, Fr
Beránek, Eduard	1928-1929	Č, Fr
Bernard, Josef	1914-1941	Fr, N
Bonhard, Jan	1940-1941	Č, Fr
Cirklová, Otilie (uč.)	1921-1925	T
Čálek, Bohuslav	1945-1946	NbK
Čejka, Karel	1929-1931 (soukr.)	NbE
JUDr. Čermák, Karel	1923-1928, 1929-1930	Zp
Černý, Josef	1938-1939	Č, D, Z
Červenková, Vlasta	1938-1941	Č, N
Daněk, Slavomír	1916	NbE
Dobrovolný, Bedřich (uč.)	1945-1948	Č, D, Z
Drobek, Jaroslav	1934-1938	L, Fr
Endris, Zdeněk	1926-1928	CH
Farka, Josef	1921-1923	M, Z, CH
Feixová, Anna	1950-1952	Č, R; <i>kroužek R</i>
Fischer, Leopold	1929-1932 (soukr.), 1932-1938	NbE
Formanová, Helena	1936-1939	Č, N
Gabriel, Zdeněk	1922-1923	L, N
Grosman, Josef	1935-1937	L, Fr, Č, D
Hanusová, Zora (uč.)	1939-1940	T
Hanušová, Hedvika	1937-1938	Č, N
Hátlová, Božena	1934-1935	Č, N, D, Ph
Hofman, Jaroslav	1913-1926	Č, N
Holman, František	1924-1925	NbE
Holubec, Miroslav	1937-1941	Z, T
Horáčková, Anna (uč.)	1927-1928	T
Doc. Horák, Stanislav	1933-1940	M, Z, Rs
Hornych, Josef	1937-1938	NbE
Hrnčíř, Josef	1913-1914	NbK
Hrubý, Ladislav	1946-1957	T, Př; <i>biologická cvičení</i>
ing. Chrudina, Stanislav	1923-1925	Z, CH, M, F
Janč, Antonín	1924-1935	D, Z
Jaroš, Stanislav (uč.)	1920-1923	T
Jedličková, Emilie	1927-1928	L, Č
Jezdinský, František	1920-1925	D, Z, N, M
Jizba, Václav	1935	D, Z
Kadlčák, Ignác	1927-1928	NbE
Kadlec, Antonín	1920-1941, 1945-1948	L, Č, N, D, Ph

PŘÍLOHA IV PŘEHLED VYUČUJÍCÍCH V LETECH 1913-1953

Příjmení, Jméno	Období působení na RG	Vyučované předměty
Kamaryt, Stanislav	1919-1920	Ch, M, F
Karafiát, Bohumil	1925-1926	NbE
Kavan, Bedřich	1927	NbE
Keřlíková, Zdeňka	1938-1941	M, G, Rs
Kittlerová, Ludmila (uč.)	1921-1927	Žp
Klímová, Emilie	1935-1936	Č, N
Klučka, Josef	1916-1919	Č, L, Z, M
Dr. Knobová, Notburga	1927-1935	L, Fr
Kocábková, Milada	1948-1951	Č, A; A
Kolman, Jaromír	1921-1935	Č, N
Komercová, Františka	1937-1938	Č, N
Komers, Julius (uč.)	1914	K
Košábek, Bohumil	1929-1941, 1945-1948	K, Kp, M, Č, Rs
Kovář, Jan (uč.)	1945-1948	M, Př, CH, Ov, T
Kranklová-Šarapatková, Vlasta	1948-1950	Č, R
Kraus, František	1940-1941	Př, Z
Krejčířek, Emanuel	1919-1920	L, Ř
Krivucová, Marie	1945-1948	T, CH
Kroulík, Miloš	1946-1947	<i>cvičení CH</i>
Kubánek, Josef	1946-1948	R; A
Kubů, Bohumil	1925-1927	NbE
Kučera, František Ladislav (cvičitel)	1923-1929	T
Kučera, Josef	1945-1946	nezjištěno
Kult, Luděk	1948-1951	Ph, Fr
Kuthan, Jaroslav	1919	F, CH
Kynčilová-Pařízková, Jana	1929-1931, 1935-1939, 1945-1960	Č, Fr; kroužek Fr
Larischová-Pospíšilová, Marie	1947-1948	Fr, T
Lukáš, Miloš	1923-1925	D, L; <i>esperanto</i>
Lukeš, Josef	1918	L
Lukeš, Josef	1920-1924	D, L
Lumenda, Václav	1920-1925	Č, Fr, N, L, Př
Mach, Josef	1913-1924	L, Ř, N, Č; <i>těsnopis</i>
Machač, Josef	1920-1941, 1945-1950	M, F, Rs; <i>cvičení F</i>
Macháček, Antonín	1946-1948	Fr, Ph, Ov
Machová-Kubánková, Gabriela (uč.)	1930-1941	Zp
Machová, Marie (uč.)	1921	Žp
Machová, Marie (uč.)	1920-1925	Žp
Majšaidr, Bedřich	1930-1941, 1945-1946	Č, L, D
Mašková, Vlasta	1939-1941	Č, N
Metelka, Josef (uč.)	1914	K
Michálek, Josef	1914-1916	NbK
Mízero, Jaroslav	1939-1941	Př, Z
Mizerová, Františka	1939-1941	CH, F, M, N

PŘÍLOHA IV PŘEHLED VYUČUJÍCÍCH V LETECH 1913-1953

Příjmení, Jméno	Období působení na RG	Vyučované předměty
Müller, Václav	1938-1941	Č, L, N
Nováček, Antonín	1946-1947	NbK
Oupický, František	1919-1920	nezjištěno
Pálenský, Jaromír	1920	L, Č, Kp
Patera, Václav	1914-1917	Fr, L
Patzová, Dagmar	1947-1958	D, Z, T, Ov
Pavlásková, Božena (uč.)	1947-1948	Žp + domácí nauky
PhDr. Dvořák, Josef	1927-1928	L
Pintnerová, Ludmila	1925-1926	CH
Pírko, Josef	1923-1927, 1945-1949	L, N, Z, T, Ov
Pochop, Josef (uč.)	1913-1914	T
Pokorný, Václav	1938-1939	Č, Fr
Polenská, Jarmila	1928-1929	M, Z, N, Kp, K
Potoček, Josef	1914-1916	NbE
Přikryl, Josef	1926-1927	Př, Č, Z, CH, Ph
Pučelík, Emil	1948-1950	T, Z; <i>kroužek T</i>
Pummerová, Ludmila	1948-1951	Vv; <i>kroužek A, kroužek Vv</i>
Richter, Josef	1919-1920	T
Rydval, František	1928	NbE
Dr. Řehák, Julius	1926-1941, 1945-1946	Č, Z, Př, Ch, Ph; <i>cvičení CH</i>
Řezáč, Richard	1919	T
Samek, Hugo	1913-1914, 1920-1924	NbE
Sedláček, Josef	1947-1949	NbK
Sedláček, Josef	1947-1948	NbK
Skalská, Miloslava	1919-1921	Z+D, Č, Kp
Soudková, Miloslava	1939-1941	D, Z
Svoboda, Karel	1919-1920	nezjištěno
Stránský, Josef	1918-1928	Č, N, T, D, Z, M
Dr. Šaloun, Josef	1936-1939	M, G, N
Šarochová, Věra	1936-1937	N, L, D, Z
Šašina, Antonín	1916-1919	D, Z, L
Šilhan, Oldřich	1916-1920	M, F, CH, N
Šíma, Ladislav	1922-1928	K, Kp; <i>kreslení</i>
Šimáňová, Marie	1941-1972	L, Ov, Č
Šindelář, Karel	1939-1940	Č, Fr
Šmeralová, Věra	1939-1940	Fr, L
Štěpánová, Emilie (uč.)	1939-1940	Fr, L
Štětka, Karel	1913-1939	Př, M, F, CH, Kp
Tomíček, Jaromír (uč.)	1939-1940	T, N
Trčka, Josef	1934-1936	D, Z
Trojan, Alois	1920-1924	NbE

PŘÍLOHA IV PŘEHLED VYUČUJÍCÍCH V LETECH 1913-1953

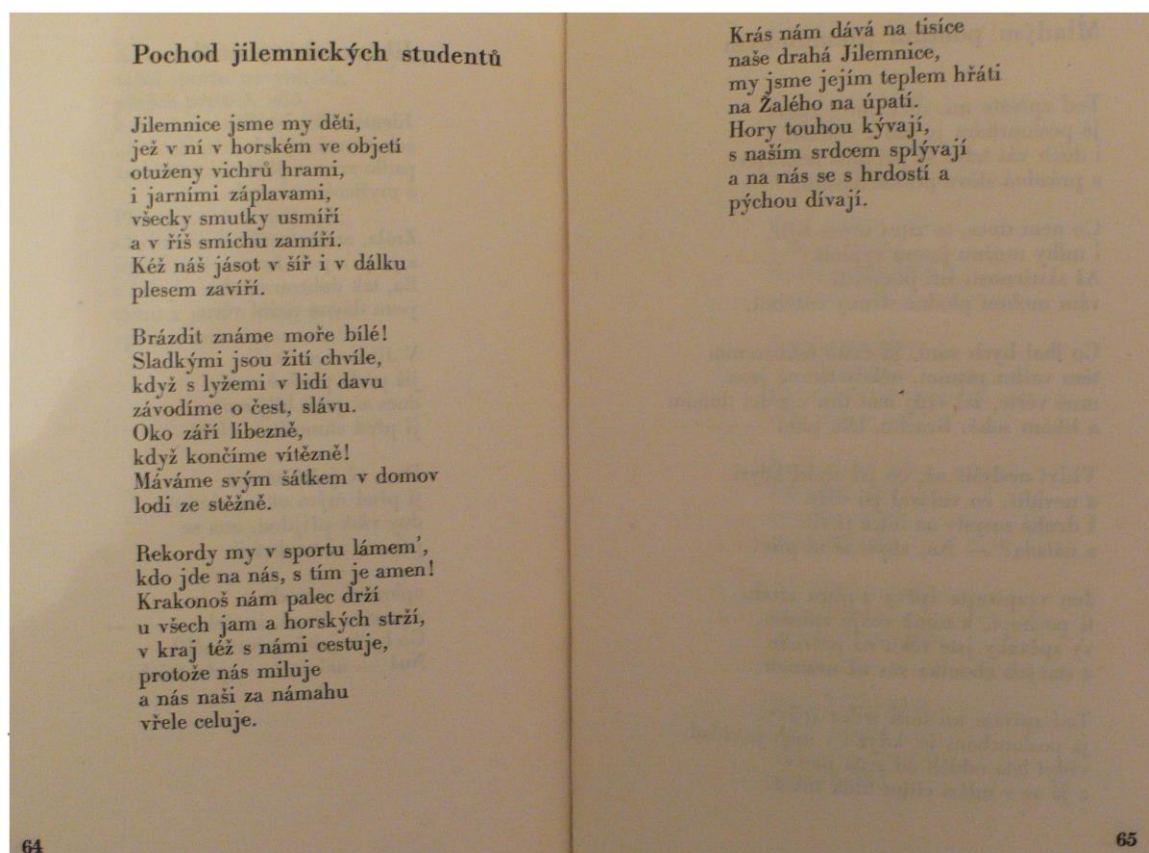
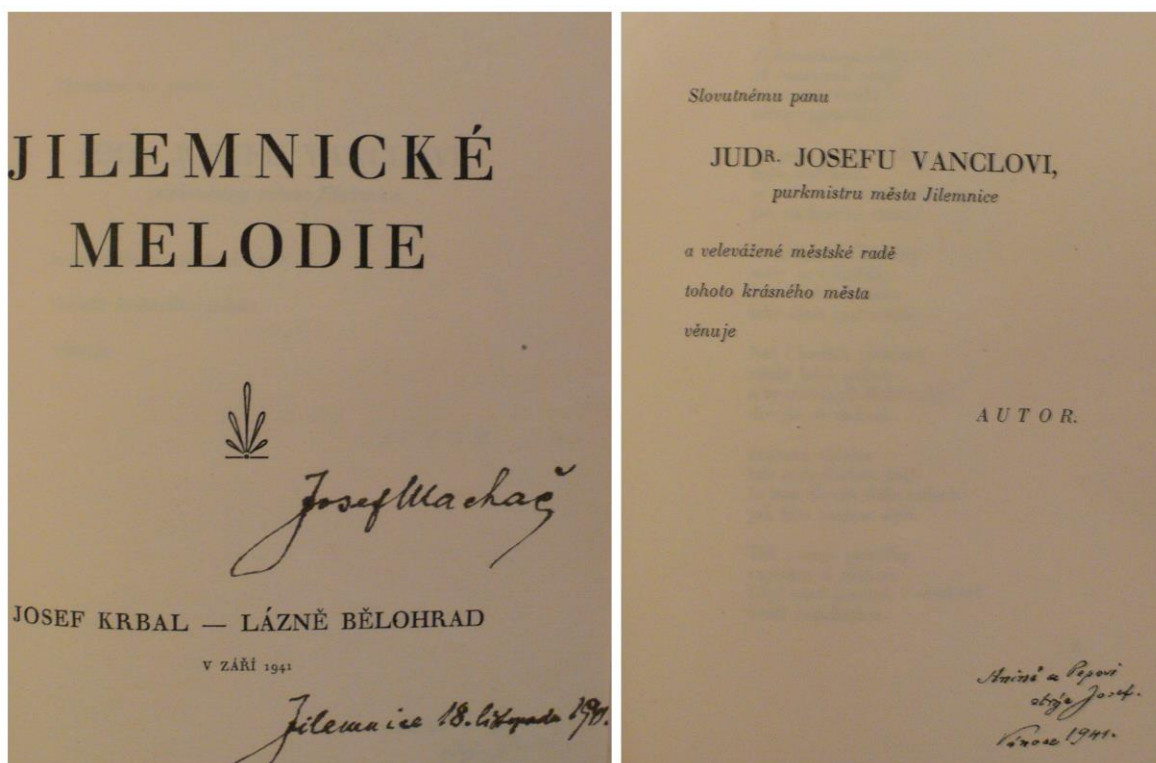
Příjmení, Jméno	Období působení na RG	Vyučované předměty
Trojan, Josef	1939-1940	Č, Fr
Tryzna, Miroslav	1947-1961	T, Z, Ov; <i>kroužek T</i>
Tryznová-Lachmanová, Thea (uč.)	1947-1948	Č, Vv, T, Ov
Tureček, Jiří	1919-1924	F, N, Ph; <i>angličtina</i>
Tvrzský, Josef	1914-1916, 1920-1939, 1945-1948	D, Z, T, Ov
Urban, Václav	1931-1933 (soukr.), 1934-1937	NbE
Dr. Ursiny, Cyril	1946	nezjištěno
Václav, Vladimír	1933-1941, 1945-1948	Č, D, Z
Václavová, Jarmila	1945-1948	Č, R
Vacovský, Josef	1940-1941	D, Z
Válek, Josef	1924-1925	CH, F
Vaněk, Adolf	1920-1940, 1945	M, G, Rs, K; <i>těsnopis</i>
Vašku-Podzimková, Věra	1948-1961	CH, F; <i>kroužek technický</i>
Velecký, Jindřich	1946-1947	NbE
Veselý, Jan	1914-1923	M, G, Z, K; <i>zpěv</i>
Veselý, Josef	1946-1948	NbE, A; <i>NbE</i>
Vik, František	1945-1948	R
Vítvar, František	1929-1941	Z, T
Vlačiha, Josef	1919-1922	Z+D, Č, Fr, Kp
Votruba, Josef	1916	NbE
Vrablík, Antonín	1939-1941, 1947-1949	Č, N
Vrba, Jaroslav	1946-1954	M, G, Rs
Vrbová, Marie (uč.)	1946-1948	M, F, Př, Č, Ov
doc. Vyšín, Jaroslav	1940-1941	M
Waldman, Josef	1919-1920	D, Z
Záleská, Zdeňka (uč.)	1939-1940	nezjištěno
Zelinka, František	1916-1920, 1921-1930	L, Ř
Zelinka, Gustav	1913-1914	<i>zpěv</i>
Zelinka, Josef (uč.)	1946-1952	Hv, Vv, Ov, M, Rs; <i>Zp</i>
Zuzánek, Josef	1916-1939	NbK, R, N; <i>NbK</i>
Žďárský, Josef	1947-1948	NbE

Legenda: Č - čeština, Fr – francouzština, A – angličtina, N – němčina, R – ruština, L - latina, Ř - řečtina, Ph – filozofická propedeutika, D – dějepis, Z – zeměpis, M - matematika, G - deskriptivní geometrie, Rs – rýsování, F – fyzika, CH – chemie, Př - přírodopis / biologie, Pv - politická výchova, Ov – občanská výchova, T – tělocvik, K - kreslení, Kp – krasopis, NbK - katolické náboženství, NbE – evangelické náboženství, Zp – zpěv, Hv – hudební výchova, Vv - výtvarná výchova, Žp – ženské ruční práce. Předměty odlišené *italikou* jsou předměty nepovinné nebo kroužky.

PŘÍLOHA V PŘEHLED ŘEDITELŮ ŠKOLY 1913-1948

Josef Mach, ředitel	1913-1924
Antonín Janč, ředitel	1924-1934
Josef Trčka, zatímní správce	1934-1935
Josef Trčka, ředitel	1935-1936
Josef Šaloun, ředitel	1936-1939
Alois Vrablík, zatímní správce	1939-1941
Jan Tvrzský, zatímní práce	1945
Julius Řehák, zatímní správce	1945-1946
Antonín Macháček, zatímní správce	1946-1948
Ladislav Hrubý, zatímní správce	1948-1950

PŘÍLOHA VI UKÁZKA Z POEZIE JOSEFA MACHAČE

Ukázka básnické tvorby prof. Josefa Machače. Jilemnické melodie, 1941. s. 64-65. Archiv autorky práce.

PŘÍLOHA VII VYSVĚDČENÍ PANA VLADIMÍRA ROUČKY

**Jahreszeugnis.
Výroční vysvědčení.**

Vladimír Roučka

Volksangehörigkeit: *tschech.* Staatsangehörigkeit: *Polen*
 narodnosti: *tschech.* státní příslušnosti: *Polen*

geboren am *24. März* 1926 zu *Praga*
 narozený dne *24. března* v *Praga*

in *Praga* Religion, *Katholisch*
 v *Praga* náboženství, *Katolické*

Schüler (in) der *ersten* Klasse, erhält für das Schuljahr 1941/42 folgendes Zeugnis:
 žák (in) třídy *první* třídy, nabývá za školní rok následujícího vysvědčení:

Betragen: *befriedigend*
 Chování: *dobře*

Fortgang in unverbindlichen Gegenständen:
 Prospěch v předmětech nepovinných:

--	--

Stufe des Gesamterfolges:
 Stupně celkového prospěchu:
ausgesprochen - profizient

Versäumte Unterrichtsstunden
 im zweiten Halbjahre:
 Zameškané hodiny v druhém pololetí:
 im ganzen 37, hiervon unentschuldigter
 celkem z nich neomluveno

V *Praga* am *9. Juli* 1942.
 dne *9. července* 1942.

J. J. Roučka
 Direktor - ředitel

J. J. Roučka
 Klassenvorstand - třídní profesor

*Der Schüler verläßt die heutige Anstalt auf Grund des Erlaßes
 des St. L. D. R. vom 10. Juni 1942, Nr. 1075-41 Praga 6, und ist vom un-
 terschriebenen ausgeschieden.
 Žák opouští školu s účinností od 10. 6. 42, a je od ní
 odstaven a dle 10. č. 1075-41 Praga 6
 Ministerium am 9. Juli 1942.
 7. Neue Reihe 7. července 1942.*

DEUTSCHES REICH. — NEMECKÁ ŘÍŠE.
 PROTEKTORAT BÖHMEN UND MÄHREN. — PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA.

Praga s českým jazykem vyučováno v *Praga*
Praga s českým jazykem vyučováno v *Praga*

Katalog-Nr.: *18*
 Číslo katalogu: *18*

4

Fortgang in verbindlichen Gegenständen: Prospěch v předmětech povinných:	
Deutsch v jazyce německém	<i>genügend - befriedigend</i>
Religiöse v náboženství	<i>ausreichend - vgl.</i>
Technisch v jazyce českém	<i>befriedigend - lobend</i>
Griechisch v jazyce latině	<i>genügend - befriedigend</i>
Fransösisch v jazyce českém	
Fransösisch v jazyce francouzském	
Fransösisch v jazyce	
Konversation v jazyce	
Geschichte - Vaterlandsgeschichte v dějepise - ve vlastivědě	
Erkenntnis v zeměpisě	<i>genügend - befriedigend</i>
Mathematik	<i>genügend - befriedigend</i>
Naturgeschichte v zeměpisě	<i>genügend - befriedigend</i>
Chemie v chemii	<i>genügend - befriedigend</i>
Physik	<i>genügend - befriedigend</i>
Geometrisches Zeichnen v kreslení	<i>genügend - befriedigend</i>
Geometrie v deskriptivní geometrii	<i>genügend - befriedigend</i>
Zeichnen v kreslení	<i>genügend - befriedigend</i>
Lehrbuchübung v tělesné výchově	<i>ausreichend - vgl.</i>
Übung (mit oblig.) v tělesné výchově	<i>ausreichend - befriedigend</i>

Betragen: Chování:	vollkommen befriedigend celá uspokojivě	befriedigend uspokojivě	minder befriedigend méně uspokojivě	nicht befriedigend neuspokojivě
Fortgang Prospěch:	ausgezeichnet výborně	ausreichend dobře	genügend dostatečně	nicht genügend nedostatečně
Stufe des Gesamterfolges stupně celkového prospěchu:	mit Auszeichnung s vyznamenáním	hat entsprochen prospěch(a)	nicht entsprochen neuspokojivě	ganz ungenügend zečla nedostatečně

805-72 (Bj. a Bz. IV. - VIII.) - Schulbuchbesatz für Boheim vertrieben.
 8 (B. IV. - VIII.) - Školní kniha, Výchova, první vydání.

Vysvědčení p. Vladimíra Roučky s poznámkou o vyloučení na rubu, kvarta novopackého RG, 1942. Archiv p. Věry Roučkové.

